

Q.Y. Əbdülsəlimzadə

NİKBİN FACİƏ

(Qanlı Yanvar düşüncələri)

BAKI - 2002

2002
35.

Q.Y.Əbdülsəlimzadə

116
218

70574.

NIKBIN FACİƏ

(Qanlı Yanvar düşüncələri)

BAKİ

70438

M. F. Axundov adına
Azərbaycan Dövlət
KİT ABXANASI
BAKİ - 2002

ÖN SÖZ

Bəzən Qanlı Yanvar hadisələrinə obyektiv siyasi-hüquqi qiymət verməkdən yan keçmək, həmin gecəni faciə adlandırmaqdan çəkinmək, olub-keçənlərə yenidən qayıtmaq mövqeyindən səslər o vaxt olduğu kimi bizim günlərimizdə də gizliaşkar eşidilməkdədir...

Tarixi həqiqət və gələcək nəsillərin məhkəməsi qarşısında anaların fəryadını ərsə dirəyən, körpə balaları yetim qoyan, bacılara qardaş dağı çəkdirən, nişanlı qızlara qara geydirən, kişilərin qəddini bükən o məşum Şənbə Gecəsini faciə deyil, başqa sözlə necə adlandırmaq olar?!

Mərkəzdə hərtərəfli düşünülərək, yerlərdəki satqın rəhbərliyin müti itaətkarlıqla iştirakçısı olduqları Qanlı Yanvarın ayrı adı yoxdur. Bütün Azərbaycan xalqı, məktəbli uşaqlardan başlamış ixtiyar qocaya qədər, milis işçisindən tutmuş kor əlilə kimi, təcili yardım maşınının həkimindən başlamış sənişin avtobusunun sürücüsünə qədər, güllə səsinə küçəyə çıx-mış qadından tutmuş ilk zəhimli hərbi zərbənin qurbanı olmuş Abşeron kəndlərinin cavanlarına qədər yüzlərlə müxtəlif yaşlı, ayrı-ayrı peşə sahibi, lakin eyni taleli dinc adamlara ölüm və əbədi şikəstlik gətirmiş yanvar hadisələrini qətiyyətlə belə damğalamışdır: Qanlı Faciə!

Axşam növbəsindən sonra işdən qayıdarkən qətlə yetirilən gənc ana da, dəhşətli atışma gurultusundan ailə yataqxanasında ürəyi partlayan 6 yaşlı qız uşağı da, təqaüdcü ağsaqqal qoca da, mənzilində avtomat güllələrinə hədəf olmuş məktəbli qız da, mətbəxdə başından ölümcül güllə yarası almış ağbirçək xanım da, o faciəli gecənin qurbanları, şəhidləri olmuşlar...

Tarixən beynəlmiləl bir şəhər kimi formalaşmış Bakıya qarşı xəbərdarlıq edilmədən zəhmli ordu yeridilməsi və amansız zorakılıqlar edilməsi, siyasi-ictimai, iqtisadi-sosial, mə'nəvi-ideoloji böhran keçirən "qırmızı şəhər imperiyasının" öz sonunu uzatmaq üçün hər cür rəzalətə alçaldığını sübut etdi.

Qanlı Yanvar günlərində müxtəlif yollarla, hətta rəsmi qaydaları pozaraq respublikamıza gəlmiş ABŞ, Kanada, İngiltərə, Çin, Yaponiya, Fransa, Türkiyə, İran, Misir, Hindistan, Macarıstan, Polşa, İtaliya, Çexoslovakiya kimi 80-dən artıq ölkənin jurnalistləri, kütləvi informasiya, habelə mə'lumat agentliklərinin nümayəndələri yerli sakinlərlə söhbətlərində açıq e'tiraf edirdilər

"Şəhid olanları heç də ölü zənn etmə..."

(*Qurani -
Kərimdən*)

"Millət naminə şəhid olanların
adları bəşəriyyət tarixində həmişə
ehtiramla anılar."

(*M.Ə.
Rəsulzadə*)

"Şəhidlik bir səadət ki, hər kəs ona
çata
bilməz."

(*Şəhriyar*)

ki, Bakıya gəlib çıxana qədər onla-rın baş vermiş hadisələrə münasibəti, fikirləri, düşüncələri bir mənalı olmamışdı. Lakin öz gözləri ilə gördükləri, peşə təcrübələri, şəhid ailələri ilə görüşləri, adi adamlardan al-dıqları müsahibələr, onları obyektiv surətdə tamamilə başqa nəticələrə gətirib çıxarmışdı.

O günlərdə İttifaqın və planetimizin müxtəlif yerlərindən gəlmiş jurnalistlərin əksəriyyəti Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş müsibəti nizami sovet ordusu hissələrinin dinc əhaliyə qarşı amansızlığı qətiyyətlə pisləmiş dərdimizə şərik çıxmış, millətimizin səbri, ləyaqəti və nəcibliyi önündə hörmətlə baş əymişlər... Və Baltıyanı ölkələrdən olan jurnalistin, xarici tələbənin, Səlyan kazarmasında son nəfəslərinə qədər vuruşaraq müxtəlif millətlərə məxsus əsgər və zabitlərin, habelə şəxsiyyətlərin mə'lum edilməyən adamların həlak olaraq izlərinin itirilməsi faktları, həmin hadisələr ərafəsində, gedişində, sonrakı günlərdə faciə qurbanlarının rəsmi deyilənlərdən, şübhəsiz xeyli çox olduğunu sübut edir.

Qanlı Yanvar faciəsindən 12 il sonra, həmin hadisələrə bağlı müxtəlif vaxtlarda kütləvi informasiya vasitələrində nəşr olunmuş məqalə, mühasibə və yazıları, habelə digər qeydlərimi tarixi ardıcılıqla bir toplu halında təqdim etməyi lə-zım bildim. Tale elə gətirdi ki, mən də ilk gündən minlərlə adamlardan biri kimi azadlıq mübarizləri şəhidlərimizin dəfninin təşkili mərasimində iştirak etmiş, xalqın məsləhəti ilə yaradılmış qurumun - ictimai dəfn komissiyasının tərkibinə daxil olmuş, sədr kimi fəaliyyət göstərmişəm.

Bir neçə günlüyə, qəhrəman oğul-qızlarımızın dəfni ilə bağlı sırf təşkilati işlərlə məşğul olmaq üçün yaradılmış ictimai dəfn komissiyası 42 gün ərzində (1990-cı il yanvarın 20-dən martın 2-dək) öz üzərinə düşən olduqca çətin, son dərəcə mə'suliyyətli, fəv-qəl'ədə vəziyyətin məhdudiyətləri ilə bağlı aşkar təhlükəli bir vəzifəni, gecəli-gündüzlü gərgin sə'yləri nəticəsində, xalqın yekdil köməyi, məsləhəti və hökmü ilə ümumi bəşəri dəyərlərə layiq, milli ən'ənələrimizə uyğun, şəhidlərin uca şə'rəf mərtəbəsi səviyyəsində yerinə yetirməyə çalışmışdı.

Bu da danılmaz həqiqətdir ki, şəhidlərimizin izdihamlı dəfni, hər gün yüz minlərlə adamın "Şəhidlər Xiyabanı"na öz qəlbinin hökmüylə ziyarəti, orada hökm sürən qəzəb-nifrət ab-havasının formalaşdırdığı üsyankar ruh, şəhidlərin üçü, yeddisi, cümə axşamları və qırx mərasimi, bütövlükdə Azərbaycan xalqının

milli oyanışının, həmrə'liyinin, gələcək mübarizələrə hazırlıq sınağının yeni mərhələsi oldu.

Sonrakı dövrdə yaranmış ictimai-siyasi vəziyyət və Qarabağ müharibəsi, şəhidlərin xatirəsini əbədləşdirmək, Qanlı Yanvar faciəsinin ildönümlərini milli hüzn və tarixi qəhrəmanlıq günü kimi qeyd edildikdə, ictimai dəfn komissiyasının üzvləri, habelə onun köməkçilər dəstəsi öz vətəndaşlıq borclarını yerinə yetirmişlər.

Tarixi yaddaş və haqq-ədalət naminə xalqın ağır günlərində onun iradəsi ilə yaradılmış 20 Yanvar şəhidlərinin dəfnini təşkil etmiş ictimai komissiya üzvlərinin adlarını xatırlamağı özümə borc bilirəm.

1. Hacı Allahşükür Paşazadə - şeyxülislam
2. Azər Nəbiyev - fizika-riyaziyyat elmləri namizədi
3. Xəlyyəddin Xəlilov - tarix elmləri namizədi
4. Bağır Bağırov - mətbəə fəhləsi
5. Rəhim Qasımov - fizika-riyaziyyat elmləri namizədi
6. Xalid Muxtarov - hidrometeorologiya xidməti işçisi
7. Malik Mehdiyev - mühəndis
8. İsmayıl İncəli - jurnalist
9. Nəriman Əliyev - me'marlıq elmləri namizədi
10. İbrahim Əliyev - inşaatçı.

İctimai dəfn komissiyasının köməkçilər dəstəsinin işinə E'tibar Səmədov və Rüstəm (Səfər) Xalıqov başçılıq etmişlər.

Onların zəhmətləri və sə'yləri qarşısında ehtiramla baş əyə-rək, savab əməllərinin layiqincə dəyərləndirilməsini Uca Tanrıdan inamla umuram.

Allah cəmi şəhidlərə rəhmət eləsin.

Amin!

Hacı Qüdrət Əbdülsəlimzadə

MATƏMƏ BATMIŞ XALQIM!

Bu günlər Sən öz qədim, zəngin və mübariz tarixinin ən müsibətli səhifələrindən birini yaşayırsan.

Müdhış və dəhşətli yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecədən artıq bir həftə ötür...

Lakin hələ çox həftələr, aylar, illər, qərinələr keçəcək, amma biz bu faciəli hadisəni unutmayacağıq və unutmağa da haqqımız yoxdur. Çünki bu qanlı hadisələrdə və onun şərhində ifadələr elə dolaşdırılıb-qarışdırılmışdır ki, bəzən nəyin harda olduğunu kəsdirmək çətindir.

Lakin yüzlərlə, bəli mən təkrar edirəm, yüzlərlə adamın öldüyünü, əbədilik şikəst olduğunu, yaralandığını, həbs edildiyini gizlətmək mümkün deyildir...

Fədailər və şəhidlər xiyabanında, öz son mənzilində uyuyan qurbanlarımız arasında 66 yaşlı azərbaycanlı ixtiyar kişi və 13-14 yaşlı məktəbli uşaq, 45 yaşlı yəhudi həkim və 16 yaşlı qız, 43 yaşlı rus kor əlil və 17 yaşlı gənc, 31 yaşlı tatar sürücü və 46 yaşlı ləzgi yangınsöndürən vardır...

Deməli, bu faciə təkcə azərbaycanlıların deyil, eyni zamanda respublikamızda yaşayan müxtəlif millətlərin ümumi faciəsidir.

Lakin bu ağır günlərdə öz göz yaşlarımızı qəlbimizə axıdırıq. Biz qəzəbimizi boğuruq. Şəhidlərimizin matəm məclisini xalqımızın ucalıqına və nəcibliyinə uyğun davam etdiririk.

Səbrimizin və dözümlümüzün əsasında islam dini, uca Tanrıya, onun ədalətinə inamımız durur.

Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə həzrətlərindən rica edirik şəhidlərimizin yeddisi günü məclisini davam etdirsin.

(Şəhidlərin 7-si qeyd olunan gündəki çıxışdan)

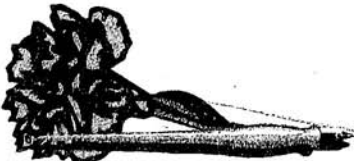
...Matəmə batmış, müsibəti və kədəri böyük, səbri və təkmini sonsuz, ləyaqəti və nəcibliyi uca xalqım, millətim!

Dəfn komissiyası adından mən hər birinizə və hamınıza xatırladıram: Azərbaycan xalqına qarşı 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə törədilmiş cinayətkar qanlı faciədən 10 gün keçir...

Şəhidlərimizin ziyarətinə gəlmiş ata-analarımızdan, bacı-qardaşlarımızdan, oğul-qızlarımızdan rica edirəm "Şəhidlər Xiyabanı" ərazisində hərəkəti dayandırınlar...

1990-cı il

FACİƏ VƏ SINAQ GÜNLƏRİ

Cəmi şəhidlərin ruhunu bir anlıq sükutla yad edək! Bir anlıq sükut!

Ziyarətimiz davam edir...
Allah onlara rəhmət eləsin...
Ruhları şad olsun...
Qəbirləri nurla dolsun... Amin!

(29-30 yanvar "Şəhidlər Xiyabanı"ndakı çıxışdan)

TORPAQ SOYUTMAMALIDIR!

*Torpaq mö'cüzədir...
Torpaq sirdir...
Torpaq əzəldir...
Torpaq sındır...*

"Torpaqdan yaranan torpağa da qayıtmalıdır" fikrində təkcə hikmət deyil, həm də bəşəri bir təsəlli vardır. Danılmaz həqiqətdir ki, ən əziz adamlarımızı belə ana torpağımızın qoynuna tapşırırdıqdan sonra nə qədər ağrı və kədər keçirsək də, lakin daxilən bir rahatlıq, habelə mə'nəvi borcumuzun yerinə yetirilməsindən doğan vicdani razılıq hissi keçiririk.

Lakin torpaq soyutmamalıdır!

1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş qanlı və cinayətkar faciədən sonra keçirilmiş kütləvi ümumxalq e'tiraz mitinqinin hökmüylə şəhidlərimiz üçün Dağüstü ərazidə qəbir qazmağa başlamış yüzlərlə adamdan biri kimi şahidlik edirəm: *dəfn günləri bizim milli kədərimizin zivvəsi oldu.*

Millətin özünü təsdiqi və zəfəri qurbansız olmur. Dəfn günləri bizim taleyimizin, tariximizin unudulmaz səhifələrinə çevrildi. Tarix isə təkcə yaşamaq, görmək və oxumaq üçün deyildir. O, ibrət dərslidir. Hər bir millət və xalq bilməlidir ki, onun dostları kimdir, əleyhidarları kimdir, düşmənləri kimdir...

"Şəhidlər Xiyabanı"nda 66 yaşlı ixtiyar kişinin və 14 yaşlı məktəblinin, gözləri görməyən əlilin və tə'cili yardım maşını həkiminin, 9 uşaq atası və subay cavanların məzarları əbədi sıralanmışdır. Burada azərbaycanlılarla yanaşı yəhudilər də, ruslar da, tatarlar da, ləzgilər də dəfn olunmuşlar. Bu kədərli və ibrətamiz fakt sübut edir ki, millətimizə qarşı düşünülmüş, habelə amansız-

lıqla həyata keçirilmiş qəfil hərbi cəza əməliyyatı, uzun illər boyu Odlar Yurdunda yaşayan, işləyən, respublikamızın əhalisi ilə qaynayıb-qarışmış çoxmillətli bir xalqa qarşı çevrilmiş təcavüzkarlıqdır.

Qarıblərə, başqa yerlərdən gələnlərə, digər millətlərə hörmət hissi ruhunda ata-baba tərbiyəsi almış Azərbaycan xalqını, tarixən beynəlmiləl bir şəhər kimi təşəkkül tapmış Bakı və onun ətraf qəsəbələrinin 2 milyonluq əhalisini əsassız iftiralarla, qara böhtanlarla ləkələmək cəhdləri, uzun birgə əməkdaşlıq yolu ən'ənələrinə tüpürmək, haqq-sayı tapdalamaq, duz-çörəyi unutmaq deməkdir. Bu isə heç kəsə, istər müsibətli hadisələri so-yuqqanlılıqla planlaşdıranlara, istərsə də bu cinayətə riyakarlıqla haqq qazandıрмаğa çalışanlara şəərətsizlikdən başqa bir ad gətirə bilməz.

Şəhidlərimiz arasında fəhlə, inşaatçı, sürücü, professor, yanğınsöndürən, milis işçisi, həkim, təqaüdcü, elmi işçi, orta məktəb şagirdi, ali məktəb tələbəsi və digər peşə sahibləri vardır. Bu müxtəlif yaşlı və peşəli adamları ekstremist adlandırmaq, habelə silahsız şəhər sakinlərinə qarşı tanklardan, avtomatlardan atəş açmaq təkcə antihumanist, antidemokratik bir hadisə olmayıb, əsl vəhşilik, nadanlıq və namussuzluqdur.

Bu faciəli hadisələrin ilk anlarından fəryadlar və göz yaşları, intiqama çağırış və Allah kəlamlarının səbrə səsləyən hüznə dolu sədələri, hüduklar bilməyən insan hissələri və müdriklilik göstərməyə çağıran müxtəlif yönlü fikirlər arasından tədricən üç başlıca məqsəd aydınlaşmağa başladı. Dəfn komissiyası öz fəaliyyətini məhz bu istiqamətdə aparır və aparacaqdır:

Birincisi: Nəyin bahasına olursa-olsun Abşeron kəndlərindən başlamış Borçalı mahalınadək, Lənkəran-Astara zona-sından tutmuş Zaqatala-Balakən rayonlarına qədər Azərbaycanın bütün ərazisinə səpələnmiş şəhidlərimizi - ümumxalq ziyarətəgahına və birliyinə çevrilmiş müqəddəs yerdə - "Şəhidlər Xiyabanı"nda dəfn etməliyik. Təəssüf ki, hələlik sayı dəqiq bilinməyən bütün şəhidlərimizi burada dəfn etmək çox çətin və mürəkkəb bir işdir.

Biz faciə üz vermiş ailələri inandırmaqlıyıq, onlara yalvarmaqlıyıq, önlərində diz çökməliyik, ağlamalıyıq, lakin bunu hökmən tarix, həqiqət və ədalət naminə etməliyik. Canını yurdumuzun yolunda qurban vermiş oğul və qızlarımızın məzarlarının həm də tarixi ittiham sənədi olduğunu xatırlamaq, onları bu yüksək məs'ulyyət şəərəfindən məhrum etməyə haqq qazandırdıca bilməz. De-

məli, tez-gec onların nakam arzu və ümidlərinin rəmzi sayılan qəbirlər, məhz "Şəhidlər Xiyabanı" nda olmalıdır.

İkincisi: Bu müsibətimiz haqqında həqiqət və yalnız həqiqət bütün dolğunluğu və təfərrüatı ilə millətimizə, qonşu ölkə xalqlarına və dünya ictimaiyyətinə çatdırılmalıdır. Elmi ictimaiyyətimiz, yaradıcılıq təşkilatlarımız, mətbuat orqanları və kütləvi məlumat vasitələri, bu istiqamətdə öz səy, habelə təşəbbüslərini əsirgəməməlidirlər. Hər bir şəhidimizin dolğun obrazının yaradılması, onun surətinin ədəbiyyatda, publisistikada, rəssamlıqda, heykəltəraşlıqda, incəsənətdə, musiqidə öz əksini tapması çox vacibdir.

Üçüncüsü: Şəhidlərimizin ölməz xatirəsi, onların məğrur ruhuna və fədakarlığına layiq əbədiləşdirilməlidir. Bu yolda ilk addımlar atılır, məsləhətləşmələr keçirilir, layihələr düşünülür, müxtəlif variantlar, fikirlər daha da cilalanır.

Bizim şəhidlərimizə yaradacağımız abidə sübut etməlidir ki, müqəddəs "Şəhidlər Xiyabanı"nda hər birimiz və hamımız öz Vətənimizi, Qardaş və Bacamızı, Oğul və Qızımızı, Qohum-Əqrabamızı, Dost-Tənişimizi, Əzizimizi, Məhəbbətimizi, Sevgimizi, bir sözlə Qəlbimizin Parçasını dəfn etmişik.

Qoy yeni ailə həyatı quran gənclərimiz, Vətənin müdafiəsi keşiyində duran oğullarımız, orta və ali məktəbləri bitirən məzunlarımız əbədi sədaqət andı içmək üçün məhz buraya - "Şəhidlər Xiyabanı"na gəlsinlər.

Allah onlara rəhmət eləsin. Amin!

*("Elm" qəzeti 17 fevral 1990-cı il;
"İpəkçi" qəzeti 18 mart 1990-cı il)*

...Dəfn komissiyası adından artıq üçüncü həftədir ki, şəhidlərimizi yad edərək onların ziyarətinə yaxından-uzaqdan gələnlər hamısına razılığımı bildirirəm.

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin!

Xalqın qarşısında giley-güzar etmək üçün yox, onu məlumatlandırmaq və xəbərdar etmək üçün, nə qədər qərribə səslənsə də deməliyəm ki, dəfn komissiyasının işinə mane olmaq istəyən bir qrup adam vardır. Onlar şayələr yayır, köməkçilər dəstəsinin işinə çətinlik yaradır, təxribat xarakterli hərəkətlər törədirlər...

Biz fəvqəladə vəziyyət şəraitində olduğumuzdan hərbiçilərin kobudluğundan, Bakı komendantlığının həyata keçirdiyi məhdud-

diyyətlərdən, vertolyot səslərinin uğultusundan, qəsdən qarşılama yaratmaq istəyən zabit və əsgərlərin qəfil atəşlərindən, xalqımız barəsində böhtan deyənlərdən, iftiralar yazanlardan əslində incimirik. Çünki onların kimliyini və nəyə xidmət etdiklərini bilirik.

Dəfn komissiyasını ən çox narahat edən, təəssüfləndirən və ürəkdən kədərləndirən budur ki, işimizə, ciddi qayda intizamımıza mane olanlar arasında "sapı özümüzdən" olan baltalar vardır.

Müxtəlif sənət və peşə sahibi olan, Sizin tanıdığımız və tanımadığımız bu adamlar indiki mürəkkəb şəraitdə cürbəcür vasitələrə əl ataraq, qarışıqlıq yaratmağa cəhd göstərirlər.

Mən bir daha, müqəddəs yer sayılan "Şəhidlər Xiyabanı"nda üzümü o kəslərə tutub deyirəm: "Bəlkə də dəfn komissiyası çirkin əməllərinizi nə vaxtsa bağışlaya biləcəkdir..., lakin Millətimiz, Torpağımız, Duz-Çörək, Ana Südü və Şəhidlərimizin Ölməz Ruhuna belə bir günahı heç vaxt bağışlamayacaqdır."

Ziyarətə gələnlərdən rica olunur ki, diqqətli və ehtiyatlı olsunlar, biz təkcə özümüz üçün deyil, hamımız üçün məs'uliyyət daşıyıyıq. Matəm məclisinə dost da, düşmən də gələ bilər. Borcumuz hamını hörmətlə qəbul edib və ehtiramla yola salmaqdır. Biz xalqımıza, onun müdriqliyinə və köməyinə arxalanırıq.

"Şəhidlər Xiyabanı" ərazisində xalqın tövsiyyəsi və hökmü ilə qoyulmuş qaydalara əməl edək, köməkçilər dəstəsi üzvlərinin göstərişlərini dəfn komissiyasının iradəsi kimi yerinə yetirməyə çalışaq...

Allah cəmi şəhidlərə rəhmət eləsin. Amin!
(*Şəhidlərin 3-cü cümə axşamıdakı çıxışından*)

"ŞƏHİDLƏR XİYABANI" - ƏBƏDİ ZİYARƏTGAHIMIZDIR

Cümə axşamı... "Şəhidlər Xiyabanı"... 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Azərbaycan xalqına qarşı heç bir xəbərdarlıq edilmədən törədilmiş qanlı və cinayətkar faciənin qurbanları olan azərbaycanlılar, yəhudilər, ruslar, tatarlar, ləzgilər burada əbədi uymuşlar. Gül-çiçək dənizinə qərq olmuş məzarların başı üzərində titrək şam işıqları şölələnilir. Şəhidlərimizə öz son borcunu verməyə

gəlmiş ucsuz-bucaqsız insan axınının isə sonu görünür. Hiçqırıq və hönkürtü səsləri, donmuş baxışların lal sükutu, göz yaşlarını öz qəlbinə axıtmış adamların matəmə batmış çöhrələri, səbrə çağıran allah kəlamının sədaları elə bir təkrar olunmaz, arzu edilməz mənzərə yaradır ki, insan həqiqətən özünü unudaraq, gördüklərinin kerəkəmi yaxud rəyamı olduğunu dərk etməkdə aciz qalır...

Dəfn komissiyasının sədri, Azərbaycan SSR EA İqtisadiyyat İnstitutunun şöbə müdiri, iqtisad elmləri doktoru Qüdrət Əbdül-səlimzadəyə yaxınlaşırım. Fikrimi başa düşüb yorğun və boğuc bir səslə deyir: "Allah heç kəsə belə bir müsahibə almağı və mühasibə verməyi qismət elməsin" ... Sakitcə dillənirəm: "Amin"...

- Hələlik 79 nəfəri dəfn etmişik. Həlak olanların sayı isə bundan qat-qat çoxdur. İlk zərbəyə məruz qalmış Abşeron kəndləri və respublikamızın bir sıra rayonlarının şəhidlərinin məzarları Azərbaycanın bütün ərazisinə səpələnmişdir. Burada basdırılmış şəhidlərimizin şəkillərini toplayır, onların məzarlarından torpaq gətiririk, onlara isə "Şəhidlər Xiyabanı"ndan torpaq göndəririk.

Bizim şəhidlərimiz arasında 66 yaşlı azərbaycanlı kişi və 13-14 yaşlı məktəblilər, təcili yardım məşinimin həkimi və yanğınsöndürən, gözləri görməyən kor əlil və milis nəfəri, 9 uşaq atası və subay gənclər, professor və sürücü, inşaatçı və xidmət dairəsinin işçisi vardır. Bu müxtəlif yaşlı və ayrı-ayrı millətlərə məxsus peşə sahiblərini ekstremist adı altında "damğalamaq", habelə onlara qarşı tanklardan, avtomatlardan atəş açmaq, yaxud süngü ilə zərbə vurmaq, yaralananlara aman verməmək, XX əsrin sonu ilə deyil, orta əsrin qaranlıq nadanlıq dövrləri ilə səsləşir.

Mart ayının 2-də şəhidlərimizin 40 günü qeyd olunacaqdır. Lakin inanıram ki, 140 gün keçəcək, 1040 gün ötcək, 40040 gün dolanacaq, lakin Azərbaycan xalqı bu müsibətli faciə günlərini unutmayacaqdır və unutmağa da haqqı yoxdur. Çünki, günlər və ha-disələr məhz o vaxt xalqın tarixinə çevrilib tələyinə yazılır ki, onun ibrət dərsləri dərk edilir.

- *Bayaqdan fikir verirəm, hər yerdə səliqə-sahman qaydaqanun, ciddi nizam-intizam hökm sürür. Dəfn komissiyası buna necə nail olur?*

- Doğru deyirsiniz. Dəfn mərasimi həmişə çətin və mürəkkəb bir işdir. Fövqəladə vəziyyətin hökm sürdüyü, hərbiçilərin əhatəsində, başımız üstündən tez-tez gurultu ilə uçan vertolyotların səsi

altında yaşayan Bakı kimi beynəlmiləl bir şəhərdə isə bu işi görmək qat-qat ağırdır.

Şəhidlərimiz üçün qəbir qazılan dəhşətli və əzablı gündən başlayaraq, xalqın iradəsi ilə yaradılmış, heç bir rəsmi qeydiyyatdan keçməmiş dəfn komissiyası öz işini camaatın məsləhətləri, tövsiyələri, nəsihətləri, təklifləri, xahişləri, tələbləri əsasında qurur, habelə yeri gəldikcə vəziyyətə uyğun dəyişikliklər edir.

Dəfn komissiyasının tərkibində ruhani xadim və fəhlə, inşaatçı və mühəndis, fizik və tarixçi, me'mar və coğrafiyaşünas, jurnalist və iqtisadçı vardır. Biz düşündük ki, dəfn komissiyası öz işini bir neçə günə, uzağı bir həftəyə başa çatdıracaqdır. Lakin təəssüf ki, belə olmadı... Görünür, şəhidlərimizin qırxına qədər fəaliyyətimiz lazım olacaqdır. Qeyd etməliyəm ki, qarşıya çıxan müxtəlif səpgili məsələlərin həllində Zaqafqaziya Müsəlmanları Ruhani İdarəsi, Bakı Soveti dəfn komissiyasına kömək göstərir.

Başlıca və əsas köməyimiz, arxamız isə xalqdır. Pulsuz milyonlarla gül-çiçək göndərən Abşeron kəndlərinin qədrbilən uşaqdan-böyüyədək bütün sakinlərinə, zərərçəkən ailələrə köməklik göstərən respublikamızın rayonlarının əhalisinə, yaralılara baş çəkən ana-bacılarımıza, "Şəhidlər Xiyabanı"nda səliqə-səhman yaradan Bakı və Sumqayıt məktəblərinin, texniki peşə məktəblərinin, institutların, taksimotor parklarının, mebel fabrikinin, ictimai təşkilatların kollektivlərinə razılığımızı bildiririk.

- *Yəqin ki, bu 40 günə yaxın bir vaxt ərzində dəfn komissiyasının özündə də, əlbəttə, xalqımızın məsləhətləri və tələbləri əsasında müəyyən fikirlər yaranmışdır. Bunlar barəsində qəzetimizin oxucularına nə deyə bilərsiniz?*

- "Şəhidlər Xiyabanı" çox izdihamlı olduğu kimi, bəzən, xüsusilə də səhər erkən və axşamlar əl-ayaq çəkiləndən sonra, həqiqətən məzar sükutuna qarq olur... Yalnız quşların səsi və yarpaqların xəfif xışıltısı eşidilir... Sanki vaxt dayanmışdır... Bilmirsən kimsən, nəçisən, nə üçün yaşayırsan... Bəli, əbədiləklə reallıq, sonsuzluqla gerçəklik arasındakı bu qədər ziddiyyətli yaxınlıqla-uzalıqla adamı üşüdür, qoxudur və düşündürür...

Düşünürsən ki, əvvəl nəyin bahasına olursa-olsun bütün şəhidlərin tez-gec burada dəfn edilməsinə nail olmalıyıq. Sonra, Qanlı Yanvar faciəsi haqqında həqiqəti bütün dünyaya çatdırmalıyıq. Daha sonra, şəhidlərimizin ölməz xatirəsini onlara layiq əbədləşdirməliyik.

Gələcəkdə bu ərazini, xalqımızın tarixi yaddaşının müxtəlif mərhələlərini əks etdirən Vahid Xatirə Kompleksinə çevirmək mümkündür. Bu addım isə açıq səma altında tariximizin və taleyimizin ibrətamiz səhifələri olardı. Fikrimizə burada "Şəhidlər məscidi" tikilməli, muzey fəaliyyət göstərməli, müvafiq lektoriya və sənədli kino zalları olmalı, hərbi vətənpərvərlik istiqamətli müxtəlif sərgilər, görüşlər təşkil edilməlidir. Məhz bu ərazidə xalqın səsinə eşitməyə xidmət edən "sərbəst tribuna" yaradılmalı, oradan deyilən fikir və mülahizələri kütləvi məlumat vasitələri "xalqın səsi" rubrikası altında geniş işıqlandırılmalıdır.

"Şəhidlər Xiyabanı"na axan insan seli gah güclənir, gah da azalır, lakin kəsilmir... Söhbətimiz bitmək üzrə olsa da, amma hər ikimiz hiss edirdik ki, nəşə qurtarmamışdır... Mühasibim qəhərlənmiş bir səslə astadan dillənir: "Hər gün bura bir qız gəlir... Uzaqdan-uzağa bir-birimizi tanıyırdıq... Onun necə ziyarətə gəldiyi və buranı nə vaxt tərk etdiyi hiss olunmur... Elə bil nəşə axtaran hürkək quşdur... Sakitcə durub baxır, ağlayır-ağlayır və sonra dinməzəcə uzaqlaşır, sanki qeyb olur... Burada çox ürəkyaandıran hadisələr olur, çətinliklə də olsa dözüürəm... Amma övladlarını itirmiş anaların ağısına, sevgiləri nakam qalmış qızların göz yaşlarına heç dözə bilmirəm..."

Və şəhidlərimizə oxunan Tanrı kəlamları axarında, analarımızın piçiltılı "laylay balam, a lay" ağıları ilə gənc qızlarımızın mə'sum göz yaşları - valideyn.Məhəbbətiylə gənclik sevgisinin elə pak ülviyətidir ki, təkə yaradacağıımız Xatirə Abidəsi bu nəcib ucalığa nail olsun.

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin...
Onların məğrur və ölməz ruqları şad olsun...
Nakam qəbirləri nurla dolsun...
Amin!

*("Bakı" qəzeti, 24 fevral 1990-cı il.
Müsaibəni apardı: Əliabbas Əliyev)*

... Bu gün biz, şəhidlərimizin 40 gününü qeyd etmək üçün matəm mərasiminə toplaşmışıq!

Azərbaycan xalqı, öz nakam balalarının, oğul və qızlarının 40 gününü fəvqə'adə vəziyyətin hökm sürdüüyü, hərbcilərin əhatə-

sində, vertolyotların uçuş-nəzarət gurultusu altında, snayperlərin hədəfində qeyd edir...

Belə bir mürəkkəb vəziyyət, gözlərinin acı yaşlarını qəlbinə axıtmağı bacaran xalqımdan öz nəcibliyini və ucalığını qorumağı, səbirli və təmkinli olmağı tələb edir.

Mənim millətim müdrikdir!

Mənim xalqım arifdir!

O, bir işarədən mətləbi başa düşəndir!

Bu gün biz şəhidlərimizin bütün respublikada keçirilən 40 mərasimini elə aparmalıyıq ki, Azərbaycan xalqının zəngin tarixi ənənələrinə, dini adətlərinə, millətimizin ucalığına və şəhidlərimizin məğrur ruqlarına layiq olaq.

Bunu bizdən tarixi məs'uliyətimiz, ibrətamiz taleyimiz, milli ləyaqətimiz tələb edir.

Milli kədarimizizin bu zirvəsində, təkcə şəhidlərimizin ruhu deyil, Dədə Qorqudun, Babəkin, Nizaminin, Füzulinin, Nəsiminin, Mirzə Cəlilin, Sabirin, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin, Cavidin, Müşviqin, Səməd Vurğunun, Əfqanistanda həlak olmuş balalarımızın, qonşu ölkəyə köməyə gedərkən təyyarə qəzasında həlak olmuş qardaşlarımızın da ruhu burada, müqəddəs "Şəhidlər Xiyabanı"nda başımız üzərində dolaşır...

Bu ülviliyə və ucalığa layiq olaq!

Allah cəmi şəhidlərə rəhmət eləsin!

Onların əziz və ölməz ruqları şad olsun!

Qəbirləri nurla dolsun! Amin!

Şəhidlərimizin 40 günü mərasimini şeyxülislam, Hacı Allah-şükür Paşazadə həzrətləri davam etdirir.

(Şəhidlərin 40 günü qeyd olunan mərasimdəki çıxışdan)

Ziyarətə gəlmiş ata-analarımız, qardaş-bacılarımız, oğul-qızlarımız!

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Amin!

Şəhidlərimizin 40 günü təkcə kədər və matəm mərasimi olmamalıdır.

1990-cı il yanvar ayının 19-dan 20-nə keçən gecə baş vermiş faciədən sonra başlanmış dövrün öz məxsusi yeri və mə'na yükü vardır. Bu dövr hərtərəfli düşüncələr və ciddi ibrət dərsləri vaxtıdır. Olub-keçənlərdən, son baş verənlərdən isə ibrət almaq, tarixi

sınaqlara mə'ruz qalmış bir millət üçün, azərbaycanlılar üçün ha-
va və su kimi vacibdir.

Çünki biz, şirin arzular və boş xülyalar yuxusundan ayrılmalı,
nə qədər acı və sərt olsa da, həqiqətin, real vəziyyətin gözünə
dik baxmalıyıq.

Ədalət naminə deməliyik ki, real vəziyyət çox mürəkkəbdir:
ümumi inkişaf göstəricilərimiz aşağıdır, siyasi-ictimai vəziyyət
qeyrisabitdir, Bakıda fəvqə'lədə vəziyyət rejimi qalmaqdadır, res-
publikanın iş ahəngi pozulmuşdur.

Bəs nə etmək lazımdır?

Şübhəsiz, indi hamımızı bu sual gecə-gündüz düşündürüb-
daşındır.

Doğrudanmı, başımızın tacı saydığımız Bakını "ölü şəhərə"
çevirməliyik?

Tə'tilləri davam etdirmək, yeganə düzgün yoldurmu?

İrandan, yaxud Turandan kömək gözləmək lazımdır mı?

İndiyədək təşəkkül tapmış iqtisadi əlaqələr sistemini, yenilə-
rini yaratmadan pozub-uçurmaq ağılabatandır mı?

Fikrimizcə yox!

Çünki, bir iqtisadçı kimi deməyə boruluyam ki, canlı orqa-
nizmi xatırladan respublikanın təsərrüfat həyatı ahənginin pozul-
masına yönəldilmiş xətt yeganə düzgün yol sayıla bilməz və sayıl-
mamalıdır.

Biz, milli suverenlik və iqtisadi müstəqillik problemlərini
reallıqlar üzərində qurmalı, qarşıya çıxan məsələləri hay-küylə
deyil, milli qeyrət, elmi düşüncə və təmənnəsiz niyyətlərimizlə həll
etməliyik.

Bunun üçün isə müxtəlif hərəkətlərə, partiyalara, cərəyan-
lara parçalanmaq yox, ümumi xalq birliyinə nail olmalıyıq.

Bu zəruridir!

Belə bir yolu indiki sərt dönüş məqamında seçməsək, biz
xalqımız üçün işıqlı yol axtarıb tapa bilmərik.

Dəfn komissiyası istəyir ki, faciəli matəm günlərində xalqı-
mızın göstərdiyi birlik, səbr, təmkin, sonrakı adı günlərdə də
bizimlə olsun.

Bizi indi ilk növbədə aşağıdakı məqsədlər, vəzifələr birləş-
dirməlidir:

- ◆ Bakıda fəvqə'lədə vəziyyət ləğv olunmalıdır.
- ◆ Ordu hissələri respublika ərazisini tərk etməlidir.

- ◆ Respublikanın suveren hüquqları bərpa olunmalıdır.
- ◆ Respublikanın gələcək siyasi-ictimai və iqtisadi-sosial
inkişaf yolları ümumxalq rə'y sorğusu ilə müəyyən
edilməlidir.

Bu vəzifələrin hamımızın səyləri nəticəsində həyata keçiril-
məsi, şəhidlərimizin narahat ruhlarına rahatlıq gətirərdi.
Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Amin!

("Şəhidlər Xiyabanı"nda 40 mərasimindəki çıxışdan)

...Uzaqdan-yaxından şəhidlərin ziyarətinə gəlmiş baba və
nənələr, ata və analar, qardaş və bacılar, qohumlar və tanışlar,
bəylər və xanımlar!

Dəfn komissiyası adından hamımıza razılığımızı bildiririk.
Rica edirəm şəhidlərin əziz xatirəsini bu qırx mərasimi günündə
bir daha yad etmək üçün bütün "Şəhidlər Xiyabanı" ərazisində hə-
rəkət bir anlığa dayandırılınsın. Təkrar edirəm, "Şəhidlər Xiyaba-
nı"nda hər cür hərəkət bir anlığa dayandırılınsın...

Allah cəmi şəhidlərə rəhmət eləsin. Amin!

Dəfn komissiyası adından bildirirəm ki, Sizin iradənilə
yaradılmış və Sizin məsləhətləriniz, habelə nəzarətinizlə fəaliyyət
göstərmiş komissiya burada dəfn olunmuş şəhidlərin siyahısını
tərtib edərək, rəsmi qaydada Bakı şəhəri dəfn xidmətləri İdarəsinə
vermişdir.

Müqəddəs torpaq sayılan "Şəhidlər Xiyabanı"nda müxtəlif
millətlərə və digər dinlərə mənsub olan 80 nəfər dəfn olunmuşdur.

Biz respublikamızın Bakı, Lənkəran, Neftçala, Qazax, Səl-
yan, Naxçıvan, Sabirabad, Gəncə, Ordubad və digər şəhər, rayon,
kəndlərdən 36 nəfərin şəkillərini də buraya toplamışıq... O yer-
lərdən şəhid məzarlarından buraya torpaq gətirilmiş, "Şəhidlər
Xiyabanı"ndan isə oraya torpaq aparmışlar...

Biz bir daha yada salmağı özümüzə borc bilirik ki, verdiyi-
miz qurbanların sayı, burada dəfn olunanlardan qat-qat çoxdur.
Heç şübhə yoxdur ki, tez-gec həqiqət tam aydınlaşdırılacaq, haqq-
ədalət öz yerini tutacaq, Qanlı Yanvar faciəsini törədənlər öz
cəzasını alacaqdır.

Mən 40 gün davam etmiş matəm məclisimizin xalqımızın
ləyaqətinə və şəhidlərimizin ruhuna uyğun aparılmasına hərtərəfli

M. F. Akundov adına
Azərbaycan Dövlət
KİTABXANASI

kömək etmiş xalqıma, millətimə, hamınıza dəfn komissiyası adından öz razılığımı bildirirəm.

Millətimin ağsaqqal-ağbirçəyindən tutmuş, cavan və körpəsinədək, hamısının qarşısında baş əyərək, əllərini öpürəm...

Xalqım və ziyarətə gələnlərin hamısı adından zəhmətləinə görə Abşeron kəndlərinin sakinlərinə, Bakı və Sumqayıt məktəblilərinə, taksimotor və avtobus parklarının, metronun və mebel fabriklərinin kollektivlərinə, Gürcüstan, Dağıstan, Özbəkistan, Qazaxstan, Tacikstandan gəlmiş nümayəndəliklərə, müxtəlif ölkələrin jurnalistlərinə, köməkçilər dəstəsinin üzvlərinə razılığımızı bildiririk.

Yanvar ayının 20-də, öz şəhid balaları üçün məzarlar qazmağa başlamış bir xalqın hökmü və iradəsi ilə yaradılmış 11 nəfərdən ibarət ictimai dəfn komissiyası, habelə onun bir qrup könüllü köməkçilər dəstəsi bugün axşam, şəhidlərimizin 40 günü mərasimi başa çatdıqdan sonra öz səlahiyyətini bitmiş hesab edəcəkdir.

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin...

Onların məğrur ruqları şad olsun...

Qəbirləri nurla dolsun... Amin!

(Şəhidlərin 40 günü mərasimindəki son çıxışdan)

100 GÜN...

*Kim görüb böylə mərasim ola milyonlar ilə,
Bakı insan axınıyla dola milyonlar ilə.*

(QABİL)

Planetimizə "at üstündə" qədəm basan 1990-cı il, qədim Od-lar Yurduna zəhmli zirehli maşınlar, gurultulu tanklar, avtomat silahların yaylım atəşi, hərbi vertolyotların uğultusu, xüsusi təyinatlı gəmilərin Bakı limanında lövbər salması ilə daxil oldu.

Görünür taleyin hökmündən qaçmaq mümkün deyildir. Gec-tez bu məhz belə də olmalı imiş. Çünki çoxdilli və çoxmillətli imperiyaların sonu fəna, səfəsi az, cəfası isə çox olmuşdur. Bizi "dost" kimi qucaqlayan "dəmir qollar" nəfəsimizi kəsdi, qurbanlar tələb etdi, "Şəhidlər Xiyabanı" yaratdı. Müdrik xalq hikməti, nə

qədər da haqlı imiş: "İlahi, sən məni bu cür dostlardan hiyf et, düşmənlərimlə özüm bir təhət bacararam".

Başını uca tut xalqım və unutma ki, hər hansı bir millətin özünütəsdiqi, habelə zəfəri təəssüf ki, qurbansız olmur. Dəfn günləri bizim kəsməkeşli taleyimizin və başıbəlalı tariximizin məğrur səhifələrinə çevrildi. 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş qəfil, cinayətkar və qanlı faciədən sonra keçirilmiş kütləvi ümumxalq e'tiraz mitinqi iştirakçılarının hökmüylə nakam şəhidlərimizə qəbir qazmağa başlamış yüzlərlə adamdan biri kimi göylər və yerlər qarşısında sidq ürəklə şəhidlik edirəm: dəfn günləri bizim milli kədərimizin zirvəsi oldu.

"Şəhidlər Xiyabanı"nda yaşlı, ahıl kişinin və 14 yaşlı orta məktəb şagirdlərinin, gözləri görməyən kor əlilin və təcili yardım maşını həkiminin, çoxuşaqlı atanın və subay cavanların 80 məzarı əbədi sıralanmışdır. Burada azərbaycanlılarla yanaşı, yəhudilər də, ruslar da, tatarlar da, ləzgilər də dəfn olunmuşlar. Bu kədərli və ibrətəmə hadisədən 100 gün keçir...

Həyat davam edir... O acı və ağırlı faciədən 101 gün keçəcəək, 1001 gün ötəcəək, illər bir-birini əvəzləyəcəək, əsrlər dolanacaq, amma Azərbaycan xalqı bu qanlı cinayətkarlığı unutmayacaqdır. Çünki, hətta itaətkar hakimiyyətin özünün e'tiraf etdiyi kimi 20 Yanvar hadisələrində "mülki əhaliyə amansızlığı, qoşunların yeridilməsi ilə bağlı aşkar əyintiləri və fəvqəladə vəziyyət e'lan olunarkən Konstitusiya pozuntuları" nı gizlətmək mümkün deyildir.

(Bax: "Kommunist" qəzeti, 1 aprel 1990-cı il)

Düzü, xalqımız respublika rəhbərliyindən millətimizə qarşı XX əsrin sonunda törədilmiş cinayətə daha prinsipal mövqələrdən yanaşsın, qəliyyətlə qiymət verəcəyini gözləyirdi... Gözləyirdi, lakin həmişəki kimi bu tarixi sınaq səciyyəli faciədə də, xalqla rəhbərlik arasında dərin uçurumun. mövcudluğu aydın oldu.

Düşünürsən ki, baş vermiş hadisələr bilavasitə vəzifə, qeyrat və mə'nəvi məs'uliyət daşıyan adamların hazırkı hakimiyyət pillələrində mexaniki yer dəyişməsi, şübhəsiz köklü keyfiyyət dəyişiklərinə gətirib çıxara bilməz. Fikrimizcə bu yol, bədəni sarsıtmış xəstəliyi ciddi üsullarla müalicə etmək əvəzinə, onu üzə çıxarmaq məs'uliyətindən qorxan naşı bir həkimin dəst-xəttini xatırladır.

Belə bir deyim vardır ki, xalqın öz hakimiyyətindən şikayət etməyə haqqı yoxdur. Hər bir xalq özünə layiq rəhbərlər tapıbse-

çir. Seçir yazıb, doğrusu bir an duruxdum. Doğrudanmı biz rəhbərlərimizi özümüz seçirik, yoxsa onlar mərkəzin xeyirduasını aldıqdan sonra müəyyən vəzifələr tuturlar. Və həmin kreslodə oturan kimi qalurlar odla su arasında, yə'ni xalqla mərkəzi hakimiyyət kəlbətini mənğənəsində... Bu tipli adamlar, necə deyər-lər nə yarıdan döyurlər, nə də əldən qoyurlar. Siyasi və dövlət rəhbərliyi kimi çətin, mürəkkəb, qeyri-müəyyən üfüqlərə malik sürüşkən yola şüurlu surətdə qədəm qoyanlar unutmamalıdır ki, öz xalqına qarşı dönüklük, tez-gec həтта mərkəzdə də "kütlələrlə dil tapmaq" möhürlü şablon bir hökmə qiymətləndiriləcəkdir...

Dəqiq sayı mə'lum olmayan şəhidlərin qəbri üstündə Odlar Yurdunda əbədi məş'əl yandırılmasına hərbcilərdən icazə ala bilməyən, nakam oğul və qızlarımızın 40 günü mərasimində iştirak etməyi münasib saymayan, ümummilli mətəm günlərimizi mətbuat və kütləvi mə'lumat kanallarında həlak olanların ruhuna layiq işıqlandırılmasından ehtiyat edən rəhbərlik, qoy öz hərəkətlərinə özü tənqidi qiymət vermək bacarığı səviyyəsinə qalxсын. Xalqın onların təxminən 100 günlük fəaliyyətinə verdiyi qiymət - sifirdir.

Bəs xalq respulika rəhbərliyindən nə gözləyir?

Əvvələn, Bakı şəhərində fəvqə'adə vəziyyətin təfsilatını öyrənmək üçün Azərbaycan KP MK-nın yanvar (1990-cı il) plenumunun yaratdığı Komissiyanın, hadisələrə düzgün siyasi qiymət verən və dəqiq materiallara, faktlara, rəqəmlərə əsaslanan obyektiv məruzəsi ictimaiyyətə çatdırılmalıdır.

İkincisi, Mərkəz, Bakıda törədilmiş və İttifaq Müqaviləsinə, SSRİ Konstitusiyasına, BMT-nin insan hüquqları Bəyannaməsinə, ən adi beynəlxalq hüquq normalarına zidd olan qanlı təcavüzkarlıq hərəkətləri üçün Azərbaycan xalqından, hökmən rəsmi üzr istəməlidir.

Üçüncüsü, Bakı şəhərində fəvqə'adə vəziyyət və qadağan saati ləğv olunmalıdır.

Dördüncüsü, Azərbaycan SSR Ali Sovetinə növbəti seçgilər keçirilməli və parlamentin tərkibi demokratik əsaslar zəminində yeniləşdirilməlidir.

Beşincisi, Azərbaycan SSR-in suverenliyinə və iqtisadi müstəqillik prinsiplərinə dair qanunlar mərkəz tərəfindən hökmən tanınmalı, habelə bunlara ciddi rəyət olunmalıdır.

Altıncısı, İttifaq müqaviləsi, real vəziyyət və yeni tələblər baxımından təzədən işlənərək təkmilləşdirilməlidir.

Yeddincisi, Azərbaycan SSR-in İttifaqla yeni Müqaviləsi respublika parlamenti tərəfindən hərtərəfli müzakirə olunduqdan sonra ümumxalq rə'y sorğusunda səsərin dördüdə üçü hesabla bəyənilədikdən sonra, qanun qüvvəsinə minməlidir.

... Zaman quş qanadlıdır və həyat bütün mürəkkəbliklərinə baxmayaraq davam edir. Həqiqətən "bir yandan boşalır, bir yandan da dolur dünya!" Qoy dolan dünyamız daşmasın, qoy gələcək nəsilləri, onların əməllərini, amallarını unutmasınlar. Əgər belədirsə, onda biz ləngimədən şəhidlərimizin xatirəsini onların adlarına layiq əbədləşdirmək barəsində düşünməliyik.

Fikrimizə, hazırda "Şəhidlər Xiyabanı"nın sığındığı Dağüstü parkın ərazisi gələcəkdə tariximizin və taleyimizin səhifələrini açıq səma altında əks etdirən Vahid Xatirə Kompleksinə çevrilməlidir. İctimaiyyətimizin və ilk növbədə yaradıcılıq təşkilatlarımızın sə'yilə bu ərazidə 1918-ci il hadisələri, 20-30-cu il təqib və sürgünləri, Böyük Vətən müharibəsi dövrü, Əfqanıstan müharibəsinin qurbanları, qonşu respublikaya köməyə tələsən övladlarımızın faciəli taleyi, nəhayət Qanlı Yanvar günlərinin şəhidləri üçün Vahid Xatirə Kompleksi çərçivəsində ayrı-ayrı, təkrar olunmaz cizgilər ilə seçilən guşələr, abidələr yaradılmalıdır.

Həmin Vahid Xatirə Kompleksində - "Şəhidlər məscidi", muzey, sərgi zalı, kinolektoriya, yaradıcılıq studiyaları, "sərbəst tribuna" fəaliyyət göstərməli, müxtəlif görüşlər, diskussiyalar, söhbətlər keçirilməlidir.

Belə bir ülvü arzunu və məs'ulyyətli vəzifəni həyata keçirmək hər birimizin və hamımızın qeyrət bərcudur. Özü də bu nəcib işi əldən-əbadan pul toplamaqla etmək, şəhidlərimizin ruhunu incitmək demək olardı. Elin bu işdə iştirakı savabdır, lakin xalqın ümumi işi və əməli uğrunda həlak olanların xatirəsinin əbədləşdirilməsi, şübhəsiz millətin ümumi gəliri, zəhməti, sə'y-i hesabına da həyata keçirilməlidir.

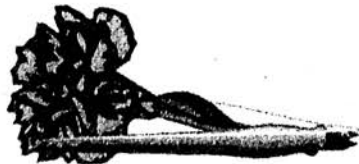
Doğrudan da respublikanın yeni rəhbərliyi Xalqla özü arasında müəyyən əlaqə körpüsü yaratmaq istəyirsə, şəhidlərimizin xatirəsini əbədləşdirəcək Xatirə Kompleksinin yaradılmasına başlaması, bu yolun ilk real addımlarından ola bilər...

Tanrı cəmi şəhidlərə rəhmət eləsin. Amin!

(1990-cı il, aprel ayının sonu)

1991-ci il

ƏBƏDİ KƏDƏRİMİZİN BİR İLİ...

ƏBƏDİ KƏDƏRİMİZİN BİR İLİ...

Bismi-l-lahi-r-rəhmani-r-rəhim!

Uzaq-yaxın ellərdən və ölkələrdən gəlmiş hörmətli qonaqlar!

Əziz həmvətənlərimiz! Məğrur millətim!

Xanımlar, bəylər!

1990-cı ilin yanvar ayında, qoca Şərqi qapısında yerləşən Azərbaycan Respublikasında dinc əhaliyə qarşı mərkəzdə soyuq-qanlıqla düşünülmüş və yerli hakimiyyət nümayəndələrinin itaət-kar mütiliyi nəticəsində amansızlıqla həyata keçirilmiş qanlı, cinayət-kar, silahlı təcavüzkarlıqdan 365 gün keçir...

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin... Amin!

Necə illər ötcək, qərinələr dolanacaq, əsrlər keçəcək, lakin xalqımız o mə'sum, şənbə gecəsini heç vaxt unutmayacaqdır. Və bir millət kimi də unutmağa haqqı yoxdur.

Həmin günləri yaşayan bizlər öz məğrurluğumuzu hişf edib qorusaq da, ləyaqətimizi saxlasaq da, eyni zamanda nə qədər köməksiz, necə kimsəsiz, həqiqətən müdafiəsiz olduğumuzu yaxşı dərk edirik.

Lakin unutmamalıyıq ki, 20 Yanvar faciə olsa da, fəqət nikbin faciədir. Qanlı Yanvar hadisələri milli oyanış və özünüdərk prosesinin dönüş nöqtəsi oldu. Onun ibrət dərsləri bizə çox şey öyrətməlidir. Bir millət kimi biz öz dostlarımızı, arxadaşlarımızı, əleyhidarlarımızı, seyrçilərimizi və düşmənlərimizi tanımağa borcluyuq.

Azərbaycan xalqının milli ən'ənələri, dini qayda-qanunları, ata-baba adətləri, el-oba müdriqliyi təcrübəsi şəhidlərimizin il mərasimini onların adlarına, əməllərinə, müqəddəs ruhlarına layiq keçirməyi tələb edir.

Bu gün "Şəhidlər Xiyabanı"nda hay-küy yaratmaq, mitinq ke-çirmək, yığıncaqlar təşkil etmək məsləhət deyildir. Çünki belə cəhdlər, şübhəsiz şəhidlərimizin ruhunu incidər və onların burada iştirak edən ailələrinə narahatlıq gətirərdi.

Qoy yaxın və uzaqdan gələn qonaqlarımız görsünlər ki, Azərbaycan xalqı lazım gəldikdə öz göz yaşlarını qəlbinə axıdıb, şəhidlərin il məclisini sinənmiş milli ən'ənələrimizə uyğun keçirməyə layiqdir.

Şəhidlərimizin il mərasiminə gələnlərə xatırladıram ki, "Şəhidlər Xiyabanı"na doğru hərəkət Mehdi Hüseyn küçəsi və Nərimanov prospekti ilə gədir.

Ziyarətə gələnlərin rahatlığı və ümumi mütləqkillik naminə, başqa hərəkət yolları mərasim vaxtı bağlı olacaqdır.

Ziyarətə gələnlər Dağüstü ərazinin yuxarı giriş hissəsindən "Şəhidlər Xiyabanı"na daxil olurlar...

Şəhidlərin məzarları önündən keçib, Dağüstü ərazinin aşağı qapısından çıxırlar...

Burada siqaret çəkmirik..., gətirdiyimiz gülləri başı aşağı tuxş xxxue sağ tərəflə sıra ilə irəliləyirik..., məzarlar qarşısında ləngiyib ümumi hərəkətə mane olmuruq..., köməkçilər dəstəsinin istiqamətləndirici göstərişlərinə hörmətlə yanaşıırıq.

Ziyarətiniz qəbul olunsun!

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin.

Tanrı şəhid ailələrinə səbir versin.

Şəhidlərimizin qəbirləri nurla dolsun. Amin!

Şəhidlərimizin matəm il məclisini şeyxülislam Hacı Allah-şükür Paşazadə həzrətləri davam etdirir.

(*Şəhidlərin il mərasimindəki çıxışdır*)

ƏBƏDİ KƏDƏRİMİZİN İLİ...

*Gecəni atəş ilə qırmızı dan eylədilər,
Xalqımı, millətimizi gülləbaran eylədilər.
(Qabil)*

Zirehli hərbi maşınların gurultusu, tankların boğuş uğultusu, avtomatların fasiləsiz atəşi, işıqsız güllələrin viyultusu, gözəlilmədən dinə əhaliyə qarşı həyata keçirilən amansız cəza tədbirləri, yüzlərlə ölənlər, yaralananlar, həbs edilənlər, itkin düşənlər...

Bu müdhiş gecə yaşlı nəslə 1941-ci ilin iyunun 21-dən 22-nə keçən gecəni xatırlatdı. Müharibəni öz gözləri ilə görməyənlərə isə müharibənin bir anını göstərdi.

1990-cı ilin yanvar ayının 19-dan 20-nə keçən gecə xalqımızın çoxəsrlik və bağıbəlali taleyinin yeni, qanlı bir səhifəsi yazıldı.

Kədərlər və qəzəblər düşüncənə ki, əgər o dəhşətli şənbə gecəsi Əhlə yataqxanasında yaşayan ailənin 6 yaşlı övladının ürəyi qorxudan partlamışsa, yuxudan səx-küyə ayılıb mətbəxə keçərkən 74 yaşlı

qadın başından güllə ilə vurulmuşsa, sənişinləri təyyarə limanına aparan minik maşını atəşə tutularaq yandırılmışsa, təcili yardım maşınının köməyə tələsən həkimi, tibb bacısı qətlə yetirilmişsa, uşaq xəstəxanası atəş hədəfinə çevrilmiş-sə, adamlar öz yatağında öldürülmüşsə - deməli hər birimiz şəhid ola bilərdik. Lakin biz təsadüfən şəhid olmadıq. Şəhid olmasaq da, hər birimiz şahidlik, şahidlərik.

Bugünədək bizə qanlı divan tutulmasının səbəbini bilmirik. Böyük hərbi təcrübəsi olan Ordunun təcrübəsiz, silahsız yeni yetmələrin üzərinə bilavasitə müasir silahlarla yeridilməsinin cavabını hələ də gözləyirik.

Müsaibimiz belə şahidlərdən biri, yanvar-mart günlərində milli və dini ənənələrimizlə nakam şəhidlərimizin son mənzildə rahatlayan ictimai dəfn komissiyasının sədri, Azərbaycan SSR EA İqtisadiyyat İnstitutunun şöbə müdiri, iqtisad elmləri doktoru Qüdrət Əbdülsəlimzadədir.

- Qüdrət müəllim, oxucularımız üçün maraqlıdır, necə oldu ki, şəhidlərimizin dəfni kimi ümummilli bir mərasimə Siz başçılıq etdiniz?

- 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş qəfil, cinayətkar və qanlı faciədən sonra, aparat işçilərinin tərki etdiyi, lakin daxildən hərbiçilər tərəfindən qorunan Mərkəzi Komitə qarşısında keçirilən kütləvi ümumxalq e'tiraz mitinqi iştirakçılarının hökmüylə şəhidlərimizə qəbir qazmağa başlamış yüzlərlə adamdan biri kimi göylər və yerlər qarşısında şahidlik edirəm: dəfn günləri bizim milli kədərimizin zirvəsi oldu.

Dəfn komissiyasında iştirakıma gəldikdə, şəhidləri son mənzillərində xalqımızın milli adət və ənənələrinə layiq surətdə rahatlamaq üçün əlindən gələni əsirgəməyən minlərlə adamlardan biri olmuşam. Bu işin təşkilatçısı xalqın özü olmuş, dəfn komissiyası və onun bir qrup köməkçisi isə camaatın iradəsini yerinə yetirmiş, öz işini adamların təklifləri, məsləhətləri, arzuları, tələbləri əsasında qurmuşdur. İş gedişində, heç bir siyasi təşkilat və hərəkətin üzvü olmamağım, Elmlər Akademiyasında işləməyim, görünür o qarışıq şəraitdə dəqiqliyim və tələbkarlığım xalqın iradəsi ilə yaradılmış 11 nəfərdən ibarət dəfn komissiyasına, habelə köməkçilər dəstəsinə rəhbərliyi mənə qismət etmişdir. Allah heç bir bəndəsinə

belə vəzifə yerinə yetirmək əzabını və məs'uliyətini qismət etməsin.

- *"Şəhidlər Xiyabanı"nda dəfn olunanlar barəsində bir qədər ətraflı məlumat vermək məqsəduyğun olardı.*

- "Şəhidlər Xiyabanı"nda dəfn olunanların ictimai tərkibi və yaş fərqləri çox müxtəlifdir. Xiyabanda 66 yaşlı ixtiyar kişi və 14 yaşlı məktəblinin, gözləri kor əlilin, təcili yardım maşını həkiminin, 9 uşaq atası və subay cavanlarımızın 80 məzarı əbədi sıralanmışdır. Burada azərbaycanlılarla yanaşı, yəhudilər, ruslar, tatarlar, ləzgilər də dəfn olunmuşlar.

- *Lakin mə'lumdur ki, həmin hadisələrdə həlak olanların sayı qat-qat çoxdur. İndi respublikamızın bir çox rayonlarında şəhid qəbirlərinə abidə ucaldılır.*

- O günlərdə Azərbaycan Xalq cəbhəsinin üzvlərinə tutulan divanı da unutmaq mümkün deyildir...

Bu kədərli və ibrətamiz faktlar bütün aydınlığı ilə sübut edir ki, millətimizə qarşı düşünülmüş, habelə amansızlıqla həyata keçirilmiş qəfil hərbi cəza əməliyyatı, uzun illər boyu Odlar Yurdunda yaşayan, işləyən, respublikamızın əhalisi ilə qaynayıb-qarışmış çoxmillətli bir xalqa qarşı çevrilmiş aşkar təcavüzkarlıqdır.

Qəriblərə, başqa yelərdən gələnlərə, digər millətlərə həmişə hörmət bəsləyən, topağında onlara yer, sığınacaq verən Azərbaycan xalqını, tarixən beynəlmiləl bir şəhər kimi tanınmış Bakı şəhəri və onun ətraf qəsəbələrinin 2 milyonluq əhalisini əsassız iftiralara, qara böhtanlarla ləkələmək xətti, uzun, birgə əməkdaşlıq yolumuzun üstündən qara xətt çəkmək, haqqı-sayı tapdalamaq, düz çörəyi unutmaq deməkdir. Bu isə heç kəsə istər bu müsibətli hadisələri soyuqqanlıqla planlaşdıranlara, istərsə də onu amansızlıqla həyata keçirənlərə, istərsə də bu cinayətə riyakarlıqla haqq qazandırmağa çalışanlara şəxsiyyətdən başqa bir ad gətirə bilməz.

Əleyhidarlarımızın millətimizə qarşı fitnəkarlıqla uydurduqları "islam fundamentalizmi" iddialarını isə müqəddəs torpaq saydığımız "Şəhidlər Xiyabanı"nda sıralanmış müxtəlif millətlərə, dinlərə, təriqətlərə mənsub insanların yanaşı qəbirləri rədd edir.

Şəhidlərimiz arasında fəhlə, sürücü, inşaatçı, yanğınsöndürən, milis işçisi, həkim, professor, elmi işçi, təqaüdcü, orta məktəb

şagirdi, ali məktəb tələbəsi, habelə digər peşə sahibləri vardır. Bu müxtəlif yaşlı və peşəli adamları ekstremist adlandırmaq, habelə gecəyarısı heç bir xəbərdarlıq edilmədən silahsız şəhər sakinlərinə tanklardan, avtomatlardan atəş açmaq təkə antihumanist, antidemokratik bir hadisə olmayıb, əsl vəhşilik və təcavüzkarlıqdır, beynəlxalq hüquq normalarına tamamilə ziddir.

- *Şübhəsiz nə qədər acı və kədərli olsa da bu bir tarixdir. Tarix isə təkə görmək, yaxud oxumaq üçün deyildir. O, sınaq meydanı, inam imtahanı və ibrət dərvidir. Gəlimgi-gedimgi və şirinli-acılı dünyamızda hər bir millət, xalq hökmən bilməlidir ki, onun ümumi bəşəri tərəqqi yolu ilə irəliləyişinin dostları kimdir, əleyhdarları kimdir, düşmənləri kimdir?*

- Tamamilə düz deyirsiniz bu vacib yaddaş, kin-küdurət və nifrət toxumaları səpmək deyildir. Ayrı-ayrı adamların, dəstələrin cinayətlərini bütöv bir xalqa şamil etmək azərbaycanlılara yaddır. Lakin bizim şəhidlərimiz heç vaxt unudulmamalıdır. Azərbaycan xalqı bu qanlı cinayətəkarlığı unutmayacaqdır. Bizim bu milli faciəni unutmağa mə'nəvi haqqımız yoxdur. Hətta Azərbaycan KP MK-nın mart (1990-cı il) plenumunda çox haqlı e'tiraf olunduğu kimi faciəli 20 yanvar hadisələrində "mülki əhaliyə qarşı heç cür haqq qazandırmaq mümkün olmayan amansızlığı, qoşunların yeridilməsi ilə əlaqədar aşkar əyintiləri və fəvqəladə vəziyyət e'lan olunarkən Konstitusiyaya pozuntuları"nu kizlətmək mümkün deyildir.

Düzü xalqımız partiya rəhbərliyindən millətimizə qarşı törədilmiş cinayətə daha prinsipal mövqelərdən və qəti hökmlərlə qiymət verəcəyini gözləyirdi. Gözləyirdi... lakin həmişəki kimi bu tarixi sınaq səciyyəli faciədə də xalqla rəhbərlik arasında real uçurumun qaldığı aydın oldu.

- *Təxminən ay yarım davam etmiş dəfn mərasimi ərzində ən çox yadda qalan nə olmuşdur? Xatırlaya bilərsinizmi?*

- Əlbəttə! Dəfn mərasiminin 40 gündən artıq davam etdiyi müddətdə yaddaqalan çoxdur. Mən komissiya üzvlərindən xahiş edirəm ki, gündəlik rastlaşdığımız məsələləri və onları necə həll etdiyimizi, habelə özlərinin şəxsi müşahidələrini hökmən qeyd etsinlər. Çünki vaxt gələrkən ki, indi bəlkə də əhəmiyyətsiz görünən bir hadisə sabah çox vacib bir fakt kimi qiymətləndiriləcəkdir...

Şəxsən mənə ən böyük təsir edən və ömürlük yadda qalan hadisə - millətimizin ləyaqəti, göz yaşlarını qəlbinə axıtmağı bacarmaq qabiliyyəti, təkcə öz oğul və qızlarının deyil, rus, yəhudi, ləzgi, tatar şəhidlərini də doğma övladları kimi balaları ilə yan-yanaya, hörmət və ehtiramla dəfn etməsi oldu.

Bunun əksi kimi, bir sıra rəsmi və qeyri-rəsmi təşkilatların nümayəndələrinin, "sapı özümüzdən olan baltaların" müqəddəs, həm də savab işi sayılan dəfn mərasiminə müxtəlif yollarla mane olmaq cəhdləri, dəfn komissiyasına, onun ayrı-ayrı üzvlərinə təzyiqli göstərmələri, milli ləyaqətimizə, ata-baba ənənələrimizə, əxlaq anlayışlarımıza, nəhayət şəhidlərimizin ruhuna təhqir kimi sayılan fitnəkarlıq hərəkətlərinə əl atmalarını unutmaq mümkün deyil.

Necə unutmaq olar ki, xalqa qarşı silah işlədən hərbiçilər qətlə yetirdiklərini rahat basdırmağa da imkan vermir, "Şəhidlər Xiyabanı"nda fitnə-fəsad törədir, silah işlədir, atəş açır və sonradan bunu "təsadüf" kimi izah edirdilər. Xüsusi ilə 62-ci şəhiddən sonra xiyabanda dəfn olunmağa icazə vermirdilər ki, guya rəsmi məlumatda ölənlərin sayı 62 göstərilmişdir və s. Ən dəhşətli isə budur ki, respublikanın istintaq orqanları guya nəyi isə "aydınlaşdırmaq" üçün şəhid qəbirlərini açmağa cəhd göstərdilər, lakin qarşısı alındı. Həmçinin əxlaqi naqis qadın və kişilərin vasitəsilə şuluqluq salmağa da çalışırdılar, köməkçi adı ilə qayda-qanuna nəzarət edənlər arasında fitnəkarlar göndərməkdən belə çəkinmirdilər. Bir də xəbər tutduq ki, dəfn komissiyası adından pul toplamağa sə'y göstərirlər. Hətta özlərini qonşu ölkələrdən gəlmiş və müsibətimizə şərik adamlar kimi qələmə vermək istəyənlər də tapıldı.

- Qüdrət müəllim, Qanlı Yanvar hadisələrindən artıq bir il keçir. Bəs "Şəhidlər xiyabanı"nda nə iş görülür və ümumiyyətlə, onların xatirəsini əbədləşdirmək üçün hansı tədbirlər həyata keçirilir?

- Ümumi fikrə əsasən, hazırda "Şəhidlər xiyabanı"nın sığdığı Dağüstü parkın ərazisi, gələcəkdə tariximizin və taleyimizin ibrətamiz səhifələrini açıq səma altında əks etdirən Vahid Xatirə Kompleksinə çevrilməlidir. İctimaiyyətimizin və ilk növbədə başda Me'marlar İttifaqı olmaqla bütün yaradıcılıq təşkilatlarının birgə səyləri ilə bu geniş ərazidə 1918-ci il hadisələrinin, 20-30-cu illərin təqib və sürgünlərini, Böyük Vətən müharibəsi dövrü və

Əfqanıstan müharibəsi qurbanlarını, qonşu respublikada zəlzələdən zərər çəkənlərə köməyə tələsən övladlarımızın faciəli taleyini, nəhayət Qanlı Yanvar günlərini əks etdirən Vahid Xatirə Kompleksi çərçivəsində ayrı-ayrı guşələr və sənət abidələri yaradılmalıdır.

Belə hesab edirəm ki, həmin Vahid Xatirə Kompleksi tərkibində "Şəhidlər məscidi", muzey, sərgi zalı, kinolektoriya, yaradıcılıq studiyaları, "sərbəst xalq tribunası", kitabxana, oxu zalları olmalı, onlarda müxtəlif görüşlər, dikussiyalar, söhbətlər keçirilməli, keçdiyimiz yolun tarixi, ibrət dərsləri ümumiləşdirilməlidir. Eyni zamanda əbədi ziyarətgahımız sayılan bu müqəddəs məkan, respublikamızdan keçən ümumittifaq və beynəlxalq turizm marşrutları şəbəkəsinə daxil edilməlidir.

Bir haşiyə çıxmaq istəyirəm, Yunanıstana səfərimiz vaxtı marşrutumuz Egey dənizi sahili boyunca uzanan magistral avtomobil yolundan keçirdi. Hər 5-10 km məsafədə, yolun hər iki tərəfində şam yandırmaq üçün uyğunlaşdırılmış müxtəlif biçimli abidələrə rast gəlirdik. Dedilər ki, bu abidələr yolda baş vermiş avtomobil qəzalarının qurbanlarına qoyulmuşdur. Həmin abidələri xatirə və xəbərdarlıq rəmzləri kimi səciyyələndirmək mümkündür.

Düşünürsən ki, başqa ölkələr yol-hərəkət qəzaları nəticəsində həlak olan oğul və qızlarının xatirəsini yad etməyi beləcə lazım bilir, nə üçün biz suverenliyimiz, müstəqilliyimiz, milli ləyaqətimiz uğrunda həlak olan şəhidlərimizi, günahsız qurbanlarımızı unutmaliyıq, yaxud onları unutmaq təzyiqinə məruz qalmalıyıq. Axı, ölüsünü unudan, dünənin ibrət dərslərinə biganə olan millət, əslində millət anlayışına cavab verməyən manqurdlar dəstəsidir.

Yeri gəlmişkən onu da deməliyəm ki, şəhidlərimizin ictimai tərkibi də kədərli fikirlər üçün kifayət qədər material verir. Həlak olanların arasında nə yüksək rütbəli adamlardan, nə də özünü "xalq qəhrəmanı" kimi qələmə verənlərdən bircə nəfər də yoxdur, əksəriyyəti gənclər, zəhmət və peşə sahibləridir.

- Qüdrət müəllim, Sovet Ordusunun respublikamıza qarşı bu təcavüzünü necə qiymətləndirirsiniz? Ehtiyatda olan birinci dərəcəli kapitan, texnika elmləri namizədi A.Yevstiqneyev, ehtiyatda olan ikinci dərəcəli kapitan, hüquq elmləri doktoru Q.Melkov, ehtiyatda olan polkpolkovnik B.Murasovun apardıqları tədqiqatlardakı qəribə bir faktı diqqətinizə yetirmək istədim: "Öldürülmüş Y.Meyeroviçin

cəsədində 21, D.Xanməmmədovun cəsədində 10, R.Rüstəmovun cəsədində isə 23 güllə yeri vardır. 23 güllə! Bu, bütöv bir avtomat sırasıdır". Yaxud da günün günortasında yolun kənarındakı minik maşınını əzib keçən və içindəkiləri qətlə yetirən sovet ordusu tankçısının hərəkətinə nə ad verəsən?

- Onu deyə bilərəm ki, hər halda Bakı nə top-tüfəng cəbbə-xanasıydı, nə də düşmən ordularının müasir silahla təchiz edilmiş qoşun hissələrinin toplanmış düşərgəsi, çünki yalnız belə halda bu qədər silahı şəhərin üzərinə yeritmək olardı. Mənim fikrimcə, bu əməliyyat əvvəlcədən düşünüülüb hazırlanmış fitnə idi. Yanvar hadisəsini təsadüf saymaq, onu Bakıdakı narahat günləri "nizama" salmaq, "güllə atıb adamları yerində oturtmaq üçün edilən" təşəbbüs kimi qəbul etmək avamlıq olardı. Onu AXC-nin, yaxud respublikanın "rəhbərlərinin" də günahı saymaq sadəlövhlükdür. Belə ki, nə AXC, nə respublikanın hökuməti orduya əmr edə bilməzdi ki, əhalini silahdan keçirtsin. Bu ixtiyar Mərkəzin səlahiyyətli şəxslərininkidir. Hər halda, hələlik sirr kimi örtülü qalan çox şeyin gec-tezi üstü açılacaqdır, belə qalmaz. Sizin bu sualınız barədə mətbuatda çox söz deyilmişdir, təkrar etmək istəmirəm, fikir müxtəlif olsa da, hadisənin səbəbi artıq hamımıza aydındı, intəhası nəticə üzə çıxarılmır. Sağlıq olsun, onu da görəcəyik.

Doğrudan da, Bakının turist marşrutu xəritəsinə "Şəhidlər xiyabanı" da əlavə olunmalıdır.

İstiqlal uğrunda vuruşları, şanlı döyüşləri vəsf edən abidələrə dünyanın bir çox şəhərlərində rast gəlmək olar. Bakıda "Şəhidlər xiyabanı"nda ucaldılacaq xatirə kompleksi isə bu abidələrin heç birinə bənzəməyəcək. Bugünkü nəslə göz yaşları tökdürən abidə xələflərimizə həm ibrət dərsi olacaq, həm də onlara müdrikliyi öyrədəcək. Şair Bəxtiyar Vahabzadə demişkən:

*Bizim şəhidlərin müqəddəs qanı,
Bəlkə də behidir sabahımızın.*

Milli ləyaqətimiz və sabahımız uğrunda həlak olan nakam şəhidlərimizə Allah rəhmət eləsin! Amin!

*("Elm və həyat" jurnalı, № 1, 1991.
Müəssisəni apardı: Ülkər Hüseynova)*

ŞƏHİDLƏRİN RUHU TƏLƏB EDİR Kİ ...

(Aktual müsahibə)

Yaşın gözlərindən gilə-gilə axaraq ağı dolu dərya - il olur, Şəhidim! - həmkarlarımın Qanlı yanvar faciəsinin qurbanlarına həsr olunmuş yazısından götürülən bu fikir zamanla necə də həmahəng səslənir. Bəli, şəhidlərimizi əbədiyyətə qovuşduran - at üstündə gəlib tankların tırtulları altında millətimizin balalarını, ləyaqətini, suverenliyini tapdalayan 90-cı ilin dəhşətli yanvar günlərinin birinci qara ildönümü tamam olur. Respublikamızın ərazi bütövlüyü, müstəqilliyimiz, şərafətimiz naminə canlarını fəda edən vətənpərvərlərin mərdliyi qarşısında baş əyir, onların valideynlərinə, yaxın qohumlarına bir daha dərin hüznə başsağlığı veririk. Haqq işi uğrunda şəhid olanlar heç vaxt ölmür, əbədiyyətə qovuşurlar. Onların nəcib əməlləri, mərd simaları daim gözlərimiz önündə duracaq, gələcək nəsilləri ədalət mübarizəsinə səsləyəcəkdir.

Tarixi bəyənənmək, hətta ona nifrət etmək mümkündür. Lakin baş vermiş hadisələr ətrafında düşünməmək, bunlardan ibrət dərsi götürməmək dirilərin vicdan faciəsidir. Nə öyrətdi bizə qanlı yanvar hadisələri! Nə etmişik! Nə iş görməliyik! Axı, bu düşüncələr və dərdlərin məntiqi, ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, mə'nəvi-əxlaqi nəticələri təkcə bu günümüz, indiki adamlarımız üçün deyil, gələcək taleyimiz, habelə nəsillərimiz üçün də olduqca dəyərlidir.

Müsahibim şəhidlərimizin dəfni təşkil etmiş ictimai komissiyanın sədri Q.Əbdülsəlimzadədir.

- Qüdrət müəllim, cəsur övladlarımızın dünyadan köçməsinin ildönümünə az qalır. Hələ ötən ilin fevral-mart aylarında müxtəlif təşkilat və idarələrin başçıları və'd edirdilər ki, Şəhidlər xiyabanında filan-filan işləri görəcəklər. Və'də necə əməl olunur? Ümumiyyətlə, şəhidlərimizin xatirəsini əhadiləşdirməklə bağlı həyata keçirilən tədbirlərdən razıyırmı?

- Təsəllimiz budur ki, Şəhidlər xiyabanında xeyli abadlıq və səliqə-sahman işləri görülmüş, şəhid məzarları qaydaya salınmışdır. Qeyd etməyə bilmərəm ki, Şəhidlər xiyabanında aparılmış bütün abadlıq və səliqə-sahman işləri Bakı Şəhər Soveti İcrayyə Komitəsinin büdcəsi hesabına görülmüş, şəhidlər fonduna yığılmış 3 milyon 800 min manat pula toxunulmamışdır. Yeri gəlmişkən xatırlatmaq istəyirəm ki, respublikanın müxtəlif təşkilat və

cəmiyyətlərinin, idarə və müəssisələrinin, ayrı-ayrı vətəndaşlarının adına şəhidlər üçün xarici ölkələrdən göndərilmiş vəsait qeyd-şərtsiz son qəpiyinə qədər bu məqsəd üçün yaradılmış rəsmi bank hesabına köçürülməlidir. Çünki qarşıda Dağüstü parkda Vahid xatirə kompleksinin yaradılması kimi mürəkkəb bir iş durur.

Lakin bütövlükdə götürüldükdə görülən işlərdən narazıyam. Baş planı, bəyənilib təsdiq olunmuş layihəsi, konkret icraçıları müəyyənləşdirilməmiş bir işdən necə razı qalmaq olar? Hələ də Dağüstü ərazidə zirvəsi Şəhidlər xiyabanı sayılan Vahid xatirə kompleksinin yaradılmasından çox ehtiyatla, bəzən isə aşkar qorxu hissi ilə danışırlar. Axı, bu arzu başına müsibətlər gətirilmiş, suveren hüquqları kobud surətdə pozulmuş, son anadək yüksək vəzifəli şəxslər tərəfindən aldadılmış, qırx gün yas saxlamış səbrli, nəcib və müdrik bir xalqın ümummilli tələbidir.

- Siz Vahid xatirə kompleksini necə təşəvvür edirsiniz?

- Xalqımızın müxtəlif ictimai təbəqələrinin arzu, təklif, tövsiyə, məsləhət və tələblərinin ümumiləşdirilməsi əsasında hələ mətəm günlərində (yanvar-mart aylarında) ictimai dəfn komissiyasında müəyyən rəy yaranmış, habelə ağsaqqallarla razılaşdırılaraq dəfərlərlə şəhidlərimizi ziyarətə gəlmiş milyonlarla adamın nəzər-diqqətinə çatdırılmışdır.

Həmin mövqedən demək istəyirəm ki, Dağüstü parkın indiki ərazisi - zirvəsi Şəhidlər xiyabanı olmaqla açıq səma altında xalqımızın tarixinin və taleyinin ağırlı-acılı səhifələrinə çevrilməli, ibrət və düşüncələr məktəbi kimi məs'uliyətli və nəcib bir vəzifəni həyata keçirməlidir.

Fikrimizcə, yaradılacaq Vahid xatirə kompleksinin ümumi baş girişi olsa da, bu əraziyə müxtəlif istiqamətlərdən rahat əlavə girişlərin də nəzərdə tutulması, habelə yolüstü ziyarətə gələnlərin müqəddəs torpağa ayaq basdığını təsdiqləyən ünsürlər (bulaqlar, heykəllər, guşələr) yaradılması məqsədəuyğundur.

Bilavasitə bu kompleks daxilində 1918-ci ilin mart hadisələri, 20-ci illərin təqib və sürgünləri, Böyük Vətən müharibəsində həlak olanlar, Əfqanıstan müharibəsinin qurbanları, bir sıra ölkələrdə beynəlmillətçilik borcunu yerinə yetirərkən Vətənə qayıtmamış övladlarımız, qonşu respublikaya təyyarə ilə köməyə tələsən oğullarımızın faciəli taleyi milli me'marlıq və inşaat sənətkarlığı-

nın özünəməxsus cizgiləri ilə əbədi abidə şəklində tarixin yaddaşına yazılmalıdır.

- Eşitmişik ki, camaat və şəhid ailələri Şəhidlər xiyabanı ərazisində məscid tikilməsini də zəruri sayırlar...

- Doğrudur, bu ərazidə məscid tikilməsi elə ilk günlərdən qaldırılıb və hətta xalq ona "Şəhidlər məscidi" adını verib. Şübhəsiz, o arzu və tələb ki, xalqdan gəlir, milli və dini ənənələrimizə uyğundur gec-tez həyata keçiriləcəkdir. Çünki xalqın səsi haqqın səsidir. Müxtəlif partiyalar, hərəkatlar, cəmiyyətlər, liderlər el səsini, xalq sözünü eşidib-əşitməməkdə sərbəstdirlər. Lakin bunun üçün onların hökmən məs'uliyət daşdığını unutmamalıdır. Zaqafqaziya Müsəlmanları Ruhani İdarəsi də savab işə öz qayğı və diqqətini gücləndirməli, hətta bir sıra müsəlman ölkələri ilə bu sahədə əməkdaşlıq etməlidir.

Bakının ən uca nöqtəsində yerləşib milli me'marlıq cizgiləri ilə fərqlənən və müasir inşaat texnikasının tələblərinə cavab verəcək "Şəhidlər məscidi" millət və xalqlar, dinlər və təriqətlər üçün qapıları açıq elə bir "Allah evi" kimi düşünüüb tikilməlidir ki, burada yaxın-uzaq ölkələrdən gəlmiş müsəlman qardaşlarımızla yanaşı, hörmətli buddist, xristian, indus, katolik, pravoslav... qonaqlarımız da öz dini ayinlərini icra etsinlər, habelə şəhidlərimizə dua oxuya bilsinlər. Unutmayaq ki, bizi "islam təməlçiliyində" günahlandıranlara cavab Şəhidlər xiyabanında azərbaycanlılarla yanaşı rusların, yəhudilərin də basdırılmasıdır.

- Vahid xatirə kompleksi kimi düşünüülən Bakının dağüstü ərazisində daha nələrin olması məqsədəuyğundur?

- Burada muzey, sərqi salonları, kinolektoriya, ədəbi yaradıcılıq studiyaları, rəssamlıq, heykəltəraşlıq e'malatxanaları, kitabxanalar, oxu salonları, "Sərbəst xalq tribunası" fəaliyyət göstərməlidir. Tariximizin və milli taleyimizin müxtəlif məsələlərinə dair burada görüşlər, diskussiyalar keçirilməli, söhbətlər aparılmalı, "dəyirmi stol" arxasında ictimai-siyasi və iqtisadi-sosial mövzularda müsahibələr təşkil olunmalıdır. Fikrimizcə, bu ərazidə gül və kitab, qəzet və milli hədiyyələr, su və şərab köşkləri qoymaq, çay evi açmaq, ehsan kimi ölkədən, xaricdən gələnlərə yüngül yemək, habelə Şərqi şirniyyatı məhsulları təklif etmək mümkündür.

- *Sizcə bu kompleksin yaradılması ilə kim məşğul olmalıdır?*

- Ərazi prinsipi baxımından kompleksin yaradılması ilə Bakı Şəhər Sovetinin İcrayyə Komitəsi və onun tabeliyində olan müxtəlif təşkilatlar, idarələr məşğul olmalıdır. Lakin zirvə Şəhidlər xiyabanı və möhtəşəm abidə olacaq. Vahid xatirə kompleksinin yaradılması uzunmüddətli ümummilli bir iş olduğundan bu günlər ilk sessiyası keçiriləcək respublikanın yeni seçilmiş parlamentində, ali qanunverici orqan səviyyəsində müvafiq bir komisiyanın yaradılması yaqın ki, görülmək çoxcəhətli tədbirlərin əlaqələndirilməsi baxımından uğurlu addım olardı. Xalq isə təskinlik tapardı ki, onun siyasi suverenliyi və iqtisadi müstəqilliyi uğrunda canından keçən şəhid övladlarının ölməz xatirəsinin əbədiləşdirilməsi kimi zəruri bir işlə onun ali qanunverici orqanı məşğul olur. Belə bir addım da respublika parlamentinə və millət vəkillərimizə şərəf gətirərdi ki, onlar hər növbəti sessiyaya başlamazdan qabaq Ali Sovetin qonşuluğunda yerləşən Şəhidlər xiyabanını hamılıqla ziyarət, habelə nakam şəhidlərin müqəddəs xatirəsini bir anlıq sükutla yad etsinlər...

Azərbaycan xalqı bir ildir ki, xeyrində də, şərinə də şəhidlərimizi dərin hörmətlə yada salır, xatırlayır. Respublika parlamentinin yeni tərkibinə seçilmiş millət vəkilləri bu el hökmünü qanunverici orqan səviyyəsində bərqərar etsələr, şübhəsiz böyük savab iş görərlər.

- *Dəfn komissiyasının təcrübəsinə əsaslanaraq şəhidlərimizin il mərasiminin keçirilməsini necə görmək istərdiniz?*

- Əlbəttə, fəvqəladə vəziyyətin davam etdiyi, qıtlıq və ehtiyacın hökm sürdüyü, siyasi ehtiras və qarşıdurma meyillərinin qaldığı 2 milyon əhalisi olan bir şəhərdə Qanlı Yanvar faciəsinin il mərasimini qeyd etmək məs'uliyətli, çətin işdir... Şəhidlər xiyabanı ərazisində aparılan səliqə-sahman işlərini bir ay qabaq qurtara bilsəydik, xeyli udardıq... Təəssüf ki, edə bilməmişik, səbəbkarı da özümüzük.

Şəhidlərimizin ziyarətinə gələnlərin hərəkət axınına tənzimləmək üçün 40 gün mərasimində özünü doğrultmuş sxemdən və yuxarı girişdən başlayaraq məzarlar yanından keçmək şərti ilə aşağı çıxışa qədər yalnız birtərəfli gedişin təşkili zəruridir.

Şəhidlər xiyabanına şəhərdən və ətraf kəndlərdən axını müəyyən qədər məhdudlaşdırmaq məqsədi ilə il mərasiminin bütün gün ərzində birbaşa radio və televiziya ilə verilməsi, habelə yarana biləcək yeknəsəkliyi aradan qaldırmaq üçün şəhidlərə həsr olunmuş şeirlər oxunması, müsahibələrin təşkili, bədii publisist çıxışların səsləndirilməsi, yaxud göstərilməsi məsləhətdir.

Həmin gün hay-küylü mitinqlər keçirilməsi, mikrofon mübarizəsi, müxtəlif qruplaşmaların qarşıdurması şəhidlərimizin ruhunu incidər və onların ailə üzvlərinin dərdinin üstə dərd qoyardı. Bir də unutmayaq ki, fəvqəladə vəziyyət şəraitində bədxah qüvvələr öz niyyətlərini həyata keçirməyə imkan yaratmağa bir azərbaycanlı və vətəndaş kimi haqqımız yoxdur. Milli hüzn günü qeyrət və hümmət anı olduğundan hər birimiz təkcə özümüz üçün deyil, ətrafımızdakı bacı-qardaşlarımızın, oğul-qızlarımızın, həmvətənlərimizin hərəkətləri, təhlükəsizliyi üçün cavabdehik.

Biz yaxın-uzaq ellərdən milli hüzn məclisimizə gələn qonaqlarımız və bütün dünya qarşısında sübut etməliyik ki, balaları şəhid olmuş Azərbaycan xalqı lazım gəldikdə öz göz yaşlarını qəlbinə axıtmağa qadirdir. Millətimizin vüqarı məğrur, nəcibliyi uca, səbri Allahdandır. Biz haqlıyıq və haqqımıza da halallıqla nail olacağıq.

Allah cəmi şəhidlərimizə rəhmət eləsin! Onların məğrur ruhları şad olsun! Müqəddəs qəbirləri nurla dolsun! Amin!

- *Amin!*

(*"Bakı" qəzeti, 10 yanvar 1991-ci il.*
Müsahibəni apardı: Əlabbas Əlimədətoğlu)

TARIXİMİZİN VƏ TALEYİMİZİN FACİƏ SƏHİFƏSİ

Şəhidlərin dəfnini təşkil etmiş ictimai komissiyanın sədri, iqtisad elmləri doktoru Qüdrət Əbdülsəlimzadə ilə əməkdaşımız Arif Quliyevin söhbəti.

- *Respublikamızın ictimaiyyəti Sizi iqtisadçı alim, beynəlxalq hadisələrin televiziya şərhçisi və xeyirxah bir insan kimi tanıyırlar. Ona görə də əvvəlcə bir ziyalı kimi 1990-cı ilin Qanlı yanvar hadisələrinə münasibətiniz...*

- Yalanın və saxtakarlığın saysız, həqiqətin isə bir üzü var. Nə qədər acı və kədərli olsa da Qanlı Yanvar hadisələri barəsində həqiqət belədir: bu hadisələr Şərqi qapısında yerləşən, öz sərvətlərini mizan-tərəzi qurmadan Mərkəzə axıdan suveren bir respublikaya qarşı amansızlıqla həyata keçirilmiş, bütün beynəlxalq hüquq normalarını tapdalayan təcavüzkarlıq, aşkar işğalçılıq nümunəsidir.

- *O müdhiş, qanlı-qadət günlərdə dəfn komissiyası necə yarandı, onun fəaliyyəti necə idarə olundu?*

- İnzibati aparatın illic vəziyyətdə düşdüyü müsibətli yanvar günlərində, doğrudan da tarixin yaradıcısı sayılan xalq milli faciəmizin baş qəhrəmanı oldu. Zəhmli ordu ilə üzleşən də, onun "sehrli" güllələrinə tuş olan da, tanklar altında əzilən də xalq oldu. Lakin məğrurluğunu, öz ilahi səbrini və nəcibliyini hifz edib şəhid valideynlərimizi, qardaş və bacılarımızı, oğul və qızlarımızı ləyaqətlə son mənzilə yola salan da xalq oldu...

İctimai dəfn komissiyasına gəldikdə isə, deyə bilərəm ki, tərkibində fəhlə və din xadimi, müəllim və inşaatçı, alim və jurnalist, me'mar və qulluqçu olan bu komissiya yanvar ayının 20-də səhər tezdən keçirilmiş c'tiraz mitinqi iştirakçılarının hökmü ilə yaradıldı.

42 gün fəaliyyət göstərmiş və öz səlahiyyətini şəhidlərin qırından sonra bitmiş hesab edən ictimai dəfn komissiyası öz işini, ümumi xətt-hərəkətini, həyata keçirdiyi tədbirlər sistemini, konkret addımlarını, düşüncələrini ağsaqqalların, ağbircəklərin, müxtəlif təbəqələrə, ictimai qruplara, hərəkətlərə, partiyalara mənsub şəxslərin rəyi əsasında - real vəziyyətdə görə qurmuşdu.

Dəfn komissiyasının hər bir üzvü ona tapşırılmış müəyyən sahəyə cavabdeh olmaqla yanaşı, hər gün qarşılaşdığımız, hətta gözləmədiyimiz, ağılımıza belə gətirmədiyimiz vəziyyətlərin məsləhət və birgə rəy əsasında səriştə ilə aradan qaldırılmasında əlindən gələni əsirgəməmişdir. Onlar hərbiçilərin kobud müdaxiləsi ilə rastlaşmış, "sapı özümüzədən olan baltaların" müqaviməti ilə üzleşmiş, səiyələrin qarşısını almış, vahimə yaradanları susdurmuş, hədə-qorxu eşitmiş, meyitxanalarda, atəş açılan yerlərdə, xəstəxanalarda, Abşeron kəndlərində olmuş, respublikamızın bir çox rayonlarında şəhidlərimizin barəsində məlumat toplamış, yağışın, qarın altında sümüklərinə cən islanmış, donmuş, amma bu kədərli-

qəmli vəzifəni "borcumuzdur" kəlməsinin ifadə etdiyi böyük bir məs'uliyətlə yerinə yetirmişlər.

Dəfn komissiyasının işinə ala-torandan şəhər qarışanadək, bəzən də gecə yarısına qədər hər cür yardım göstərən sayca az, amma əvəzsiz köməkçilər qrupunun, din xadimlərinin, mədrəsə tələbələrini, Abşeron gül becərənlərinin, ali və orta ixtisas məktəbləri, yaşıllaşdırma və xidmət idarələri, mebel və tikəş fabrikləri, elm və yaradıcılıq təşkilatları kollektivlərinin köməyi unudulmazdır.

- *Ötən bir il ərzində "Şəhidlər xiyabanı" xalqımızın və respublikamızın qonaqlarının ziyarətəgahına, müqəddəs ehtiram və səcdə ocağına çevrilmişdir. Buraya gələnlərin hesabı aparılırmı?*

- Yanvar ayının 22-dən mart ayının 2-dək ictimai dəfn komissiyası köməkçi qrupunun apardığı hesablamalara görə, şəhidlərimizi 22 milyon nəfərdən artıq adam ziyarət etmişdir.

İndinin özündə də çoxları hər gün bu müqəddəs yerə gəlir, şəhidlərimizə baş çəkməyi özlərinə mə'nəvi borc bilirlər. Onların arasında dərddən beli bükülmüş analar, göz yaşlarını qəlbinə axıdan atalar, özünə yer tapmayan qardaşlar, heç bir təsəlli tapmayan bacılar, ilk məhəbbəti gülləyə tutulmuş qızlar vardır.

"Şəhidlər xiyabanı"na insan axını davam edir və nə qədər ki, Azərbaycan xalqı bir millət kimi mövcud olacaqdır, bu yer də bizim məhəbbətimizin, qeyrətimizin məhək daşı və səcdəgahımız olacaqdır. Ötən bir il ərzində buraya 40 milyondan artıq adamın gəldiyi güman olunur.

- *Bir il ərzində "Şəhidlər xiyabanı"nda nə iş görülmüşdür?*

- Ədalət naminə deməliyəm ki, Qanlı Yanvar hadisələrində sonra ötən bir il ərzində rəsmi idarələr, tikinti və yaradıcılıq təşkilatları, müxtəlif hərəkət və partiyalar, qəzet və jurnal redaksiyaları, nəşriyyatlar şəhidlərimizin əziz xatirəsini əbədləşdirmək məqsədilə müəyyən işlər görmüşlər. Fikrimizcə, bu, gələcək daha böyük işlərin hələ başlanğıcı kimi qiymətləndirilə bilər.

Bilavasitə "Şəhidlər xiyabanı"nda görülən abadlıq, səliqə-sahman, məzarların üstünün qaydaya salınması işlərinə gəldikdə isə, deməliyəm ki, düşünülənlərlə etdiklərimiz arasında zəmin-asıman fərq var...

- "Şəhidlər xiyabanı"nın gələcəyini necə təsəvvür edirsiniz?

- "Şəhidlər xiyabanı"nın gələcəyi barədə təsəvvürüm müxtəlif sənət və peşə sahibləri ilə görüşlərdə, söhbətlərdə, mübahisələrdə yaranmışdır.

Söhbət Azərbaycan xalqının qəlbində silinməz dağa dönmüş Dağüstü ərəzidə, açıq səma altında, zirvəsi "Şəhidlər xiyabanı" olmaqla, tariximizin və taleyimizin faciə və ibrət səhifələrini əks etdirən Xatirə kompleksi yaratmaq ideyasının ardıcılıqla həyata keçirilməsindən gedir. 1918-ci il hadisələrinin gedişində, İkinci dünya müharibəsi cəbhələrində həlak olanların, 20-50-ci illərdə ölümə məhkum edilənlərin, təqiblərə və sürgünlərə məruz qalan günahsızların, Əfqanıstan müharibəsi qurbanlarının, qonşu respublikada zəlzələdən zərər çəkənlərə köməyə tələsən övladlarımızın faciəli taleyi bu kompleksdə öz əbədi əksini tapmalıdır.

Fikrimizcə, hazırda məzarları Azərbaycanın bütün ərəzisinə səpələnmiş şəhidlərimizin gələcək məskəni olacaq Xatirə kompleksində "Şəhidlər məscidi" (ətrafında müxtəlif dinlərin nümayəndələrinin ziyarətə gəlməsi və ibadət etməsi üçün hücrələr nəzərdə tutulmaqla), muzey, sərgi salonları, kinolektoriya, kitabxana, yaradıcılıq studiyaları, "sərbəst xalq tribunası" fəaliyyət göstərməlidir. Eyni zamanda burada vaxtaşırı görüşlər, diskussiyalar keçirilməli, söhbətlər aparılmalı, səriştəli mühazirəçilər və bələdçilər qrupu Azərbaycanın şəhər və kəndlərindən, başqa respublikalardan, xarici ölkələrdən gələnlərə tariximizin keşməkeşli mərhələlərinin dərsləri barəsində ümumiləşdirilmiş məlumat verməlidir. Şübhəsiz, "Bilik" cəmiyyəti bu nəcib işdə ziyalılarımızın fəal iştirakı üçün çox iş görə bilər.

Yeri gəlmişkən, bir məsələni də qeyd etməyi vacib sayıram. Bəzən belə səslər eşidilir ki, bakılıların istirahət yerlərindən biri sayılan Dağüstü ərəzini "matəm zonası"na çevirmək nə dərəcədə doğrudur? Əvvəla, Dağüstü ərəzinin tarixi abidə kompleksinə, düşüncələr və dərk etmə mə'bədinə çevirmək milli mənliliyimiz baxımından son dərəcə zəruridir. Sonra, burada kababxana, restoran, xəlvəti görüş yeri əvəzinə milli hədiyyələr, gül, kitab və qəzet-jurnal köşkləri, çayxanalar açmaq, buraya gələnlərə şərq şirniyyatı təklif etmək qəbahət sayılmalıdır mı? Azərbaycan paytaxtının Dağüstü ərəzisinin müqəddəs bir məkana, əsl Xatirə kompleksinə çevrilməsi bizim özümüzədən asılıdır.

Yaxşı olardı ki, Azərbaycan respublikasının yeni parlamentində, Ali qanunverici orqan səviyyəsində Qanlı Yanvar hadisələri ilə, o cümlədən də, Dağüstü ərəzidə Xatirə kompleksinin yaradılması ilə məşğul olan xüsusi deputat (millət vəkilləri) qrupu yaradılsın.

- Şəhidlərin hüzn gününə gələnlərə nə demək istərdiniz?

- Ziyarətləriniz qəbul olunsun... Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin... Ruhlari şad olsun... Qəbirləri nurla dolsun... İlahi xalqımıza bir də şəhid dağı göstərməsin... Amin!

Doğrudur, torpaqdan yaranan torpağa da qayıtmalıdır. Lakin torpaq soyutmamalıdır. Biz tarixin ibrət dərslərini unutmamalıyıq. Dostumuzu, düşmənimizi, xeyrimizə-şərimizə yaramayanları tanımalıyıq, umu-küsü üçün yox, ibrət üçün bilməliyik. Fikirləşməliyik ki, son 170 ildə nə qazanmışıq, nələri itirmişik. Tarixi proseslərin, ictimai-siyasi hadisələrin xeyir və ziyanını tam dəqiqliklə ölçüb-biçmək mümkün bir iş olsa da düşünürsən ki, görünür, itirdiklərimiz qazandıqlarımızdan qatqat çoxdur. Nə edəsən ki, zamanı geri döndərmək mümkün deyildir. Bizim borcumuz onun dərslərini dərk etmək, nəticələri üzərində düşünmək, düşünmək... başımıza gələnlərin, yaxud gətirilənlərin hərtərəfli təhlili əsasında gələcək işlərimizi - hərəkətimizi müəyyənləşdirməkdir.

Hər bir hərəkət, şübhəsiz, birlikdən başlanır. Unutmamalıyıq ki, gördüyümüz tərbiyədən, aldığımız təhsildən, keçdiyimiz həyat yolundan, nail olduğumuz şəərəfdən və tutduğumuz mövqedən asılı olmayaraq, biz hamımız türkük, azərbaycanlıyıq! Təbii ki, həyatda hər birimizi çox yollar, hadisələr, həyat sevincləri cəlb edə bilər. Əgər bizim damarlarımızdan ulu Odlar diyarının ataşi, ulu əcdadlarımızın qanı axırsa və dünənki şəhidlərimizin müqəddəs ruhuna sadiq qəsə, onda torpaqlarımızın bugünkü müsibəti, eləcə də gələcək taleyi hamımızı birləşdirməlidir!

Bu birliyin məqsədi - Suveren, Müstəqil, milli və ümumbəşəri dəyərlərə sədaqət ruhu, o taylı - bu taylı - Vahid Azərbaycanlıdır.

Hazırda müxtəlif qollara ayrılan, müxtəlif istiqamətlərə yayılan qüvvə və hərəkətlərin, partiya və birliklərin mayasında yekdillik durmalıdır. Şübhə yoxdur ki, bu, çox çətin, lakin ona çatmalıyıq; uca məqsəddir - yüksəlməliyik; qurbanlar istəyəcəkdir - verməliyik! Dönməməliyik, sönməməliyik, heç nədən çəkinmə-

məliyyik, çünki öncə Vətəndir, Vətən isə uğrunda mübarizə apar-
mağa, lazım gəlsə ölməyə hazır olan övladları varsa -
VƏTƏNDİR!

(*"Dalğa" qəzeti, 15 yanvar 1991-ci il.*)

ŞƏHİD BORCUMUZ...

Ömrüümüziün şənbə gecəsindən bir ilin kədər dönümü ötdü. Və bu günlərdə iradələr, qeyrətlər mizan-tərəziyə qoyuldu. Göz yaşları quruyanda ürəyində için-için ağlayanlarımızdan, şəhidlərimizə bir il tam yaş saxlayıb rəsmi matəm rəmzi olaraq televizora, radioya çıxmayanlarımızdan və nəhayət, 20 Yanvarda partiya biletindən imtina edənlərimizdən biri də Q.Əbdülsəlimzadədir.

Rəsmi məclislərdən birində Qanlı Yanvar hadisələrini faciə adlandırdıqda mənə irad tutdular ki, bəlkə bu sözü heç işlətməyək... Bəs onda anaların fəryadını eşsə dirəyən, körpə balaları yetim qoyan, bacıları qardaşsız edən, nişanlı qızlara qara geydirən o şənbə gecəsini necə adlandırasan? Əlbəttə, ayrı-ayrı şəxslər həmin hadisələrə qiymət verməkdə, hərtərəfli düşünülərək amansızlıqla həyata keçirilən müsibəti səciyyələndirməkdə sərbəstdirlər. Bu, onların öz insafına qalıb. Lakin unutmamalıyıq ki, el gözü tərəzi, xalq hökmü həqiqətdir. Azərbaycan xalqı - məktəbli uşaqdan başlamış ixtiyar qocaya qədər və milis işçisindən tutmuş kor əlilə kimi, təcili yardım maşınının həkimindən başlamış taks sürücüsünə qədər və yanğınsöndürəndən tutmuş ilk zəhimli zərbənin qurbanı olmuş Abşeron kəndlərinin cavanlarına qədər - yüzlərlə müxtəlif yaşlı, peşəli adamlara ölüm və şikəstlik gətirmiş yanvar hadisələrini əbədilik belə damğalamışdır: **qanlı faciə!**

Kiməsə bu söz toxunursa, qoy bir anlıq özünü və əzizlərini həmin faciə qurbanlarının yerində görsün. **Gecə növbəsindən sonra işdən qayıdarkən qətlə yetirilən gənc ana da, dəhşətli atışma gurlutusunda ürəyi partlayan 6 yaşlı uşaq da, təqaüdcü zəif qoca da, mənzilində avtomat güllələrinə tuş olmuş məktəbli qız da bizim balaımızdır, əzizimizdir, valideynimizdir, - Şəhidlərimizdir. Allah onlara rəhmət eləsin... Məğrur və ölməz ruqları şad olsun... Nakam qəbirləri nurla dolsun... Amin!**

Xatırlayıram, həmin günlərdə müxtəlif yollarla respublikamıza gəlmiş ABŞ, Kanada, İngiltərə, Fransa, Yaponiya, Türkiyə,

İran, Çin, Misir, Hindistan, Macarıstan, Çexoslovakiya və digər ölkələrin jurnalistləri, kütləvi informasiya, habelə məlumat agentliklərinin nümayəndələri "Şəhidlər xiyabanı"ndakı söhbətlərində e'tiraf edirdilər ki, **Bakıya gəlincəyə qədər onların hadisələrə münasibəti, fikirləri, düşüncələri başqa cür olmuşdu. Lakin öz gözləri ilə gördükləri, peşə təcrübələri, yerli əhali ilə söhbətləri, şəhid ailələri ilə görüşləri, apardıqları müsahibələr onları tamamilə yeni nəticələrə gətirib çıxarmışdır.** O günlərdə ölkəmizin və planetimizin müxtəlif yerlərindən gəlmiş nümayəndələr xalqımızın dərdinə şərik çıxır, ordu hissələrinin dinc əhaliyə qarşı amansızlığını qətiyyətlə pisləyir, millətimizin səbri, ləyaqəti, nəcibliyi önündə baş əyirdilər.

Həmin günlərdə şəhidlərimizin xatirəsi onların məğrur və müqəddəs ruqlarına layiq əbədiləşdirmək üçün irəli sürülən müxtəlif rəylər arasında tədricən üç istiqamət bütün kəskinliyi ilə aydınlaşaraq, ümummilli tələblər səviyyəsində qarşıya qoyuldu. **Əvvələ, Azərbaycanın bütün rayonlarından olan şəhidlərimizi ayrı-ayrı yerlərdə yox, əbədi ziyarətgahımız sayılan "Şəhidlər xiyabanı"nda dəfn etmək. Sonra ictimaiyyətimizin, elm və yaradıcılıq təşkilatlarının, mətbuat orqanları və kütləvi məlumat vasitələrinin, yeni meydana çıxmış hərəkat və partiyaların əlbir səylərinə arxalanaraq, XXI əsrin astanasında başımıza gətirilən müsibət bərsəndə həqiqəti millətimizə, ölkə xalqlarına və bütün dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq. Daha sonra, Qanlı Yanvar hadisələrinin qurbanlarının əziz xatirəsi-ni onların adlarına və əməllərinə layiq əbədiləşdirmək.**

Burada bir həsiyə çıxmaq istəyirəm. Harada torpağa tapşırılmasından asılı olmayaraq şəhidlərimizin qəbri, daha doğrusu, qəbrüstü abidə eyni olmalıdır.

Doğrudur, bu sahədə müəyyən addımlar atılmış, əməli işlərə başlanmış, nəzərdə tutulmuş tədbirlərin həyata keçirilməsi prosesi canlanmışdır. Lakin bütün məs'ulyyəti və ciddiliyi ilə e'tiraf etməliyəm ki, biz hələlik şəhidlərimiz qarşısında borcumuzu, düşündüyümüz, razılaşdığımız, və'd etdiyimiz kimi, milli qeyrət və ləyaqət me'yarları ilə cəsarət və ardıcılıqla həyata keçirə bilməmişik...

Söhbət Azərbaycan xalqının qəlbində silinməz dağa çevrilmiş Dağüstü ərazidə zirvəsi "Şəhidlər xiyabanı" olmaqla açıq səma altında tariximizin və taleyimizin ibrətamiz səhifələrini əks etdirən Vahid Xatirə kompleksi yaratmaqdan gedir. Bu kompleksdə 1918-ci il mart hadisələri, 20-50-ci illərin təqib və sürgünləri, Böyük Vətən müharibəsi cəbhələrində həlak olanlar, Əfqanıstan müharibəsini

qurbanları, qonşu respublikada zəlzələdən zərər çəkənlərə köməyə tələsən övladlarımızın faciəli taleyi milli məmarlıq və inşaat sənətkarlığı cizgiləri ilə seçilən müvafiq heykəllər, guşələr, abidələr şəklində öz əbədi əksini tapmalıdır.

Düşünürsən ki Vahid Xatirə Kompleksində - "Şəhidlər məscidi" (onun ətrafında müxtəlif din və təriqət nümayəndələrinin öz ibadətlərini yerinə yetirmələri üçün müəyyən hücrələr olması arzusu ilə), muzey, sərgi zalı, kinolektoriya, yaradıcılıq studiyaları, heykəltəraşlıq, rəssamlıq c'malatxanaları, kitabxana, oxu zalları, "sərbəst xalq tribunası" fəaliyyət göstərməli, burada vaxtaşırı müxtəlif görüşlər, diskussiyalar, söhbətlər aparılmalı, səriştəli mü-hazirəçilər və bələdçilər qrupu respublikamızdan, xaricdən ziyarətə gələnlərə keçdiyimiz yolun tarixi ibrət dərsləri haqqında ümumiləşdirilmiş məlumat verməlidirlər.

Bu, Allaha da, bəndəyə də xoş gedər. Axı şəhidlərimizin ziyarəti bir günün - beş günün işi deyil. Xalqımız durduqca bu ziyarət əbədidir. Odur ki, ziyarətə gələnlərin arasında xəstənin, uşağın, qocanın olacağını da nəzərə almaq lazımdır. Bir stəkan çayla və bir qismət çörəklə ziyarətə gələnləri yola salmaq, mənəcə, qeyrətli iş olar.

Dağüstü ərazidə yaradacağımız Vahid Xatirə Kompleksinin müsabiqələrdən keçəcək və xalqın razılığını alacaq, onun bəyəncəyi layihənin inşaat-mə'marlıq təcəssümü milli mənlüyümüzün qeyrət abidəsinə çevrilməlidir. İndiki nəsillərə ibrət və gələcək əsrlərə yadigar kimi düşünülmən Vahid Xatirə Kompleksinin tikintisində tələsiklik mümkün olmadığı kimi, gecikmək də yolverilməzdir. **Təklif edirəm ki, bu günlərdə ilk məclisinə toplanacaq Azərbaycan Respublikasının yeni parlamentində ali qanunverici orqan səviyyəsində şəhidlərimizin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi və onların ailələrinə dövlət səviyyəsində qayğı göstərilməsinin müxtəlif problemləri, məsələləri, arzuları, təklifləri ilə məşğul olan millət vəkillərindən ibarət xüsusi qrup (komissiya) yaradılsın.** Məhz bu qrup (komissiya) hazırda respublikada şəhidlər problemi ilə məşğul olan birlik və fondların işinə ümumi rəhbərlik etməlidir.

Məsələ burasındadır ki, hazırda "20 yanvar" fondu, "20 yanvar" cəmiyyəti bu problemlərlə məşğul olsa da öz aralarında dil tapa bilmirlər. Bu fondların və cəmiyyətlərin işini parlament səviyyəsinə çıxarmaq, canıyanan dirijor çubuğu altında iş görmək lazımdır.

...Hələlik isə biz bir millət və xalq kimi şəhidlərimizin xatirəsi qarşısında borcluyuq. Tanrı heç kəsi borclu etməsin. Xüsusilə də dirilərin ölümlərə borcu, habelə bunu yerinə yetirə bilməmələri elə bir mə'nəvi əzabdır ki, şəhid borcundan qurtarmaq və onların yanına üzüqara getməmək üçün ilahi özü bizə qeyrət və qüvvət versin.

Hər şey axır, hər şey dəyişir. O gün gələcək ki, Bakıya quru, su, hava yolları ilə varid olanların nəzərinin ilk növbədə şəhərin Dağüstü ərazisində yaradılmış Vahid Xatirə Kompleksinin əzəmətli mənzərəsi cəlb edəcəkdir. Və inanırsan ki, bu müqəddəs torpağa, onun zirvəsində qərar tutmuş "Şəhidlər xiyabanı"ndakı abidəyə insan axınının ardi-arası heç vaxt kəsilməyəcəkdir. Çünki burada damarlarından millət və insan qanı axan hər bir bəşər övladının mənlüyü, taleyi, tarixi basdırılsa da, onlar bizi HƏYATA, İBRƏTƏ, GƏLƏCƏYƏ səsləyir. Onların ruhuna layiq olaq. Amin!

("İnşaatçı" qəzeti, 19 yanvar 1991-ci il

ŞƏHİD YOX, ŞAHİD OLDUQ

Hər günə axşamı saat 16 ilə 18 arası "Şəhidlər xiyabanı"-na Qanlı Yanvar faciəsi qurbanlarının ailələri, qohum-əqrabaları, tanış-bilişləri toplaşurlar. Onlar inama, imana, səbrə, şükrə çağıran Allah kəlamlarının həzin sədələri altında asta-asta dərdləşir, bir-birinə ürək-dirək verir, dərdli-dərdli dağılışırlar...

"Şəhidlər xiyabanı" ərazisinə ziyarət axşamdan xeyli keçənədək davam etsə də, elə bir an gəlib çatır ki, tədricən buradan əl-ayaq çəkilib, şamların titrək şö'lələri yanib külə dönür, quşların səsi kəsilir, ətraf boşalır, nəhayət, əsl qəbristan sükutu başlayır...

Düşünürəm, nə qədər ki, biz şəhidlərimizin hamısını müqəddəs məkan saydığımız "Şəhidlər xiyabanı"nda dəfn edərək, onların Odlar Yurduunun bütün ərazisinə səpələnmiş ayrı-ayrı məzarlarını vahid bir ərazidə rahatlaya bilməmişik, o günə qədər yuxu haramımız, dinclik qənimimiz, borcluluq qismətimizdir.

Sonra düşünürəm ki, torpaq bizi soyutmamalı və qan yerdə qalmamalıdır! Kin-küdurət üçün, yenidən parçalanmaq üçün düşmənçilik üçün yox, haqq-ədalət naminə müqəssir, lap doğma qardaşımız, balamız, valideynimiz də olsa, öz cəzasına çatmalıdır. Dağlardan ağır dağımız bizi əyməməli, sonsuz kədərimiz

vüqarımızı sındırmamalı, başımıza gətirilən müsibətlər bizi amansız etməməlidir.

Daha sonra, biz hər bir şəhidimiz haqqında müfəssəl, ətraflı mə'lumata malik olmalı, onun kimliyini, hadisələrdə iştirakını, Qanlı Yanvar günlərində faciəli taleyini sənədli, publisist, bədii vasitələrlə dəqiq bilməli və əks etdirməliyik. Yaradıcılıq təşkilatlarımız, elmi-tədqiqat idarələrimiz, radio-televiziya işçilərimiz, qəzet və jurnallarımız başladıkları ilk addımları əzmlə davam etdirməli, öz axtarışlarını, əməli səylərini əsirgəməməlidirlər.

Dağüstü ərazidə zirvəsi "Şəhidlər xiyabanı" olmaqla əzəmətli bir Vahid Xatirə Kompleksi yaratmalıyıq. Burada 1918-ci ilin faciəli mart hadisələrinə, 20-50-ci illərin təqib və repressiya qurbanlarına, Böyük Vətən müharibəsi qəhrəmanlarına, Əfqanıstan müharibəsində həlak olanlara, qonşu respublikaya köməyə tələsən övladlarımızın sirli təyyarə qəzasına, son illərin qanlı-qadalı hadisələrinə həsr olunmuş xatirə guşələri, heykəllər, abidələr vahid bir məqsəd ətrafında birləşərək açıq səma altında tariximizin və taleyimizin səhifələrinə çevrilməlidir.

Fikrimizcə, Vahid Xatirə Kompleksi daxilində milli və ümumbəşəri, habelə müasir me'marlıq-tikinti mədəniyyəti səviyyəsinin ən yüksək tələblərinə cavab verən "Şəhidlər məscidi", xüsusi tə'yinatlı muzey inşa olunmalı, sənədli kinofilmlər evi, kitabxana, oxu zalları, sərgi salonları, heykəltəraşlıq və rəssamlıq e'malatxanaları, yaradıcılıq studiyaları, "sərbəst xalq tribunası" fəaliyyət göstərməli, kitabxana, qəzet və jurnal köşkləri açılmalıdır.

Görünür, Azərbaycan Respublikasının yeni parlamentində şəhidlər məsələsi ilə ətraflı məşğul olacaq daimi komissiyanın yaradılması vacibdir. Həmin komissiya respublikada şəhidlərin xatirəsini əbədləşdirməkdən başlayaraq, onların ailələrinə qayğıya qədər çoxsaylı məsələləri ali qanunverici orqan səviyyəsində nizamlamalıdır. Unutmamalıyıq ki, şəhidlərimizin sayı "Şəhidlər xiyabanı"nda uyuyanlarla məhdudlaşmır. Şəhidlərimizin, əbədi şikəst edilənlərin, ümitsiz yaralıların, yeni qurbanlarımızın sayı qat-qat çoxdur.

Ötən ilin son axşamı, "Şəhidlər xiyabanı". Yasin səsi eşidilir. Şəhidlərin ruhuna dualar söylənir. Elə bu vaxt yeni həyat quran bəylə gəlin onları müşayiət edənlərlə birlikdə sakitcə şəhid

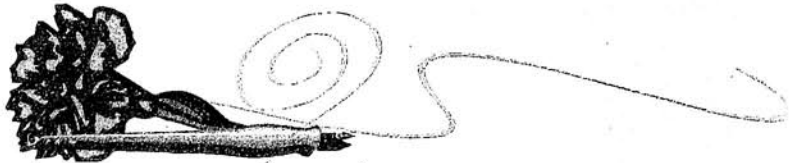
qəbirlərinə yanaşib qırmızı qərənfilləri hörmətlə məzarlar üzərinə səpirlər.

Müdrük xalqımızın zamanın sınağından çıxmış hikmətli hökmü belədir: xeyirlə şə'r qardaşdır və o yandan boşalan dünya bu yandan dolmalıdır. Həyat bütün keşməkeşlərə və çətinliklərə baxmayaraq irəliləməli, davam etməlidir.

*Q.Əbdülsəlimzadə, ictimai dəfn komissiyasının sədri
("Kommunist" qəzeti, 20 yanvar 1991-ci il)*

1992-ci il

ŞƏHİD UCALIĞI...

ŞƏHİD UCALIĞI...

*Şəhidəm, qan rəngli olsun kafənim,
Qoy belə bəzənsin bayramım mənim.
(Nizami)*

Biz, 231 Azərbaycan zəvvarı ötən ilin iyun ayında Səudiyyə Ərəbistanının Mədinə şəhəri yaxınlığında, Ühüd dağının ətəyində on dörd əsr bundan əvvəl həlak olmuş şəhidlərin məzarları önündə dayanıb, onların müqəddəs ruhlarına rəhmət duaları oxuyur və Qanlı Yanvar faciəsinin qurbanlarını - ixtiyar qoca və cavan gəlini, məktəbli balaları və kor əlili, tanınmış alimlərimizi və sürücü qardaşımızı, tələbə oğullarımızı və həkim qızlarımızı xatırlayırdıq...

Müqəddəs kitab və müdrik kəlamlarda "Şəhidlər diridirlər, onları əsla ölmüş sanma!" və "Siz bizdən qabağa düşmüsünüz, biz də sizə yetişərik!" fikirləri ifadə edilmişdir. Bu şəhidlərin müqəddəslik zirvəsinin təsdiqidir.

Bütün obyektiv və subyektiv əngəllərə baxmayaraq şəhidlərimizin dəfnindən keçən 730 gün ərzində qarda və yağışda, qızmar günəş altında və sərt küləkli havada bu müqəddəs məkanı ziyarətə gələnlərin ardı-arası kəsilmir. Şəhidlərimizin məzarlarını onların valideyn və qohum-əqrabası ilə birlikdə Azərbaycan rayonlarının sakinləri və ayrı-ayrı respublikaların vətəndaşları, xarici ölkələrdən gəlmiş qonaqlar yad edirlər.

İctimai dəfn komissiyasının apardığı hesablamalara görə son 2 ildə şəhidlərimizin ziyarətinə 65 milyona yaxın adam, minlərlə müəssisə, məktəb, idarə kollektivləri gəlmiş, müxtəlif millətlərə mənsub neçə-neçə yeni ailə quranlar "Şəhidlər xiyabanı"nda sədaqət andı içmişdir.

Soruşula bilər: bu gün "Şəhidlər xiyabanı"nda hansı işlərin görülməsinə ehtiyac vardır? Doğrusu, Bakı şəhəri rəhbərliyinin öz vəsaiti hesabına "Şəhidlər xiyabanı"nda apardığı səliqə-səhman və abadlıq işləri, şəhid məzarlarını vahid me'-marlıq üslubunda qaraağ marmərlə tikib qaydaya salması razılıq doğurur. Bununla belə Dağüstü ərazidə tarixi xatirə kompleksi layihəsi müsaqibəsinin indiyədək başa çatmaması, onun nəticələrinin ictimaiyyətin geniş müzakirəsinə verilməməsi haqlı narazılıq yaradır.

Bizcə, zirvəsi "Şəhidlər xiyabanı" olmaqla yaradılacaq tarixi xatirə kompleksi daxilində Azərbaycan xalqının son iki yüzillikdəki acılı-ağrılı tarixinin həlledici səhifələri əks etdirilməlidir. 1918-ci ilin faciəli mart hadisələri, 20-30-50-ci illərin təqib və sürgünləri, Böyük Vətən müharibəsinin odu-alovu içərisində canlarından keçənlərin, Əfqanıstan müharibəsi qurbanlarının, zəlzələdən zərər çəkmiş qonşu respublikaya köməyə gedərkən təyyarə qəzasında həlak olanların, e'lan edilməmiş müharibə nəticəsində sərhəd rayonlarında və kəndlərimizdə düşmən gülləsinə tuş gəlmiş həmyerlilərimizin, qərzaklıqla vurulmuş hərbi vertolyotdakı şəhidlərimizin, 19-20 yanvar gecəsində ölənlərin, yaralıların, həbs olunanların, itkin düşənlərin unudulmaz xatirəsi, milli me'marlıq və inşaat sənətkarlığı zəminində, müasir ti-kinti materialları və texniki imkanlara əsaslanmaqla, xatirə kompleksində öz möhtəşəm həllini tapmalıdır.

Bundan başqa, camaatın arzusu nəzərə alınaraq Dağüstü ərazinin uca yerində "Şəhidlər məscidi" tikilməli, aşağı hissədə xüsusi tə'yinatlı muzey təşkil olunmalı, sənədli filmləri nümayiş etdirən kinolektoriya, sərgi salonları, yaradıcılıq studiyaları, diskussiya klubları yaradılmalı, kitabxana, oxu zalları, "sərbəst xalq tribunası", mətbuat mərkəzi, xüsusi bələdçilər və mühazirəçilər qrupu fəaliyyət göstərməlidir.

Tarixi-xatirə kompleksinə insan axınına nəzərə alaraq, burada qovuşan nəqliyyat növlərinin hərəkət sxemi təkmilləşdirilməli, daimi nəzarət məntəqəsi olmalıdır. "Şəhidlər xiyabanı" qarşısındakı meydanca öz tə'yinatına uyğun me'marlaşdırmaqla həllini tapmalı, piyadalar üçün ikitərəfli rahat, təhlükəsiz yollar, çığırlar, dayanacaq salınmalıdır.

Müvafiq yerlərdə gül-çiçək, qəzet-jurnal, kitab-bukletlər, milli hədiyyə-yadigar şeyləri, su-şərbət köşkləri açılmalı, foto-atelye yaradılmalıdır. Azərbaycanın müxtəlif rayonlarından, ayrı-ayrı respublikalardan, xarici ölkələrdən gələnlərin çay içməsi, bir qismət çörək kəsməsi üçün milli üslubda çayxana və yeməcxana tikmək məqsədəuyğun olardı.

El-obamız bu müqəddəs yerə millətimizin azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda, iqtisadi müstəqilliyi və xoş rifahı naminə öz canından keçmiş qeyrətli oğul-qızlarımızın məğrur ruhlarının əbədi məkanı, bəşəri qənaətlər, unudulmaz ibrət dərsləri ziyarətgahı kimi

baxır. "Şəhidlər xiyabanı"- milli qəhrəmanlıq və əzablı düşüncələr zirvəsidir. Onu əziz tutmaq, abadlaşdırmaq, me'marlıq baxımından tarixi-xatirə kompleksi kimi şəhidlərimizin ruhuna layiq əbədiləşdirmək şübhəsiz ümumxalq borcudur.

Zəngin tarixi irsinin əsl sahibi olan, öz istiqlaliyyəti yolunda həyatlarını qurban vermiş övladlarını unutmayan, keçmişin ibrət dərslərindən müdrik nəticələr çıxarmağı bacaran və əməllərini həmişə xeyirxah işlərə yönəldən xalq - Böyükdür, Nəciədir, Məğlubedilməzdir. Tanrı bu ülvü xislətləri bizə çox görməsin...

Allah cəmi şəhidlərimizə rəhmət eləsin!

Onların məğrur və ölməz ruqları şad olsun!

Qəbirləri nurla dolsun! Amin!

*Hacı Qüdrət Əbdülsəlimzadə,
ictimai dəfn komissiyasının sədri.
("Xalq qəzeti", 18 yanvar 1992-ci il)*

ŞƏHİDSİZ İSTİQLAL YOXdUR

*Hacı Qüdrət Əbdülsəlimzadə,
ictimai dəfn komissiyasının sədri*

Keçən il sentyabr ayının 8-də "Azadlıq" meydanında keçirilən ümumxalq mitinqinin yekdil hökmü ilə Qanlı Yanvar faciəsinin qurbanlarına Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adı verildi. Bəli, müdrik xalq bu ədalətli qərarı ilə keçmiş mərkəzin iftiralarına, "sapı özümüzədən olan" yerli baltaların küt qul mühakimələrinə, yaxın-uzaq bədxahlarımızın fitnə-fəsadlarına son sözünü dedi: "Şəhidlərimiz - qəhrəmanlarımızdır, onların məzarları müqəddəs and yerimizdir".

"Şəhidlər xiyabanı" İlham - Fərizənin məhəbbət və e'tibar dastanı ilə başlayaraq, namə'lum şəhidin incik və küskün məzarı ilə qurtarır... Yox, qurtarmır. Onlardan bir qədər aşağıda jurnalist Salatın Əsgərova və onun yanında sıralanmış 12 yeni qardaş qəbri... Qarabağda və Naxçıvanda, Abşeronda və Şirvanda, Laçında və Şəkiddə, Ağdamda və Lənkəranda, Qubadlıda və Neftçalada, Zəngilanda və Qubada, Goranboyda və Göyçayda, Füzulidə və Ordubadda şəhid qəbirləri... Nə qədər çətin və ağır olsa da, itki və qurbanlarımıza gecə-gündüz yansaq da, biz faciələrimizin ibrət dərsləri üzərində düşünərək heç vaxt

sınımmamalı və əyilməməliyik, çünki bilməliyik: "Torpaq - uğrunda əgər ölən varsa, Vətəndir".

Lakin iki həmsərhəd dövlət arasında e'lan edilməmiş müharibənin dayandırılması, insan tələfatı və təsərrüfat həyatına vurulan ağır zərbələrin qarşısının siyasi-diplomatik, hərbi, yaxud xoş məramlı vasitəçilik yolları ilə alınması işi sanki tilsimə düşmüşdür. Bu mə'nada keçmiş mərkəzin 1990-cı ilin Qanlı Yanvar hadisələrindəki rolu ilə bugünkü Qarabağ faciəsində Müstəqil Dövlətlər Birliyinin mövqeyi arasında kədərli bir oxşayış vardır.

Son vaxtlar respublikanın müxtəlif rayon, şəhər və kəndlərində, habelə "Şəhidlər xiyabanı"nda Qarabağda həlak olmuş balalarımızın dəfnində qəzəblə irəli sürülən tələblər içərisində ən çox təkrar edilən budur: "Nə vaxta kimi biz vahid yumruq kimi birləşməyib düşmənlərimizə cavab verməyəcəyik?"

Doğrudan da, münafişdən müharibəyə və iqtisadi-sosial na-razılıqlardan iri miqyaslı dağıntılara çevrilən Qarabağ ziddiyyətinin həllinə dair respublika prezidenti, hökuməti və parlamentinin dəqiq xətt-hərəkət planının, yaxud konsepsiyasının olmaması, xalq arasında aşkar çəşqinliq yaradır.

Bu gün varlığı dünyanın 70-ə yaxın ölkəsi tərəfindən rəsmi tanınmış 7 milyonluq bir xalqın rəhbərliyinin dördüncü ildir davam edən münafişəni istər danışıqlar, istərsə də güc yolu ilə nizama sala bilməməsi, daha doğrusu, nizama salmaq istəməməsi elə bir ittihamdır ki, bunun cəzası... Ya rəhbərlik dərhal milli təhlükəsizlik və ləyaqətimizin tapdalanması qarşısını almalı, ya da siyasət meydanından çəkilməlidir. Əgər bu zəruri hökm səciyyəli yollardan biri seçilməsə, yaxın vaxtlarda ümumxalq qəzəb dalğasının hər şeyi yuyub-silib sahmana salacağını dərk etmək üçün o qədər də böyük ağıl tələb olunmur.

Şəhidlərimizin hələ soyumamış məzarları, sərhədyanı rayonlarımızın əhalisinin məşəqqətləri, silahsız oğullarımızın özlərini yanar məş'ələ çevirərək tankın üstünə getməsi, yaralılarına vaxtında tibbi xidmət göstərilməməsi xəcələti, müqavimət qüvvələrimizin vahid bir mərkəzdən idarə edilməməsi naşılığı, mövcud silahların gizlədilərək xalqın əlinə keçə biləcəyi xofu bizi bir millət kimi düşündürməli və ayıltmalıdır.

Şübhəsiz, bu yolda Dağüstü ərazidə Vahid Xatirə Kompleksinin yaradılması milli özünüdərkini və keçdiyimiz

ağrılızablı yolun ibrət dərsləri üzərində düşünməyin mühüm vasitələrindən biri ola bilər. Bakı şəhəri rəhbərliyinin "Şəhidlər xiyabanı" nda səlhiqə-səhman yaratması, xeyli abadlıq işləri aparması və bütün bunları şəhərin büdcəsi hesabına həyata keçirməsi rəğbət, habelə razılıq hissi doğurur.

Lakin bu sahədə ardıcılıqsızlıq, pərakəndəlik şəhid ailələrinin və ictimaiyyətin narahatlığına səbəb olur. Vahid Xatirə Kompleksinin müsabiqə əsasında seçilmiş layihəsinin olmaması, respublika parlamenti səviyyəsində şəhid ailələri, yaralılar, itkin düşənlər və digər bu qəbildən sayılan məsələlərlə məşğul olan xüsusi bir qrupun yaradılması, Qanlı Yanvar hadisələrini təhqiç edən komissiyanın işinin yekunlarının geniş ictimaiyyətə çatdırılması şəhidlərimizə Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adı verilməsinin hüquqi cəhətdən sənədləşdirilməməsi bir vətəndaş kimi hamımızı kədərli düşüncələrə qərç edir.

Ötən ilin iyun-iyul aylarında Qafaqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin sədri, şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə həzrətlərinin başçılığı ilə bütün dünya müsəlmanlarının mü-qəddəs ziyarətgahları sayılan Məkkə və Mədinə şəhərlərinə azərbaycanlı zəvvarların həcc səfəri vaxtı, oradakı şəhid qəbirləri önündəki dualarımız bizi hər an Qanlı Yanvar faciəsinin qurbanlarına qaytarır, onların müqəddəs xatirəsini təkrar-təkrar yadıma salırdı. Həmin şəhid məzarları minilliklər hüdudundan insanlara xatırladırdı ki, şəhidsiz azadlıq, qurbansız istiqlaliyyət, müharibəsiz müstəqillik yoxdur.

İnanırıq ki, mürəkkəb və keşməkeşli bir yol keçmiş Azərbaycan xalqı öz milli təhlükəsizliyi, siyasi suverenliyi, iqtisadi müstəqilliyi uğrunda canını fəda etmiş oğul və qızlarının ölməz xatirəsini əziz tutaraq, onların uyuduqları "Şəhidlər xiyabanı"nı, xeyirdə də, şərdə də hörmətlə ziyarət edəcək, habelə ətraf ərazini milli ləyaqətimizə uyğun əbədi müqəddəs and yerinə çevirəcəkdir.

Allah cəmi şəhidlərimizə rəhmət eləsin!

Onların ölməz və məğrur ruhları şad olsun!

Nakam qəbirləri nurla dolsun!

Amin!

("İnşaatçı" qəzeti, 18 yanvar 1992-ci il)

DÜNYANIN SƏHMƏNİ POZULAN GECƏ...

Yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə azərbaycanlı gənc ana və ixtiyar qoca, rus kor əlil, yəhudi həkim, ləzgi yangınsöndürən, tatar inşaatçı, habelə tələbə, milis işçisi, alim, təqaüdə, bir sözlə, iki milyonluq dünya şöhrətli Bakı şəhəri və onun ətraf kəndlərinin sakinləri, öz halal zəhməti ilə yedirib-içirdiyi, geyindirib-silahlandırdığı zəhmli ordunun amansız qarğına mübtəla oldu...

Şərqdə yeni cəmiyyət quruculuğunun ilk carçısı, mizan-tərəzi qurmadan öz sərvətlərini ölkənin qan damarlarına axıdan, faşist Almaniya üzərində tarixi qələbənin təminatçılarından biri sayılan Azərbaycan Respublikası paytaxtının tarixi xidmətləri, əvəzi ödənilməmiş ne'mətləri, gecəli-gündüzlü sə'yələri - qəfil müdaxilə, qurğuşun güllələr, zirehli hərbi texnika, qaydasız kütləvi atəş, dinc əhaliyə qarşı çevrilmiş aşkar zorakılıqla "qiymətləndirildi".

Bəli, haqq-sayın və düz-çörəyin tapdalanıldığı, dünyanın nizamının pozulduğu o dəhşətli gecə, Azərbaycan xalqı üçün mərkəz - respublika münasibətlərinin axırıncı sınaq imtahanı oldu. Çünki həmin gecə dostluq və yoldaşlıq haqqında bəşəri anlayışlara, 1922-ci il İttifaq Müqaviləsinin müddəalarına, insan hüquqlarına dair beynəlxalq sazişlərə elə kobud və həyasız bir zərbə endirildi ki, millətimizin bu faciəni heç vaxt unutmazğa haqqı yoxdur. Milli təhlükəsizliyinə zərbə vurulan, ləyaqəti təhqir olunan, böhtan və iftiralara məruz qalan, övladları tankların tırtılları altında tikə-parça edilmiş bir xalq öz dostlarını və düşmənlərini, tərəfdarlarını və əleyhdarlarını hökmən tanımalıdır. "Kimlə oturub-durduğunu de ki, sənin necə adam olduğunu bilim" məsəli, demək olar dünyanın bütün xalqlarının dilində bu, yaxud digər şəkildə vardır. Biz, şübhəsiz, kimlərlə dostluq, yoldaşlıq, əməkdaşlıq etdiyimizi, müqavilə və sazişlər bağladığımızı təkcə dəyişkən siyasi iqlim, yaxud hüquqi sənədlər baxımından deyil, ilk növbədə milli taleyimiz, tarixi məs'uliyətimiz, uzunmüddətli perspektivlərimiz, hərtərəfli ictimai-siyasi, iqtisadi-sosial, mə'nəvi-mədəni sərvətlərimizin müqəddəsliyi baxımından dəyərləndirib-qiymətləndirməliyik...

Və məhz bu mə'nada, hələ indiyədək hərtərəfli siyasi qiymətini verməyə cəsarət etmədiyimiz Qanlı Yanvar hadisələri,

istər sırf milli daxili, istərsə də, ümumbəşəri mə'yarlar baxımından elə bir böhran nöqtəsidir ki, həmin andan, yəni tariximizin kədərli "şəhidlər səhifəsindən" sonra biz başı daşlara dəymiş şahidlərin öhdəsinə, azəri türklərinin qeyrətinə və şöhrətinə layiq səhifələr yazmaq kimi olduqca məs'uliyətli bir vəzifə düşür. Bunun üçün isə nə qədər çətin və acı olsa da, görünür biz hələ dəfələrlə o müdhiş yanvar gecəsinə, onun səbəblərinə, vasitələrinə, nəticələrinə, nəhayət, ən başlıcası isə, ibrət dərslərinə qayıdacağıq.

Müsahibimiz, şəhidlərin dəfnini təşkil etmiş ictimai komissiyanın sədri, iqtisad elmləri doktoru Qüdrət Yaqub oğlu Əbdülsəlimzadədir.

- Qüdrət müəllim, dünyanın qara geydiyi o gündə "Dəfn komissiyası" yaratmaq təklifini kim irəli sürdü və komissiya necə yaradıldı?

- Bu komissiya yanvarın 20-də şəhər Mərkəzi Komitə qarşısında keçirilən ümumxalq e'tiraz mitinqinin hökmüylə yaradılmış və şəhidlərimiz üçün məzarlar qazan minlərlə adamın iradəsilə onun tərkibi dəqiqləşmişdir. On bir nəfərdən ibarət dəfn komissiyası üzvlərini qəzetimizin oxucularına təqdim etməyi özümə borc bilirəm: Allahşükür Paşazadə - Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin sədri; Azər Nəbiyev - Bakı Dövlət Universitetinin elmi işçisi; Xəliləddin Xəlilov - Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun müəllimi; Bağır Bağırov - "Kommunist" nəşriyyatının fəhləsi; Rəhim Qasımov - Azərbaycan Politeknik İnstitutunun müəllimi; İbrahim Əliyev - Bakı 8 nömrəli tikinti idarəsinin mühəndisi; Nəriman Əliyev - Azərbaycan EA Məmarlıq İnstitutunun şöbə müdiri; İsmayıl İncəli - filoloq-jurnalist; Malik Mehdiyev - "Bərpaçı" idarəsinin rəisi; Xəlil Muxtarov - respublika hidrometeorologiya xidməti idarəsinin işçisi və mən.

Dəfn komissiyasının xahiş və tələbləri Respublika Ali Soveti, Bakı şəhər Sovetinin İcrayyə Komitəsi, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi, Dağüstü parkın müdiriyyəti, şəhər kommunal təsərrüfatı işıqlandırma və qaz idarəsi, avtomobil müfəttişliyi tərəfindən, müəyyən çətinliklərlə rastlaşsa da, əsasən yerinə yetirilmişdir.

Bakının və Sumqayıtın ali, orta ixtisas, ümumtəhsil və texniki peşə məktəblərinin kollektivləri, taksimotor parklarının sürücüləri, mebel fabriklərinin işçiləri, rəssamlarımız.

həkimlərimiz, tibb bacılarımız, Abşeron kəndlərinin camaatı, respublikamızın bütün rayonlarının sakinləri, ölkənin müxtəlif şəhər və respublikalarını təmsil edən nümayəndələr, xarici ölkələrdən gəlmiş mətbuat və kütləvi informasiya vasitələrinin əməkdaşları, əcnəbi qonaqlar bu kədərli matəm mərasiminin şəhidlərimizin ölməz ruhlarına layiq bir səviyyədə aparılmasında iştirak etmişlər.

Dəfn komissiyasının adicə bir işarəsini, yaxud da "lazımdır" sözünü - "borcumuzdur" kimi qəbul edib gündüzünü gecəsinə qatan, əlləri soyuq küləkdən keyləşən, bəzən alt paltarına qədər islanan, xəstəxanaların meyidxanalarından balalarımızı axtarıb tapan, ana və bacılarımızın fəryadları altında onları torpağa tapşırən, çox vaxt axşama qədər çay içməyə belə macal tapmayan, sifətləri codlaşan, səsləri batan, ən gərgin anlarda belə hissələrini ciloylamağı bacaran, tez-tez gözlənilməz vəziyyətlə rastlaşan minlərlə həmvətənlərimizin dəyanəti qarşısında hörmətlə baş əymək şərəfidir...

- Dəfn komissiyası ilk günlər hansı çətinliklərlə rastlaşmışdı?

- Fövqəladə vəziyyət şəraitində, hərbiçilərin əhatəsində, müəyyən təşkilatların nəzarəti, hətta aşkar və gizli yollarla fitnəkarlıqlara əl atdıqları, xalqın qəzəbinin coşduğu, hər ehtiyatsız addımın acı nəticələr verə biləcəyi bir vaxtda, yüz minlərlə adamın iştirakçısı olduğu ümummilli matəm məclisini idarə etmək məs'uliyətini Allah heç kəsə qismət eləməsin...

Hərbi komendantın hədələri və maneçiliklərini, gecə qəbir qazmağa icazə verməməsini, mərkəzin pozucu fəaliyyətini, əslində olmayan yerli hakimiyyət orqanlarının işini müxtəlif üsullarla pozmaq cəhdlərini, "olmadı elə, oldu belə" çürük fəlsəfəsi, əqidəsi ilə yaşayanların küt müqavimətini, "gözləmə mövqeyi" tutmuş adamların ehtiyatlı e'tinasızlığını, yersiz məsləhətlərini, düzü, elə ilk anlardan başlayaraq qırx iki gün ərzində həmişə böyük narahatlıqla hiss etmişik.

Lakin o müsibətli günlərdə bir daha bütün varlığım ilə inanmışam ki, ən çətin anlarda belə Azərbaycan xalqı özünün göz yaşlarını qəbinə axıdıb, milli ləyaqətini və qürurünü hiyf etməyi bacaran nadir xalqlardan biridir.

Xatırlamaya bilmirəm, yanvarın 20-də soyuq havada, külək tutan Dağüsütü ərazidə yüzlərlə, sözün əsl mə'nasında dırnaqları

ilə şəhidlərimizə qəbir qazan adamlara çay vermək məsələsi ortaya çıxan kimi tanımadığımız, adlarını bilmədiyimiz adamlar tə'cili surətdə bu tapşırığı yerinə yetirdilər...

Abşeron kəndlərindən gəlmiş 8-9 yaşlı uşaqların kişi mətanəti ilə məzar qazanlara köməyini, məktəbli oğlan və qızların Şəhidlər xiyabanı ərazisində səliqə-səhman yaratmalarını, Abşeron kəndlərindən buraya fasiləsiz surətdə axıdılan qırmızı qərənsil selini, el-obamızın şəhidlərin qəbirlərinə çilədikləri güləb ətrini, esən halva-çörəyini, göz yaşlarını yumruqları ilə silərək gecə-gündüz cavanlı-qocalı mütləlif peşə sahibi olan adamların şəhid qəbirləri üzərində həzin-həzin oxuduqları Yasin sədalarını necə unudasan?

Və bu da görünməmiş hadisədir ki, 42 gündə 20-22 milyon nəfərin ziyarətə gəldiyi, müqəddəs torpağa çevrilmiş Şəhidlər xiyabanı ərazisində heç bir qanun pozuntusu olmamışdır. Doğrudur, burada vertolyotların gurultusu, ara-sıra eşidilən atəş səsləri, hərbiçilərin fitnəkarlıqları nəticəsində əsəblər son dərəcə görülmüş, saçlarını yolan anaların, üzlərini dırnaqları ilə cıran bacıların, biixtiyar göz yaşları yanaqlarına axan ağsaqqalların fəryadı ərsə dirənmiş, lakin təkrar edirəm, heç bir qanun pozuntusu olmamışdır. Bu təsadüfdürmü? Yox!

Mənim xalqım çilgün olduğu qədər də müdrikdir. O yaxşı dərk edir ki, qanunsuz fəvqəladə vəziyyətə "haqq qazandırmaq" üçün səbəb axtaranlara bəhanələr üçün imkan yaratmaq, millət önündə, torpaq qarşısında, şəhidlərin ruhu hüzurunda bağışlanılmaz günah olardı. Adamlar təkcə özlərinə yox, bir-birlərinə də qayğıkeşliklə nəzarət edir, ürək-dirək verir, səbrli olmağa çalışır və dəyanətə çağırırdılar. Belə bir xalq qarşısında baş əymək şərəf, onun xeyrinə-şərinə yaramaq şan-şöhrətdir. Öz xalqına şər atmaq, mərkəz qarşısında quyruq bulamaq, xalqla rəhbərlik arasında müvazinəti saxlamaq üçün orduya arxalanaraq rəhbər olmaq istəyi Qafqaz kişilərinə xas olan sifət deyildir. Millətindən qorxan və ehtiyat edən siyasi xadim, yaxud dövlət mə'muru şələ-şüləsini də götürüb başının hayına qalmalıdır.

-Söhbətimizin gedişi özü Dəfn komissiyası ilə respublika rəhbərliyi arasındakı münasibətə gətirib çıxarır. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

- Əvvəlcə, yanvar faciəsindən sonra xalqla rəhbərlik arasındakı münasibətə toxunmaq istəyirəm ki, Dəfn komissiyası ilə onun arasındakı əlaqələr daha aydın olsun. Əlbəttə, müqayisə üçün yox, fikrimi qəzetinizin oxucularına və bütün Azərbaycan xalqı ilə bölüşmək üçün deməliyəm ki, qonşu Gürcüstan Respublikasında mə'lum aprel hadisələrində həlak olanların sayı bizdəkindən qat-qat az olduğuna, şəhər sakinlərinə və təsərrüfatına müqayisə olunmayacaq dərəcədə az zərər vurulduğuna baxmayaraq, bütövlükdə partiya, dövlət, hökumət rəhbərləri özü istəfa verdi.

Bizdə isə yanvar qırğını və faciəsindən sonra "yuxarı dairələrdə" hakimiyyət uğrunda didişmə başladı.

Rəhbərliyin və ona yaxın adamların, habelə ailə üzvlərinin yanvar ayının ikinci yarısında haralarda gizləndikləri və işlədikləri, qohum-əqrabalarını e'zamiyyə və səyahət adı altında Bakıdan uzaqlaşdırdıqları, onların şəhərdən çıxıb qaçmaq üçün necə hazırladıqları, hətta müəyyən istiqamətlərə təyyarə biletləri aldıqları, yaxud sifariş verdikləri faktları mə'lumdur.

Bəli, bizim şərafət və istiqlalyyətimizin qurbanları olmuş Şəhidlərimiz - Milli Qəhrəmanlarımızdır.

Dəfn komissiyası ilə bilavasitə respublika rəhbərliyi arasında münasibətlərə gəldikdə isə onu baş vermiş faciə və şəhidlərimizin ruhu naminə səmimi bir zəmində qurmaq mümkün olmadı. Köhnə təfəkkür tərzilə yaşayan və yanvar faciəsindən sonra da əli mərkəzin ətəyində olan bu rəhbərlik heç cür özünə bağışlaya bilmirdi ki, necə yəni Dəfn komissiyasına "onların adamları" rəhbərlik etmir, nə üçün bu komissiya rəsmi qeyd olunmaq istəmir, doğrudanmı "sifarişlərə" məhəl qoymur, müxtəlif fitnəkarlıq addımlarını hay-küysüz aradan qaldırır və xalqın köməyinə arxalanaraq öz çətin işini ardıcılıqla davam etdirir.

- Bəs rəhbərliyin şəhidlərimizin 40 gününü mərasimində iştirak etməməsini necə izah edirsiniz?

- Yəqin ki, o vaxt Moskva icazə verməyib, yaxud səssorağın oralara gedib çatacağından qorxublar... Deməliyəm ki, mart ayının 1-nə və 2-nə təsadüf edən sonuncu Cümə və Qırx günü, camaatın arzusu ilə bu işi şəhidlərin ruhuna layiq qeyd etmək üçün müəyyən hazırlıq işləri görməyə başladıq. Şəhidlər

xiyabanında rəssam və dizaynerlərimiz ərazinin Qırx günü mərasiminə uyğun tərtibi ilə məşğul oldular, məktəblilər burada təmizlik işləri aparıb səliqə-səhman yaratdılar, işıq xətti qaydaya salındı, xiyabana girərkə qaz idarəsinin işçiləri qısa bir müddətdə məş'əl düzəldilər. Eyni zamanda, həmin günlərdə buraya ziyarətə gələnlərin hərəkətini nizama salmaq və rahatlıq yaratmaq məqsədilə hərəkət marşrutlarında dəyişiklik aparıldı, milis, avtomobil müfəttişliyi, təcili yardım, ictimai iş idarələrinə müəyyən göstərişlər verildi, köməkçilər dəstəsi qarşısında əlavə tapşırıqlar qoyuldu və 40 gün ərzində olduğu kimi yenə də Şəhidlər xiyabanı ərazisində qayda-qanunun gözlənilməsi məs'ulyyəti onlara həvalə edildi.

Lakin bir neçə məsələ ilə əlaqədar, Dəfn komissiyasının Bakı şəhəri və respublika rəhbərliyi ilə əlaqə saxlaması zəruriliyi qarşıya çıxdı. Əvvəlcə, Dəfn komissiyası axırıncı Cümə axşamı və Qırx günlərində Bakı şəhərinə gediş-gəliş hərbi komendantlıq tərəfindən məhdudlaşdırıldığından, bu mətəm mərasimlərini birbaşa radio və televiziya ilə respublika əhalisinə translyasiya edilməsi; ikincisi, Şəhidlər xiyabanında ucaldılmış məş'əlin yaxınlığından keçən qaz xəttinə birləşdirilməsi üçün maneçilik törədən hərbiçilərdən icazə alınması; üçüncüsü, respublika rəhbərliyi adından xalq qarşısında çıxış edib, yanvar hadisələrinə qiymət verilməsi.

Oxucularımızı yormamaq üçün müxtəsər deməliyəm ki, Dəfn komissiyasının Respublika Ali Soveti, Nazirlər Soveti, Bakı şəhər partiya komitəsi, Bakı şəhər Sovetinin İcraiyyə Komitəsi ilə söhbət və görüşləri heç bir nəticə vermədiyindən, ağsaqqalların məsləhəti ilə keçmiş Mərkəzi Komitəyə müraciət etdik.

...Dövlət telefonu vasitəsilə katiblərdən biri ilə danışıq bildim. Çətinliklərimizi dedim... Bir qədər susduqdan sonra cavab verdi ki, bunları yalnız birinci katib həll edə bilər, o isə Neft daşlarına uçub və hələ qayıtmayıb... Siz Şəhidlər xiyabanında gözləyin, biz hökmən xəbər verəcəyik...

Mart ayının 1-də gecə saat 11-ə qədər gözlədik, lakin heç kəs gəlib çıxmadı, zəng də etmədilər. Nə şəhidlərimizin şərafinə məş'əl yandıra bildik, nə onların Qırx günü mətəm mərasimini xalqımıza birbaşa televiziya vasitəsilə göstərə, radio vasitəsilə çatdırıa bildik, nə də rəhbərliyin xalq qarşısında yanvar hadisələrinə qiymət vermək hünərinin şahidi olduq.

Amma şəhidlərimizin axırıncı Cümə axşamı və Qırx gününün matəm mərasimləri xalqımızın köməyi ilə elə ləyaqət və şərəflə, hörmət və izzətlə keçdi ki, kədər məclisi olsa da, el-obamız öz saysız-hesabsız xonçaları, qərənfil seli, güləb ətri, habelə titrək şö'lədən yaranmış şam dənizi ilə həmin günü milli tariximizin məğrurluq, ləyaqət, nəciblik səhifələrindən birinə çevirdi.

- Qüdrət müəllim, yaqın ki, Şəhidlər xiyabanında keçirdiyiniz 42 gün ərzində şahidi olduğunuz hadisələr arasında elələri var ki, heç cür unutmaq mümkün deyildir.

- Doğrudur, belə hadisələr olub və sanki yaddaşında donub qalmışdır. Saçlarını yolan anaların ahı, sinələrini dırnaqları ilə didib parçalayan gəlinlərin hönkürtüsü, özlərinə divan tutan bacıların fəryadı, həyasına qısılan nişanlı qızların hiçqırıqları, əzizlərini el bayatıları ilə oxşayanların səsi, atasının qəbri üstə gəlmiş boynu bükük balaların yetim çöhrələri, şəhidləri torpağa tapşıraraq kişilərin öz göz yaşlarını gizlətməyə çalışmaları, arası kəsilmədən eşidilən yanıqlı Yasin sədələri, minlərlə adamın rəhmət və dua pıçılıqları, Dəfn komissiyasının bütün xahiş və tələblərinin hamı tərəfindən "borcumuzdur" deyə danışsız yerinə yetirilməsi, şübhəsiz, unudulmazdır, tarixi anlardır, milli ləyaqətimizin təsdiqidir.

Atalar haqlı deyiblər ki, insanın həyatında elə hadisələr olur ki, qəbrinin üzərində bir qarış ot bitsə də, onları unutmur... Yağışlı-yağmurlu yanvar günlərindən biri idi. Qaş qaralırdı. Çox pərişan və nimdaş geyimli, 15-16 yaşlı oğlan uşağı göz yaşları içərisində Dəfn komissiyası üzvlərinə yanaşaraq, həlak olmuş və bir həftədir ki, axtardığı kor əlil atasını, nəhayət, meyidxanada tapdığını söylədi. Xəstə anası evdə yatdığından və bacısı kiçik yaşlı olduğundan gümanı bizə gəlirdi.

Dəfn komissiyasının üzvləri və köməkçilərimiz təcili surətdə meyidxanaya yollandılar, qayğı və ləyaqətlə B.V.Yermiçyevin cənazəsini Şəhidlər xiyabanına gətirdilər. Qaranlıq havada tez-tez sönən işıqları əvəz edən titrək şam şö'lələri altında, hamımızın alt paltarına qədər islandığı həmin gün bu kor rus əlilinin dəfni doğrudan da bizi sarsıtmış və kişilərə xas olmayan bir tərzdə kövrəltmişdi... Lakin ən son anda Boris Vasilyeviçin oğlunun atasının azərbaycanlı şəhidlər kimi

müəlmansayağı basdırılması tə'kidi hamımızı ağlatdı... Komissiya üzvlərindən kimsə astaca dedi: "Oğlum, bəlkə anan razı olmadı?" O qətiyyətlə bildirdi: "Yox, mən atamın tabutda deyil, məhz azərbaycanlılar kimi dəfn olunmasını istəyirəm!" Hamı bir anlığa susdu. Mən dilləndim: "O böyük oğul kimi indi evin kişisidir. Onun sözü bizim üçün qanundur!"

Axşamdan xeyli keçmiş, məsciddə şeyx həzrətlərinin və onun əhatəsindəkilərin hüzurunda, mən üst-başım yaş, paltarlarım palçığa bulaşmış vəziyyətdə başqa məsələlərlə y aş, kor rus əlilini necə dəfn etdiyimiz barəsində danışdıqda hamı də-rindən mütəəssir olaraq, böyük kədər içərisində mərhumun ruhuna dua oxudu. Şeyx həzrətləri isə fikirli-fikirli dedi: "...Amma bizi "islam təməlçiliyində" günahlandırılar. İlahi, millətimizi böhtan şərdən qoru, onun nəcibliyini və böyüklüyünü hifz et, pak dinimizə, xeyirxah əməllərimizə, saf niyyətlərimizə özün qüvvət ver. Amin!..."

Yadımdadır, Əhmədli qəsəbəsindən iki tələbə qardaşın həlak olması xəbərinin kədəri altında Şəhidlər xiyabanında onları qoşa dəfn etmək üçün bir sıra zəruri hazırlıq işləri görür və bu faciənin mətbuat, habelə kütləvi mə'lumat vasitələrində işıqlandırılmasına yollar axtarırdıq. Lakin şəhidlərin ailəsi ilə razılaşdırılaraq müəyyənləşdirdiyimiz vaxtda tələbə qardaşları dəfn olunmaq üçün gətirilmədilər...

Bir neçə gün sonra həmin şəhidlərin yaxın qohumu, yaşlı bir kişi xiyabana gəlib Dəfn komissiyasından üzr istədi ki, onları öz əzizlərini izdihamlı bir şəkildə son mənzilə yola salmaq fikrindən aşkar çəkəndirdilər. Namə'lum (?) şəxslər hüsr evinə gələrək, "xeyirxahlıqla" bildirmişlər ki, onsuz da yaxın vaxtlarda Şəhidlər xiyabanı dağıdılacaq (!) və orada dəfn olunanları indiki qəbirlərindən çıxarıb, kim bilir harada, ayrı-ayrı yerlərdə basdıracaqlar...

Bəli, Dəfn komissiyası belə bir şəraitdə işləmişdir.

Növbəti cümə axşamlarından birində, yengənə balaları - İlqarı və Faiqi itirmiş, son ilyarımda saçları ağarmış iki ana ilə asta-asta dərdləşirik... Birisi yuxuda oğlunun yatdığı yerin yaş olduğunu, ikinci ana isə balasını yenə də islanmış paltarda gördüyünü söyləyir... Yozmağa və təsəlli verməyə söz tapmayıb susuram. Özləri qəmli-qəmli deyirlər ki, yaqın çox ağlayıb şəhidlərimizin ruhlarını incidirik, gərək səbrli olaq. Anaların

böyüklüyünə və müdrikiyinə mat qaldım. Doğrudan da anaların cavabsız suallarının açarı elə onların özündədir... və eyni zamanda da bizim əməllərimizdə, qeyrətimizdədir.

Düşünürsən ki, ana yozumu ilə mənalandırsaq, nakam şəhidlərimizin o vaxta qədər məzarları yaş, kəfənləri islanmış olacaq və yuxularımızı ərsə çəkəcək ki, biz bir millət-xalq, insan və valideyn kimi şəhidlərimiz qarşısında onların layiq olduğu mərtəbədə borcumuzu yerinə yetirməmişik.

- Şəhidlər xiyabanı ərazisinin abadlaşdırılması və bu müqəddəs yerdə şəhidlərimizin xatirəsinin əbədiləşdirilməsini necə təsəvvür edirsiniz?

- Adamlarla görüş və söhbətlər əsnasında onların təklif, arzu və tələblərini ümumiləşdirərək demək istəyirəm ki, gələcəkdə bütün şəhidlərimizin məskəninə çevriləcək bu ərazi, açıq səma altında Azərbaycan xalqının tarixinin, habelə taleyinin səhifələrini əks etdirən Vahid Xatirə Kompleksinə çevrilməlidir.

Fikrimizcə, ictimaiyyətin və yaradıcılıq təşkilatlarının səyləri ilə, müsabiqədən keçmiş və camaatın bəyəndiyi layihə əsasında, bu ərazidə 1918-ci il hadisələri, 20-50-ci il təqib və sürgünləri, Böyük Vətən müharibəsi dövrü, Əfqanıstan müharibəsinin qurbanları, qonşu respublikaya köməyə tələsən övladlarımızın faciəli taleyi, nəhayət, milli faciəmizin zirvəsi kimi Qanlı Yanvar günlərinin şəhidləri üçün Vahid Xatirə Kompleksi çərçivəsində öz təkrar olunmaz cizgiləri ilə seçilən ayrı-ayrı guşələr, abidələr yaradılmalıdır.

Həmin Vahid Xatirə Kompleksi tərkibində Şəhidlər məscidi, muzey-sərgi zalları, kinolektoriya, yaradıcılıq studiyaları, kitabxana, oxu zalı, "sərbəst xalq tribunası" daimi fəaliyyət göstərməli; tariximizə, taleyimizə, aktual inkişaf problemlərimizə dair müxtəlif görüşlər, diskussiyalar, söhbətlər keçirilməli, kitab-qəzet köşkləri, milli üslubda çayxanalar, fəvvarələr, istirahət guşələri olmalıdır.

Qoy yeni ailə həyatı quran gənclərimiz, Vətənin keşiyində durmağa hazırlaşan oğullarımız, uzaq səfərə yola düşən müsafirlərimiz, xeyirxah bir iş başlamaq istəyənlərimiz, orta və texniki peşə məktəblərini bitirənlərimiz, ali təhsilini başa vuranlarımız, aspiranturaya daxil olanlarımız, müdafiə edənlərimiz ad günü keçirənlərimiz xeyir-dua almaq, sədaqət andı

ichmək, kim olduğumuzu dərk etmək, tariximizi xatırlamaq üçün məhz buraya, əbədi ziyarətgahımız sayılan məkana gəlsinlər. Gəlsinlər, görsünlər, düşünsünlər və əbədi xatırlasınlar: biz kimik, haradayıq və yolumuz necə olmalıdır?

Gələcəkdə, Şəhidlər xiyabanı ərazisindən yerli, respublika və beynəlxalq turizm marşrutlarının keçməsi də məqsədəuyğundur.

Şübhəsiz, belə bir ümummilli arzunun və son dərəcə məs'uliyyətli vəzifənin həyata keçirilməsi hamımızın, eləcə də hər birimizin qeyrət borcudur. Fikrimcə, şəhidlərimizin xatirəsini əbədiləşdirmək kimi müqəddəs bir işi eldən-obadan pul toplamaqla etmək, onların məğrur ruhunu incitmək demək olardı. Xalqın ümumi məqsəd və amalı uğrunda canlarından keçənlərin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi, millətin ümumi gəliri hesabına da həyata keçirilməlidir.

Bunun üçün şəhidlərin adına müxtəlif ölkələrdən ayrı-ayrı təşkilat və idarələrin hesabına daxil olmuş vəsait vahid bir fondla cəmlənməli, abidənin məqbul layihəsi işlənilib hazırlanmalı, mütəxəssislərin, ictimaiyyətin fəal iştirakı, habelə ciddi nəzarəti altında həyata keçirilməlidir. Əgər rəsmi dairələr maddi çətinliklərlə rastlaşsalar, unutmamalıyıq ki, Böyük Vətən müharibəsi illərində hamılıqla sərvətini - nənələri kəmərlərini, ana-bacıları sığalarını, qız-gəlinləri üzüyünü qələbəyə qurban verən Azərbaycan xalqı, şübhəsiz, Milli Qəhrəmanları olan şəhidlərin müqəddəs xatirəsinin əbədiləşdirilməsi yolunda aciz qalmayacaqdır.

- Professor, bilmək istərdim ki, şahidi və iştirakçısı olduğunuz bu hadisələri daha ətraflı qələmə almaq barəsində fikriniz necədir?

- Biz Qanlı Yanvarda şəhid olmadıq, fəqət canlı şahidlərik. Şahid isə Allah və qanun qarşısında, haqq və ədalət naminə, həqiqətin gec-tez öz yerini tutması naminə, gələcək nəsillərin başımıza gətirilən müsibətlərdən düzgün nəticə çıxara bilməsi naminə doğru danışmalı, düzgün yazmalı, artıq tarixə çevrilmiş o faciəli hadisələrə dəqiq qiymət verməlidir. Mən istərdim ki, ictimai Dəfn komissiyasının bütün üzvləri, köməkçilərimiz, din xadimlərimiz, jurnalistlərimiz, ümumiyyətlə, o hadisələrin hər bir şahidi öz fikirlərini yazsınlar, münasibətlərini bildirsinlər, faktları dəqiqləşdirdirsinlər. Qanlı Yanvar faciəsi haqqında şahid həqiqəti və

sözü, gələcək "Şəhidlər Ensiklopediyası" kimi elmi bir əsərin yaranması ilə tamalanmalıdır.

Şəhidlər Xiyabanının ətrafı boşluqdur... Lakin xiyaban boyu kətdikcə, yaxud geri qayıtdıqda, bəzən də dayanıb ətrafa baxdıqda gündüz bir binanın divarları, axşam isə işıqları Şəhidlər xiyabanı ilə üzləşir və sanki törədilmiş cinayət, axıdılmış qanlar üçün sual-cavab başlayırlar. Həmin bina keçmiş Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin binasıdır.

Fikrimizcə, buradakı müxtəlif sənədlərlə yanaşı, Qanlı Yanvar faciəsi ilə bağlı materiallar da ilk növbədə istintaq komissiyasının, daha sonra isə tədqiqatçıların ixtiyarına verilməli, bu gün əzabla müəyyənləşdirməyə çalışdığımız "kim kimdir?" sualına cavab almalıyıq. Qanlı Yanvar faciəsinin təşkili və həyata keçirilməsində marağı, yaxud iştirakı olan dünya, ölkə, respublika dairələri, habelə konkret şəxslər, hətta doğma qardaşımız da olsa, qanun qarşısında öz əməlləri üçün məs'ulyyət daşımalıdırlar.

Şəhidlər xiyabanı məhəbbət və sədaqət dastanı faciəsi ilə başlayıb, namə'lum bir şəhidin məzarı ilə qutarır... Və qurtarırmı? Təssüf ki, yox! Bizim günlərimizdə də Azərbaycan Respublikası sərhədlərinin təhlükəsizliyi, onun ərazi bütövlüyü, milli birliyi, əsl siyasi suverenliyi, həqiqi iqtisadi müstəqilliyi, mə'nəvi birliyi uğrunda aşkar, yaxud gizli mübarizə şəhidlərinin sayı azalmır... Allah Şəhidlərimizə - Azərbaycanın Milli Qəhrəmanlarına rəhmət eləsin! Məğrur və ölməz ruqları şad olsun! Nakam qəbirləri nurla dolsun! AMİN!

- *Qüdrət müəllim, dəyərli və tarixi faktlarla dolu söhbətiniz üçün çox sağ olun. Və bütün şəhid ailələri adından çəkdiyiniz zəhmətlərə, əziyyətlərə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Allah Sizə də kömək olsun!*

*("Ədəbiyyat" qəzeti, 16 oktyabr 1992-ci il.
Söhbəti apardı: Almaz Ülvi)*

1993-cü il

**QƏDDİMİZ ƏYİLSƏ DƏ, VÜQARIMIZI
SINDIRMAMIŞIQ**

QANLI YANVAR FƏCİƏSİNDƏN 3 İL, YAXUD 1098 GÜN KEÇİR...

O günlərin fasiləsiz e'tiraz mitinqlərinə, müxtəlif fətnəkarlıqlara, çağırışlara baxmayaraq əksəriyyət inanırdı ki, xalqa qarşı nəşə bir zorakılığa, təcavüzə yol verilsin, ordu xalqa qarşı cəza tədbirlərinə əl atsın.

Görünür qəlbi saflığımız və bəşəri inamımız həmişə bizə çox baha başa gəlir. Təəssüf ki, qanımız-canımızla yaratdığımız tariximizin ibrət dərsləri üzərində dərinləndirib düşünüb-danışmağa, keçdiyimiz tarixi yolun təcrübəsini ümumiləşdirməyə, cari və uzunmüddətli nəticələr çıxarmağa sanki vaxtımız, hövsələmiz çatmır. Bunsuz isə bir millət kimi istər hərtərəfli təhlükəsizliyimizi, istərsə iqtisadisosial dirçəlişimizi hişf edib qorumaq, daha da irəlilətmək, habelə ucalmaq çox çətindir.

1990-cı ilin yanvarından başlayaraq, fəvqəladə vəziyyətin davam etdiyi səkkiz ay ərzində, xüsusilə də ümumxalq e'tiraz tətiləri ilə səciyələndirən şəhidlərimizin 40 gününədək davam edən müddətdə dəfələrlə millətimizi çox ciddi təhlükələr hədələmişdi. Yəqin ki, bir vaxt həmin təhlükəli planlar və onun mərkəzdəki müəllifləri, habelə yerlərdəki nankor icraçıları aşkar olacaqlar.

Və bu gün də həmin planlar təhlükəsi öz siyasi müstəqilliyini bərpa edən, müstəmləkə iqtisadiyyatının zəncirli buxovlarını əzabla qıraraq milli dirçəliş iqtisadiyyatına keçməyə cəhd göstərən, milli dayaqlarına - dininə, dilinə, ənənələrinə doğru ilk kövrək addımlar atan Azərbaycan Respublikasının başı üzərində dolaşmaqdadır.

Həmin mənfur təhlükə işğal olunmuş torpaqlarımızda, dağılmış şəhər və kəndlərimizdə, şəhid qəbirlərində, respublikamıza qarşı müxtəlif istiqamətlərdə aparılan iqtisadi təxribatlarda, müharibə aparən məmləkətin rəhbərliyinə qarşı haqsız iradlarda müxalifətin mitinq və piket ehtiraslarında, sanki unudulmasından qoxuya düşən müxtəlif qrupların ah-uf sızıltılarından, iqtidarı əqrəbsayağı sanmaqla rahatlıq tapdığını zənn edən qüvvələrin xəbisliyində özünü göstərməkdədir.

Gələn bir həqiqəti unutmayaq ki, biz hələlik dövlət quruculuğunun, iqtisadi-sosial islahatların, məənəvi-əxlaqi köklərimizə qayıtmağın yalnız və yalnız astanasındayıq. Heç bir şək-şübhə yoxdur ki, başı min bir müsibətlər çəkmiş Azərbaycan xalqı öz zəngin təbii sərvətlərinə, rəngarəng iqliminə, adamlarımızın

işgüzarlıq və zəhmətlə "daşdan çörək çıxarmaq" bacarığına arxalanaraq, habelə yaxın-uzaq ölkələrin təsərrüfat təcrübəsindən öyrənərək, sərmayə və texnikasından faydalanaraq atababalarımızın vəsiyyətlərinə, şəhidlərimizin uğrunda canlarını qurban verdikləri ulti məqsədlərə layiq bir cəmiyyət quracaqlar.

Lakin onun necə və nə vaxta qurulacağı isə ilk növbədə özümüzədən asılıdır, çünki, "quyunun suyu özündən qaynamalıdır". Dövlətçiliyin təmin olunması, ümumi düşməne qarşı mübarizə, iqtisadi-sosial islahatların aparılması, milli mədəniyyət və təhsilin inkişafı problemləri elə təleyüklü məsələlərdir ki, burada işi mübahisələr içərisində çürütmək yox, ümumi dil birliyi müstəvisində milli mənafeyimiz baxımından həll etmək lazımdır.

Xatırlayıram, 1990-cı ilin Qanlı Yanvar hadisələri, şəhidlərin dəfn yeri, komissiya yaradılması, onun tərkibi, dəfn mərasiminin təşkili, təhlükəsizlik tədbirləri məsələləri, habelə digər qarşıya çıxan məsələlər ciddi mübahisə və iradlar doğursa da, lakin ümumi dil tapmaq əsasında, həm də vaxtında həll edildi. O günlər vəziyyət heç də indikindən asan deyildi. Azərbaycan Xalq Cəbhəsi neçə tərəfli zərbə və təzyiq altında işləsə də, ən müxtəlif yollardan, aşkar və gizli vasitələrdən, tələb və güzəştlər sisiləsindən istifadə edərək, ümummilli həmrəyliyə nail oldu.

Həmin günlərdə dünyanın müxtəlif ölkələrindən respublikamıza bəzən aşkar, bəzən də gizli yollarla gəlmiş xarici jurnalistləri və kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrini ən çox heyrətə gətirən Azərbaycan xalqının birliyi, mətinliyi, təkmlinli ləyaqət hissi idi.

Hazırda bizə uca hissələri yaşatmaq vacib deyilmi? "Şəhidlər ölmür onlar bizim aramızdadır" müqəddəs hikmətinə inanırıqsa, məmləkətin bu ağır günlərində onun müdafiəsindən yayınmağı, cəbhəyə göndirilən yardımı oğurlamağı, qaçaqmal alış-verişi ilə məşğul olmağı, hadisələrin axarı səhmana düşənə qədər Vətəndən uzaqlarda baş girməyi nakam şəhid ruhları bizə bağışlayarmı? Vallah yox!

Düşünürsən ki, bəlkə də Qanlı Yanvar faciəsi və ölümlü-itimli Qarabağ müharibəsi millətimizin istiqlalı naminə tale yazısıdır, tanrı sınağıdır, qeyrət imtahanıdır? Biz bir millət kimi qarşılaşdığımız çətin və mürəkkəb problemləri həll et-məyə qadir deyiliksə, əzab məhrumiyyətlərdən bezib azadlığımızı bir qarın çörəyə dəyişməyə

hazırıqsa, onda milli qeyrət, ana torpaq, gələcək nəsəl məs'uliyəti kimi sözləri dilimizə gətirməyə haqqımız varmı?

O soyuq yanvar gecəsində prezident sarayı ətrafında, Tbilisi prospekti boyunca, Səlyan kazarması istiqamətində, Bakı Hərbi Məktəbi yaxınlığında, şəhərə giriş yollarındakı insan hasarlarını, adamların bir-birinə ülfətini, yanar ocaqların şölsünü, müqəddəs kitabdan kəlamları, alçaqdan oxunan mahnuları xatırladıqca həm məğrurluq duyur, həm də kövrəlirsən...

Bəli, biz həmin günləri yaşamış insanlarıq ki, sinəmizlə tankların üstünə yerimiş, yoldaşımızı düşmən gülləsindən qorumuş, tanımadığımız yaralı qardaşımızı xilas edərkən özümüz həlak olmuş, şəhidlərimizin dəfn mərasimini fitnəkar atəş səsləri və hərbi vertolyotların uğultusu altında dinimizin tələbləri və şəriətimizin qaydaları əsasında ləyaqətlə yola vermiş, ana-bacılarımızı sakitləşdirmək üçün kişi hıçqırıqlarımızı içimizdə boğmuş, nə qədər ağır olsa da məğrur dayanmış, qəddimiz əylsə də vüqarımızı sındırmamışıq!

Düzü, o qanlı-qadalı yanvar gecəsindən sonra çox az adam inanırdı ki; təcavüzkar rus ordusu tərəfindən ağır zərbələr almış, rəhbərləri həbs olunmuş, təqiblərə məruz qalmış, hər cür böhtan atılmış ümumxalq hərəkəti nisbətən qısa müddətdə özünə gələrək daha böyük bir qətiyyət və iradə ilə milli istiqlaliyyət hərəkətinin başında duracaq, mənfur totalitar rejimin yıxılmasında tarixi rol oynayacaq, daxili və xarici mürtəce qüvvələrin 14 may dövlət çevrilişinə qarşı çıxaraq, bütün demokratik qüvvələrlə birlikdə respublikada qanuni hakimiyyəti bərpa edəcək, ümumxalq seçkiləri keçirərək öz prezidentini seçə biləcəkdə.

Və doğrudan da bütün bu həqiqətən tarixi hadisələr son üç il ərzində baş vermişdir. Başqa millətlərin onilliklər ərzində keçdikləri yolu, tanrı bizə cəmi bir neçə ilə keçməyi qismət etmişdir. Əvəzində isə ... bəlkə də bizi sınamaq və nəyə qadir olduğumuza əminlik üçün iqtisadi-sosial çətinliklərlə rastlaşdırmış, nankor qonşu ilə üzləşdirmiş, yaxın-uzaq dövlətlərin əsl münasibət dəyərlərini yeni me'yarlarla qiymətləndirmək imkanı vermişdir.

Milli dirçəliş yolumuz əzablı dolamaclardan, müsibətli mərhələlərdən, enişli-yoxuşlu pillələrdən keçsə də, ümumdünya təcrübəsinin sübut etdiyi kimi haqq yoludur, "olum ya ölüm" məsələsidir, qurbanlar və məhrumiyyətlərlə səciyələnsə də, son nəticə e'tibarilə milli özünüdərkimiz üçün nikbin faciədir.

Zəruri saydığım bir cəhəti də qeyd etməyi özümə borc bilirəm. Qanlı Yanvar hadisələrindən sonra "Şəhidlər xiyabanı"nda hərdən tək qalanda, soyuqluqarlı havada ayaqlarım-əllərim keyişəndə və müqəddəs Məkkənin qızmar günəş altında yüz minlərlə ziyarətə gələnlərdən biri kimi allahın dərgahına üz tutub millətimin zillətinə, torpağımın halına rəhm etməyi qeyri-ixtiyari boğuş hıçqırıqlarla diləyərkən, sanki ilahi bir səs həmişə təkrar-təkrar hökmə demişdi: "Allah böyükdür, səbri və rəhmi sonsuzdur, axırı xeyirlə qurtaracaqdır". Mən bu İlahi Səsin varlığına və onun hökmünə inanıram.

Unutmayaq ki, Ulu Tanrı buyurmuşdu: "Adəm oğlu zamanəsinə qarşı etməklə məni özündən incik salır, çünki zaman daxilində hər işi görənlə mənəm, zamanı idarə edən mənəm, gecəni gündüzə çevirən mənəm". Nə qədər ağır olsa da azadlıq yolumuzdakı çətinlik və məhrumiyyətlərimizdən bezikib ruhdan düşməməliyik. Peyğəmbərimizin "mənim çəkdiyim əziyyətləri heç kim çəkməmişdir" vəsiyyətini yaddan çıxarmamalıyıq. Onun "bir-birinizdən üz döndərməyin, bir-birinizə həsəd aparmayın, bir-birinizə kin bəsləməyin və əmr etməyin, qardaş olun" sözlərinin hikmətinə biganə qalmayaq, çünki "öz içərimizdən çıxmış adamlar tərəfindən idarə olundu-ğumuz" halda da müşkül işlərimizi məsləhətlə, ağıllı həll edə bilmiriksə, onda nə qədər kədərli səslənsə də, peyğəmbərimizin buyurduğu kimi "yerin altı yerin üstündən daha layiqlidir bizə".

İtirdiklərimizi unutmamaq, qazandıqlarımızı itirməmək yolu ilə irəliləməyi bacarmağı, ümummilli mənafeyimiz naminə yersiz incikliklərdən kişi qeyrəti ilə əl çəkməyi, canımızı və malımızı yurdumuzun murdar, düşmən caynağından xilas etməyi bizdən Ülvilərin, Rahilələrin, Əlfilərin, Sevilələrin, Şahinlərin, Mələhətlərin, Çingizlərin müqəddəs adları, əməlləri, ruhları tələb edir...

*Allah cəmi şəhidlərimizə rəhmət eləsin!
Onların müqəddəs qəbirləri murla dolsun!
Məğrur ruhları şad olsun! Amin!*

QANINA BOYANMIŞ GÜNLƏRİN AXARINDAN

19-20 yanvar 1990-cı il. Daban-dabana qovulan bu iki gün millətimin ömrünə, gününə qara ley kimi gəldi. Başına göylər boyda qara çarşab bağladı və dedi ki, nə oğullarım qızıl qanımla boyadığım

bu günləri dünya durduqca unutma. Millətim, unutma bu günləri, unutma! Yoxsa...

Budur, o vaxtdan üç qara yanvar keçir. Və həmin günlərin yaşamış hisslərini təzədən yaşayırıq, vərəqləyirik. Bu yazı - professor Qüdrət Əbdülsəlimzadə ilə olan söhbətimiz bir könül vərəqindən qara qanlar axan sətirlərdir və ya ictimai dəfn komissiyasının ötən günündən müəyyən anlardır.

- *İstərdim ki, ilk əvvəl ictimai dəfn komissiyasının sədri özünü oxucularımıza təqdim etsin.*

- Orta məktəbi Şəkiddə bitirmişəm, Bakı Dövlət Universitetində təhsil almışam, Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyaşının İqtisadiyyat İnstitutunda işləmişəm. Hazırda Dövlət Əmlak Komitəsində çalışıram.

- *Gəlin, həmin günlərə qayıdaq və "20 Yanvar" faciəsi ərəfəsindəki vəziyyəti xatırlayaq. Siz özünü şəxsən o gecə harada idiniz?*

- 1989-cu ilin sonu və 1990-cı ilin əvvəllərində Bakıda və ümumiyyətlə Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət çox gərgin idi. Ciddi və təhlükəli siyasi oyunların ayrı-ayrı məqamları hiss olunsa da, lakin əksəriyyət faciəli hadisələr ola biləcəyinə inanmırdı. Həmin vaxtlar mən də mitinq və piketlərdə iştirak etmişəm. 1990-cı il yanvarın 19-u günü və axşam keçmiş Mərkəzi Komitənin qarşısında keçirilən fasiləsiz mitinqin iştirakçısı, həmçinin tanklar və atəşlə adamları qorxutmaq cəhdlərinin şahidiyəm. Axşam saat 9-dan sonra şəhərə giriş və bə'zi digər nöqtələri qorumaq məqsədilə çağırışlara cavab olaraq, Tbilisi prospektində (indiki 20 Yanvar), Salyan kazarması ətrafında, Bakı hərbi məktəbi və "Xəzər" kinoteatrının yanında olmuşam... Tank və zirehli maşınların gurultusunu, insan harayını, rəngli fişənglərin və havada iz buraxan güllələrin viyultısını lap yaxından eşitmişəm... O gecə hər birimiz şəhid ola bilərdik, ancaq biz şəhid yox, o hadisələrin şahidi olduq.

- *Şəhidlərin dəfn gününün axşamı Ali Sovetin sessiyası keçirildi. Orada baş verən hadisələr xatirinizdə necə qalıb?*

- Bir qədər dəqiq desək, yanvarın 21-dən 22-nə keçən gecə Ali Sovetin növbədənənar sessiyası başladı. Orada mən, Bakı Dövlət Universitetinin və Azərbaycan İncəsənət İnstitutunun müəllimləri

Azər Nəbiyev, Xəliyəddin Xəlilov şəhidlərin dəfnini təşkil edən Komissiyanın üzvləri kimi iştirak etmişik.

Təəssüratıma gəldikdə, çox kədərli və narahat bir gecə kimi xatirimdə qalıb... Əvvələn, yetərsay olmadığından sessiya gecə saat 12-yə yaxın başladı... Deputatların böyük bir qismi iclasın açılmasını istəmir, qadağan saatına işarə edərək, bu tədbirin yaxşı qurtarmayacağını bildirirdilər... Müəyyən Müraciət və qərarlar qəbul olunsa da, hərbi vəziyyət şəraitində onların həyata keçirilməsi mümkün deyildi... Dəfn Komissiyası adından Ali Soveti xəbərdar etdik ki, bizdə olan dəqiq mə'lumata görə Bakıdakı hərbi xəstəxana və Zığdakı dənizçilərin hərbi xəstəxanasında mülki əhali içərisindən yaralılar, meyidlər vardır. Biz xahiş etdik ki, həmin xəstəxanalara Ali Sovetin nümayəndələri gedib vəziyyəti yerində öyrənsinlər. Sonralar xəbər tutduq ki, həmin xəstəxanalara baş çəkməyə hərbcilər icazə verməmişlər... 22 yanvarda isə Bakı Şəhidləri son mənzillərinə yola saldı.

- *Şəhidlərin dəfni günü bir dəstə adam Kirovun heykəlini sökmək üçün hay-küylə Dağüstü parka gəlibləmiş. Bu hadisə necə "sovuşdu"?*

- Yanvar ayının 22-də saat 11-də Şəhidlər xiyabanında zəruri dəfn işləri ilə məşğul olarkən xəbər gətirdilər ki, mən təcili surətdə "Azadlıq" meydanında olmalıyam... Lazımı göstərişlərimi verib getmək istəyirdim ki, bir dəstə adam təlaşla yanıma gəlib Bakı Şəhər Soveti adından Dağüstü parkda Kirovun heykəlini yıxmaq istədiklərini bildirdilər. Özümü tələsik oraya çatdırdım və toplaşanlara bildirdim ki, şəhidlərimizin dəfni günündə belə bir hərəkətə yol vermək, şəhərdəki hərbcilər üçün fitnəkarlıqlar yaratmağa ən yaxşı bəhanə olardı. Belə fitnəkarlığa heç cür yol vermək olmaz. Hamımızın borcu nizam-intizamı qorumaq, şəhidlərimizin dəfn mərasimini onlara layiq keçirməkdir. Hər cür fitnəkar hərəkətləri ağıl və səbrlə aradan qaldırmalıyıq. Kiminsə "Sən Kirovun heykəlinin götürülməsini istəmirsən?" eyhamına isə - "əlbəttə, istəyirəm! Amma bu gün yox, çünki hər addımın öz vaxtı var. Sizi and verirəm Allaha, şəhidlərimizin ruhuna buradan dığılışaq, düşmənlərimizə, bədaxllarımıza bəhanə verməyək", - deyə bildirdim. İnsafən, heç kəs sözümlə iki etmədi. Sonra mən "Azadlıq" meydanına getdim və həmin gün şüurlu, yaxud şüursuz fitnəkar hərəkətlərə imkan vermədik.

- Professor, dəhşətli həqiqətlərdən biri də Şəhidlər Xiyabanında bir neçə namə'lum qəbrlərin olmasıdır...

- Namə'lum qəbrlər dərdli yerimizdir. Şəhidlər xiyabanı İlham-Fərizə məhəbbəti ilə başlayıb, namə'lum şəhid qəbri ilə qurtarır... Həmin namə'lum şəhid qəbirlərində əbədi uyuyan Milli Qəhrəmanlarımızın meyidlərini tanımaq mümkün olmadığından, balalarımız düşmən tankları, zirehli texnikası altında parça-tikə edildiyindən onları məhz adsız məzarlarda basdırmalı olduq... Başqalarını bilmirəm, mən Şəhidlər Xiyabanını hər dəfə ziyarət edərkən, namə'lum şəhid məzarları qarşısında çox kövrəlirəm. Bəlkə də bir qədər ciddi sə'y göstərsəydik, oğul-qızlarımız namə'lum adı altında deyil, öz adı altında uyuyardı. Axı ictimai dəfn komissiyası üzvlərinin bir aya yaxın axtarış və sə'yləri nəticəsində çətinliklə də olsa, namə'lum bir şəhidin lənkəranlı Tariyel Abdullayev olduğunu müəyyən edə bilmişdik. Qanlı Yanvar şəhidlərindən bir neçəsinin namə'lum kimi dəfn edilməsini özümə və o günlər həmin kədərli vəzifəni yerinə yetirənlərə heç cür bağışlaya bilmirəm...

- Qüdrət müəllim, şəhidlərin dəfnindən sonra keçən 40 gün ərzində Xiyabanda müxtəlif təxribatlar törətmək istəmişlər, bunlar kim tərəfindən təşkil olunurdu və həmin təxribatların qarşısı necə alınır?

- Hərbçilərin də, mülki paltarda gəzən fitnəkarların da, əlillərin də, qəsdən dava-dalaş salan cavanların da fitnəkarlıqları, təxribatları ilə dəfələrlə rastlaşmışıq. Lakin hər dəfə güllə atılarda da, bıçaq çıxanda da, İlahi bir qüvvə müqəddəs Şəhidlər Xiyabanını və orada öz vətəndaşlıq borclarını yerinə yetirən adamları himayə etmişdir.

O cür ağır və gərgin günlərdə müxtəlif səpgili bədxah niyyətlərin həyata keçirilməsi sə'ylərinə baxmayaraq, 42 gün ərzində Şəhidlər Xiyabanı ərazisində heç bir ciddi qayda-qanun pozuntusunun olmaması və təxribatlara yol verilməməsi, millətimizin ləyaqətinə sanballı sübutdur.

Təəssüf və xəcalət, qəzəb və nifrət doğuran odur ki, sapı özümüzdən olan baltalar hər axşam Bakının hərbi komendantına Şəhidlər Xiyabanındakı hadisələr barəsində mə'lumatlar verir, namuslu oğul-qızlarımızı ləkələyir, böyük həvəslə lentə yazılmış

çıxış və çağırışları tərcümə edir, yeni tapşırıqlarla səhəri gün Xiyabana qayıdırırdılar.

Lakin hüquq-mühafizə orqanlarının işçiləri arasında elə şəxslər olmuşdur ki, bu adamlar öz qəlblərinin hökmü ilə gizli şəkildə bizə ehtiyat xarakterli mə'lumatlar çatdırmış, yaxın qohum-əqrabalarını yanımıza göndərərək məsləhətlər vermiş, fitnəkarları zərərsizləşdirmiş, gözlənilməz anda səssiz-səmirsiz kişi kimi köməyimizə çatmışlar.

- Yadımdadır, həmin günlərdə həbs olunmuş Rəhim Qaziyev, E'tibar Məmmədova, Xəlil Rza və başqalarının azad olunması barəsində imzalar toplanırdı. Bunu kim təşkil etmişdi?

- Qanlı Yanvar hadisələri vaxtı Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin E'tibar Məmmədov, Rəhim Qaziyev, Fəhmin Hacıyev, Xəlil Rza kimi bir sıra üzvləri həbs edilmişdi. Şəhidlər Xiyabanında cəbhə fəallarının təşkil etdikləri həbs olunanların azad olunması kampaniyasına ziyarətə gələn yüz minlərlə adam tərəfdar çıxmış və öz imzaları ilə bunu təsdiq etmişlər.

Həmin günlərdə adamların ünsiyyətdə olduqları, müxtəlif hadisələr barəsində xəbər tutduqları yer Şəhidlər Xiyabanı olduğundan, buradakı qələbəlik hərbiçiləri aşkar qorxudur və dəfn komissiyasına hədə-qorxu gələrək hərbi vəziyyətin tələblərini pozduğumuz üçün baş verə biləcək hadisələr üçün bilavasitə cavabdeh olduğumuzu müntəzəm surətdə bizə xatırladı, təzyiqliq göstərirdilər.

Doğrudur, dəfn komissiyasının sınıanmış "diplomatiyası", - camaatı Şəhidlər Xiyabanı girişində toplanmamağa, hərbiçilərə söz atmamağa çağırması, təbliğat işini və imza toplamağı ziyarətə gəlmiş minlərlə adamın hərəkət etdiyi cərgələr içərisində nəzəri cəlb etmədən aparmağı öyrətmək "taktikası", - bəzən düzgün başa düşülməsə də, son nəticədə hər şey ümumi məqsəd birliyi və el müdrikliyi müstəvisində uğurla həll olunurdu.

- Həmin günlərdə Şəhidlər Xiyabanı ərazisində yaradılmış qayda-qanun və nizam-intizam hamı tərəfindən razılıqla qarşılanmışdı. Dəfn komissiyası buna necə nail olmuşdu?

- Biz nə qədər cılız və səbrsiz bir xalq kimi görünsək də, lazım gəldikdə bir o qədər də mütəşəkkil və səfərbər olmağı da bacaranıq... 1990-cı il yanvar ayının 20-si günü səhərdən keçmiş

Mərkəzi Komitə binası qarşısındakı mitinqdə şəhidlərin dəfn yerinin razılaşdırılmasından başlayaraq, sonrakı 42 gün ərzində E'tibar Səmədovun başçılığı altında işləmiş köməkçilər dəstəsinin açıq havada, mürəkkəb şəraitdə, müxtəlif qüvvələrin təzyiqi altında öz dəsti-xətti ilə fəaliyyətini həqiqətən yüz minlərlə adamın rəğbətə qarşılıyıb, yüksək qiymətləndirilməsi Azərbaycan xalqının öz milli adət-ənənələrinə hörməti, bu işin təşkilatçılarına inamının ifadəsi oldu.

- Qüdrət müəllim, o günləri xatırlayarkən özünü-özünü hansı sual verərdiniz və cavabınız necə olardı?

- İstərdim ki, Azərbaycan xalqı bu sınaq günlərini keçici olduğuna və son qələbəsinə inansın! Çünki, şəhid qanı ilə qazanılmış, qeyrətli oğul-qızlarının sinəsi ilə müdafiə olunmuş azadlığı, iqtisadi-sosial dirçəlişinə hamının səyləri yönəldilmiş Vətənin milli tərəqqisini geri döndərmək mümkün deyildir.

Nəhayət, hər birimizin vaxtaşırı ziyarət etdiyimiz Şəhidlər Xiyabanında gecə-gündüz zəhmət çəkən qardaş və bacılarımızın - Rəhimin, Aslanın, Seyfullanın, Gündüzün, Məhəmmədin, Əbdülün, Üzeyirin, Feyruzun, Əli, Gözəl və başqalarının haqq-sayını unutmayaq.

Allah cəmi şəhidlərimizə rəhmət eləsin! Onların məğrur ruhları şad olsun! Qəbirləri nurla dolsun! Amin!

- O günlərdə şəhidlərimiz üçün çəkdiyiniz zəhməti, haqq-sayı inanın ki, millətimiz, eləcə də şəhid ailələri unutmaz. İctimai dəfn komissiyasında əziyyət çəkən hər bir kəsə ürəkdən öz razılığımızı bildirir və təbii ki, halallıqlarını umuruq. Allah köməyiniz olsun!

*("Müxalifət" qəzeti, 19 yanvar 1993-cü il.
Müsahibəni yazdı: Almaz Ülvi)*

QƏDDİMİZ ƏYİLSƏ DƏ, VÜQARIMIZI SINDIRMAMIŞIQ

Hacı Qüdrət Əbdülsəlimzadə

Xatırladaq ki, müəllif 1990-cı ildə yanvar faciəsi şəhidlərinin dəfnini təşkil edən komissiyaya rəhbərlik etmişdir.

Qanlı Yanvar faciəsindən üç il keçir. O günlərin fasiləsiz e'tiraz mitinqlərinə, müxtəlif fitnəkarlıqlara, çağırışlara baxmayaraq, əksəriyyət inanmırdı ki, xalqa qarşı zorakılığa, təcavüzə yol verilsin, ordu xalqa qarşı cəza tədbirlərinə əl atsın.

Görünür, qəlbi saflığımız və bəşəri dəyərlərə inamımız həmişə bizə baha başa gəlir. Təəssüf ki, qanımız-canımla yaratdığımız tariximizin ibrət dərsləri dərindən düşünüb-danışmağa, keçidiyimiz tarixi yolun təcrübəsini ümumiləşdirməyə, cari və uzunmüddətli nəticələr çıxarmağa sanki vaxtımız, hövsələmiz çatmır. Bunsuz isə bir millət kimi istər hərtərəfli təhlükəsizliyimizi, istər iqtisadi-sosial dirçəlişimizi, istərsə də mə'nəvi-əxlaqi dəyərlərimizi hiyf edib qorumaq çətindir.

1990-cı ilin yanvarından başlayaraq, fəvqəladə vəziyyətin davam etdiyi səkkiz ay ərzində, xüsusilə də ümumxalq e'tiraz tə'illəri ilə səciyyələnən şəhidlərimizin qırxınadək davam edən müddətdə dəfələrlə millətimizi çox ciddi təhlükələr hədələmişdi. Yəqin ki, bir vaxt həmin təhlükəli planların mərkəzdəki müəllifləri və yerlərdəki nankor icraçıları tam işfə olunacaq, habelə öz cəzalarına çatacaqlar.

Və bu gün də həmin bədxah planların təhlükəsi öz siyasi müstəqilliyini, dövlətçiliyini bərpa edən, ilk kövrək addımlarını atan Azərbaycan Respublikasının başı üzərindən çəkilməmişdir.

Gəlin bir həqiqəti unutmayaq ki, biz hələlik milli dövlət quruculuğunun: iqtisadi-sosial islahatların, mə'nəvi-əxlaqi köklərimizə qayıtmağın yalnız və yalnız astanasındayıq. Heç bir şəkk-şübhə yoxdur ki, başı min bir müsibətlər çəkmiş Azərbaycan xalqı öz zəngin təbii sərvətlərinə, adamlarımızın işgüzarlıq və bacarığına arxalanaraq, habelə yaxın-uzaq ölkələrin təsərrüfat təcrübəsindən faydalanaraq ata-babalarımızın vəsiyyətlərinə, şəhidlərimizin uğrunda canlarını qurban verdikləri ülvi məqsədlərə layiq bir cəmiyyət quracaqlar.

Onun necə və nə vaxt qurulacağı isə ilk növbədə özümüzdən asılıdır, çünki "qyunun suyu özündən qaynamalıdır". Dövlətçiliyin təmin olunması, ümumi düşməyə qarşı mübarizə, iqtisadi-sosial islahatların aparılması, milli mədəniyyət və təhsilin inkişafı problemləri elə təleyüklü məsələlərdir ki, burada işi mübahisələr içərisində fərd etmək yox, ümumi birlik müstəvisində milli mənafeyimiz baxımından cəsarətlə həll etmək lazımdır.

Xatırlayıram, 1990-cı ilin Qanlı Yanvar hadisələri şəhidlərin dəfn yeri, komissiya yaradılması, onun tərkibi, dəfn mərasiminin təşkil, təhlükəsizlik tədbirləri, habelə qarşıya çıxan digər məsələlər ciddi mübahisə və iradlar doğursa da, lakin ümumi dil tapmaq əsasında həll edildi. O günlər vəziyyət təsəvvür edildiyindən də çətin idi. Azərbaycan Xalq Cəbhəsi müxtəlif zərbə və təzyiq altında işləsə də, ən müxtəlif yollardan, aşkar və gizli vasitələrdən, tələb və güzəştlərdən istifadə edərək, ümummilli həmrəyliyə nail oldu.

Həmin günlərdə dünyanın müxtəlif ölkələrindən bəzən də gizli yollarla respublikamızı gəlmiş xarici jurnalistləri və kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrini ən çox heyrətə gətirən Azərbaycan xalqının birliyi, mətinliyi, təmkinli ləyaqət hissi idi. Hazırda bizə o nəcib və uca hissləri yaşatmaq vacib deyilmi?

Düşünürsən ki, bəlkə də Qanlı Yanvar faciəsi və ölümlüitimi Qarabağ müharibəsi istiqlalimizə naminə tale yazısıdır, Tanrı sınağıdır, qeyrət imtahanıdır? Biz bir millət kimi qarşılaşdığımız çətin və mürəkkəb problemləri həll etməyə qadir deyiliksə, əzab və məhrumiyyətlərdən bezib azadlığımızı bir qarın çörəyə dəyişməyə, yenidən imperiya qucağı axtarmağa hazırıqsa, onda "milli qeyrət", "ana torpaq", "gələcək nəsil", "məs'uliyət" kimi sözləri dilimizə gətirməyə haqqımız varmı?

O soyuq yanvar gecəsində prezident sarayı ətrafında, Tbilisi prospekti boyunca, Səlyan kazarması istiqamətində, Bakı Ali Hərbi Məktəbi yaxınlığında, şəhərə giriş yollarında insan hasarlarını, adamların biri-birinə ülfətini yanar ocaqların şö'lesini, müqəddəs kitabdan kəlamları, alçaqdan oxunan qəmli mahnıları xatırladıqca həm məğrurluq duyur, həm də kövrəlirsən...

Bəli, biz həmin günləri yaşamış insanlarıq, sinəmizlə tankların üstünə yerilmiş, yoldaşımızı düşmən gülləsindən qorumuş, tanımadığımız yarı qardaşımızı xilas edərək özümüz həlak olmuş, şəhidlərimizin dəfn mərasimini fitnəkar atəş səsəri və

hərbi vertolyotların gurultusu altında dinimizin tələbləri və şəritimizin qaydaları əsasında ləyaqətlə yola vermiş, ana-bacılarımızı sakitləşdirmək üçün kişi hıçqırıqlarımızı içimizdə boğmuş və nə qədər ağır olsa da, məğrur dayanmış, qəddimiz əylsə də, vüqarımızı sındırmamışıq!

Milli dirçəliş yolumuz əzablı dolanbaclardan, müsibətli mərhələlərdən, enişli-yoxuşlu pillələrdən keçsə də, ümumdünya təcrübəsinin sübut etdiyi kimi, haqq yoludur, "olum, ya ölüm" məsələsidir, qurbanlar və məhrumiyyətlərlə səciyyələnsə də, son nəticə e'tibarilə milli özünüdərkimiz üçün nikbin faciədir.

Qanlı Yanvar hadisələrindən sonra Şəhidlər xiyabanında hərdən tək qalanda da, qarlı havada ayaqlarım-əllərim keyləşəndə də, müqəddəs Məkkənin qızmar günəşi altında yüz minlərlə ziyarətə gələnlərdən biri kimi Allahın dərgahına üz tutub millətimizin zillətinə, torpağımızın halına rəhm etməyi qeyriixtiyari boğuş hıçqırıqlarla diləyəndə də sanki ilahi bir səs həmişə təkrar-təkrar hökmə demişdi: "Allah böyükdür, səbri və rəhmi sonsuzdur, çətin yolumuzun axırı xeyirlə qutaracaq". Mən bu İlahi Səsin varlığına və onun hökmünə inanıram!

Lakin həmişə qorxulu bir hiss məni daxilən titrətmişdir ki, görəsən, bir vaxt gələ biləmi ki, biz bu müqəddəs yerə biganə olaq? Sanki yenidən bu duyğu baş qaldırmaq istəyirdi ki, yuxarı hissədə, ağacların arasındakı şəhid qəbrinin yanında üç uşağın mat-mat dayandığını gördüm. Yaxınlaşıb fatihə verdim. Onlar sakitcə durub baxırdılar. Dua oxuyub qurtardıqdan sonra astadan soruşuram: "Kimin ziyarətinə gəlmisiniz?" Nisbətən böyük uşaq dillənir: "Qohumumuzun". Onlar sakitcə Şəhid məzarının ətrafını səliqəyə saldılar. Rahatlıq tapıram, deməli, yaşayırıq.

Bəli, onların hər birisi və hamısı bizim qohumumuz, əzizimiz, valideynimiz, övladlarımızdır. Onları unutmamalı, zaman-zaman yad etməli, ziyarətlərinə gəlməli, həmişə xatırlamalıyıq. Çünki ən böyük dərd unudulmaq, ən faciəli hadisə biganəlikdir.

Şəxsiyyət də, millət də, bəşəriyyət də insana və insanlığa başucalıq gətirməyən bu naqislikdən uzaq olmalı, azadlığımız və istiqlalımız yolunda öz canlarından keçənləri heç vaxt unutmamalıdır.

1994 - cü il

YANVAR DAĞI, MİLLƏT SINAĞI...

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
H.Ə.Əliyev cənablarına!

Möhtərəm Heydər Əlirza oğlu!

1990-cı ilin faciəli 20 Yanvar hadisələrinin 4-cü ildönümü yaxınlaşır. Daxili və xarici istiqamətli çətinliklərimizə baxmayaraq, dövlət səviyyəsində şəhidlərimizin xatirəsini yad etmək savab bir iş olardı.

Bu məqsədlə, əvvəlki illərin təcrübəsini nəzərə alaraq 5-7 nəfərdən ibarət işçi qrup, yaxud komissiya təşkil olunması haqqında sərəncamımızla, 20 Yanvar hadisələrini respublika miqyasında qeyd etmək tədbirlərinin hazırlanıb keçirilməsini həmin komissiyaya tapşırmaq olar.

Əminik ki, 20 Yanvar şəhidləri xatirəsinin dövlət səviyyəsində qeyd edilməsi, respublikada ictimai-siyasi vəziyyətin daha da sabitləşməsinə, hərbi vətənpərvərlik ruhunun yüksəlməsinə, milli iqtisadi-sosial yolu ilə irəliləyişimizin dənəmzliyinə xalqın inamını keyli artırardı.

Hörmətlə,

Qüdrət Əbdülsəlimzadə
Rəhim Qasimov

10 dekabr 1993-cü il.

YANVAR DAĞI, MİLLƏT SINAĞI

*Şəhidəm, qan rəngli olsun kafənim,
Qoy belə bəzənsin bəyramım mənim.*

Nizami

Qanlı Yanvar faciəsindən 4 il, yaxud 1463 gün keçir...

1990-cı il yanvarın 19-undan 20-nə keçən gecə nəsilərin yaddaşına zorakılıq və atəş səsləri ilə həkk olunmuş milli faciədir.

Lakin o müsibətli günlər həm də nikbin faciədir. Çünki, məhz Qanlı Yanvar hadisələri Azərbaycan xalqının milli azadlıq hərəkatı tarixində yeni bir mərhələnin başlanmasına təkan verdi.

Qanlı Yanvar hadisələri göstərdi ki, son 200 ilə yaxın bir vaxt ərzində müstəmləkəyə çevrilmiş bir məmləkəti artıq zorakılıq və silah gücünə əsarətdə saxlamaq mümkün deyildir. Bu, 70 illik tarixi zülm və qanlı yazılmış bir imperiyanın labüd süqutunun ilahi bir xəbərdarlıq səsi idi.

Rus süngüsünün amansızlığına, mərkəzdə hazırlanmış fitnəkar planların məkrliliyinə, "sapı özümüzdən baltalar"ın qul mütiliyinə baxmayaraq, dinc ümummilli e'tiraz hərəkatı iştirakçılarına qarşı rəsmi xəbərdarlıq edilmədən qanlı divan tutulması xalqımızı sarsıtdı, lakin onu əymədi. Müxtəlif sə'y və cəhdlərə, yalan və böhtanlara baxmayaraq, bütün dünya XX əsrin sonu və XXI əsrin astanasında, Qərblə Şərqi qovşağında yerləşən Bakıda dinc əhaliyə qarşı mərkəzdə soyuqqanlıqla düşünülmüş, Azərbaycanda qəddarlıqla həyata keçirilmiş qanlı faciənin şahidi oldu.

Şübhəsiz çox illər keçəcək, qərinələr bir-birini əvəz edəcək, əsrlər dolanacaq, lakin 1990-cı ilin Qanlı Yanvar hadisəsi Azərbaycan xalqının milli yaddaşından silinməyəcəkdir.

Biz bir millət kimi siyasi azadlığımız, iqtisadi müstəqilliyimiz və mə'nəvi-əxlaqi dirçəlişimiz yolunda haqq-ədalət mübarizəsinə qalxaraq, öz sinələrini düşmən gülləsinə sipər etmiş İlhamları və Ülviləri, Cavadları və Tengizləri, Fəxrəddinləri və Alekseyləri, Azərləri və Firqətləri, Oleqləri və Azadları unutmamalıyıq!

"Şəhidlər xiyabanı"ndayam. Bir qədər aralıda üçüncü cərgədə ağacların arasından qadının ağladığını eşidirəm. Fikirli-fikirli oraya yaxınlaşıram. Yaşlı bir qadın torpaqda oturaraq oğlunu oxşayır və ağlayırdı. Anaya təskinlik vermək və sakitləşdirmək üçün dua oxumağa başlayıram. Ana heç nə eşitməyərək hey ağlayırdı. Mən ikinci dəfə və nisbətən ucadan dua oxuyuram... yox səsim ona çatmır və özüm qəhərlənərək anamı xatırlayıram. Yə'qin ki, belə bir vəziyyətdə onlar heç kəsi eşidə bilməzlər. Çünki ona və bala müsibətinin yanğısı, harayı, qəm yükü hər şeyi unutturur, sükuta daldırır, bəlkə də eşidilməz və bir növ mə'nasız edir.

Təsəlli üçün yox, ibrət və dözümlü üçün düşünürəm ki, şəhid anaları nə qədər çətin olsa da başlarını dik tutmalı, milli istiqlalımız yolunda qurban getmiş oğullarımız üçün ağlayarkən, onların bu sözlərini unutmamalıdırlar: "Həyat üçün doğulmuşuq, Vətən üçün ölməliyik!"

Görünür qəlbi sağlığımız və bəşəri dəyərlərə inamımız həmişə bizə çox baha başa gəlir. Təəssüf ki, qanımız-canımızla yaratdığımız tariximizin ibrət dərsləri üzərində dərinədən düşünüb-danışmağa, keçdiyimiz tarixi yolun təcrübəsini ümumiləşdirməyə, cari və uzunmüddətli nəticələr çıxarmağa sanki vaxtımız, hövsələmiz çatmır. Bunsuz isə bir millət kimi istər hərtərəfli təhlükəsizliyimizi, istərsə iqtisadi-sosial dirçəlişimizi, istərsə də mə'nəvi-əxlaqi dəyərlərimizi hiyfz edib qorumaq, daha da irəliləmək, habelə ucaltmaq çox çətinindir.

1990-cı ilin yanvarından başlayaraq, fəvqə'lədə vəziyyətin davam etdiyi səkkiz ay ərzində, xüsusilə də alq e'tiraz tə'tilləri ilə səciyyələnən şəhidlərimizin 40 gününədək davam edən müddətdə dəfələrlə millətimizi çox ciddi təhlükələr hədələmişdi. Yə'qin ki, bir vaxt həmin təhlükəli planların mərkəzindəki müəllifləri və yerlərdəki nankor icraçıları tam ifşa olunacaq, hökmən öz cəzalarına çatacaqlar.

Və bu gün də həmin bədxah planların təhlükəsi öz siyasi müstəqilliyini, dövlətçiliyini bərpa edən, mütəmləkə iqtisadiyyatının zəncirli buxovlarını əzabla qıraraq milli dirçəliş iqtisadiyyatına keçməyə cəhd göstərən, milli dayaqlarınadınə, ən'ənelərinə doğru ilk kövrək addımlar atan Azərbaycan Respublikasının başı üzərindən tamam uzaqlaşmamışdır.

Həmin mənfur təhlükə işğal olunmuş torpaqlarımızda, dağıdılmış şəhər və kəndlərimizdə, şəhid məzarlarında, respublikamıza qarşı müxtəlif istiqamətlərdə aparılan iqtisadi təxribatlarda, müharibə aparan məmləkət rəhbərliyinin daxili-xarici siyasət sahəsində atdığı zəruri addımlara qarşı haqsız iradlarda, sanki unudulmasından qorxuya düşən müxtəlif qüvvələrin iqtidarı yerli-yersiz tənqid etmək əməllərində özünü göstərir.

Gəlin bir həqiqəti unutmayaq ki, biz hələlik dövlət quruculuğunun, iqtisadi-sosial islahatların, mə'nəvi-əxlaqi köklərimizə qayıtmağın yalnız və yalnız astanasındayıq. Heç bir şəkk-şübhə yoxdur ki başı min bir müsibətlər çəkmiş Azərbaycan xalqı öz zəngin təbii sərvətlərinə, rəngarəng iqliminə, adamlarımızın işgüzarlıq və zəhmətlə "daşdan çörək çıxarmaq" bacarığına arxalanaraq, habelə yaxın-uzaq ölkələrin təsərrüfat təcrübəsindən öy-rənərək, sərmayə və texnikasından faydalanaraq atababalarımızın vəsiyyətlərinə, şəhidlərimizin uğrunda canlarını qurban verdik-ləri ülvə məqsədlərə layiq bir cəmiyyət quracaqlar.

Lakin onun necə və nə vaxta qurulacağı isə ilk növbədə özümüzə asılıdır, çünki "quyunun suyu özündən qaynamalıdır". Dövlətçiliyin təmin olunması, ümumi düşməyə qarşı mübarizə, iqtisadi-sosial islahatların aparılması, milli mədəniyyət və təhsilin inkişafı problemləri elə təleyüklü məsələlərdir ki, burada işi mübahisələr içərisində çürütmək yox, ümumi dil birliyi müstəvisində milli mənafeyimiz baxımından həll etmək lazımdır.

Xatırlayıram, 1990-cı ilin Qanlı Yanvar hadisələri günlərində dünyanın müxtəlif ölkələrindən bəzən aşkar, bəzən də gizli yollarla respublikamıza gəlmiş xarici jurnalistləri və kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrini ən çox heyrətə gətirən Azərbaycan xalqının birliyi, mətinliyi, təmkinli ləyaqət hissi idi.

Hazırda bizə o nəcib və uca hissləri yaşatmaq vacib deyilmi? "Şəhidlər ölmür, onlar bizim aramızdadır" müqəddəs hikmətinə inanırıqsa, məmləkətin bu ağır günlərində onun müdafiəsindən yayınmağı, cəbhəyə göndərilən yardımı oğurlamağı, qaçaqmal alışverişi ilə məşğul olmağı, hadisələrin axarı səhmana düşsə qədər Vətəndən uzaqlarda baş girmək niyyətlərini nakam şəhid ruhları bizə bağışlayarmı? Vallah yox!

Düşünürsən ki, bəlkə də Qanlı Yanvar faciəsi ölümlü-itimli Qarabağ müharibəsi istiqlalyyətimizə naminə tale yazısıdır, tanrı sınağıdır, qeyrət imtahanıdır? Biz bir millət kimi qarşılaşdığımız çətin və mürəkkəb problemləri həll etməyə qadir deyiliksə, əzab və məhrumiyyətdən bezib azadlığımızı bir qarın çörəyə dəyişməyə, yenidən imperiya qucağı axtarmağa hazırıqsa, onda milli qeyrət, ana torpaq, gələcək nəsil məs'ulyyəti kimi sözləri dilimizə gətirməyə haqqımız varmı?

O soyuq yanvar gecəsində prezident sarayı ətrafında, Tbilisi prospekti boyunca, Səlyan kazarması istiqamətində, Bakı Hərbi Məktəbi yaxınlığında, şəhərə giriş yollarındakı insan hasarlarını, adamların bir-birinə ülfətini, yanan ocaqların şö'lesini, müqəddəs kitabdan kəlamları, alçaqdan oxunan mahnıları xatırladıqca həm məğrurluq duyur, həm də gövrəlirsən...

Bəli, biz həmin günləri yaşamış insanlarıq ki, sinəmizlə tankların üstünə yerimiş, yoldaşımızı düşmən gülləsindən qorumuş, tanımadığımız yaralı qardaşımızı xilas edərkən özümüz həlak olmuş, şəhidlərimizin dəfn mərasimini fitnəkar atəş səsləri və hərbi vertolyotların gurultusu altında, dinimizin tələbləri və şəriətimizin qaydaları əsasında ləyaqətlə yola vermiş, ana-bacılarımızı

sakitleşdirmək üçün hıçqırıqlarımızı içimizdə boğmuş, nə qədər ağır olsa da məğrur dayanmış, qəddimiz əylsə də vüqarımızı sındırmamışıq!

Gizli deyildir ki, bütün dünya xalqlarının, o cümlədən də bizim milli dirçəliş yolumuz əzablı dolanbaclardan, başibəlalı mərhələlərdən, enişli-yoxuşlu pillələrdən keçsə də ümumdünya təcrübəsinin təsdiq etdiyi kimi haqq yoludur, "olum ya ölüm" məsələsidir, qurbanlar və məhrumiyyətlərlə səciyyələnsə də son nəticə etibarilə milli özünüdərkimiz üçün zəruri şərtidir.

Qanlı Yanvar hadisələrindən sonra "Şəhidlər xiyabanı"nda hərdən öz düşüncələrimlə tək qalanda da, soyuqlu-şaxtalı havada ayaqlarım-əllərim keyləşəndə də, müqəddəs Məkkənin qızmar günəşi altında yüz minlərlə zəvvarlardan biri kimi Allahın dərgahına üz tütüb - ev-eşiyi dağılmış, ata-baba ocağı söndürülmüş, əcdadlarının qəbirləri kafir tapdığına çevrilmiş bir müsəlman məmləkətinin halına rəhm etməyə boğuş hıçqırıqlarla diləyəndə də, sanki ilahi bir səs vali hökmüylə bildirmişdi: "Allah böyükdür, səbri və rəhmi sonsuzdur, axırı xeyirlə qurtaracaqdır".

Millət və məmləkət öz başına gələnləri sadəcə xatırlamaqla yaşaya bilməz. Xalqın və millətin müdriqliyi, keçdiyi yolun ibrət dərsləri üzərində düşünmək və bu hadisələrdən zəruri nəticələr çıxarmaq bacarığı ilə ölçülür. Bu mə'nada, indiki problemlərimiz və qayğılarımız baxımından həmin ibrət dərsləri hansılardır?

Əvvələn, Qanlı Yanvar şəhidlərinin başımız üzərində dolaşan və ucalan ruhları, bizi Vətənimizin nicatı, torpaqlarımızın düşmən işğalından xilas, iqtisadi-sosial dirçəlişimizə naminə vahid bir yumruq kimi birləşməyə çağırır. El-obası dağıdılan, övladları həlak olan, qız-gəlinləri girov saxlanan, namusuna təcavüz olunan bir millətin parçalanaraq giley-güzar etməyə, səbəblər axtararaq qarşıdurma mə'nəvi haqqı yoxdur. Əgər biz bunu torpaq sədaqəti və oğul-qız qeyrəti ilə dərk etməsək, elə müşkül düynələr yaradarıq ki, bunu gələcək nəsillər nə başa düşə bilər, nə də bizi bağışlaya bilərlər.

Sonra, biz bütün çətinlik və məhrumiyyətlərə baxmayaraq, Milli Ordumuzun formalaşdırılması prosesini sür'ətləndirməli, onu müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət suverenliyini təmin edən, habelə gələcək təhlükəsizliyini qorumağa qadir bir sipərə çevirməliyik.

Nəhayət, cari daxili və xarici istiqamətli nə qədər mürəkkəb və ziddiyyətli problemlərlə rastlaşsaq da, strateji məqsəd kimi iqtisadi islahatlar yolu ilə cəsarətlə irəliləməli, siyasi və ictimai sahələrdəki uğurlarımızı hökmən iqtisadiyyatdakı, təsərrüfat həyatı quruculuğundakı nailiyyətlərimizlə möhkəmlətməliyik.

Demokratik bir cəmiyyət qurmaq yolundakı mübarizənin zərurətə çevirdiyi hərbi və iqtisadi qaygıların məs'uliyətindən bezikib bir an da olsun ruhdan düşməməliyik. Unutmayaq ki, Qurani-Kərimdə Ulu Tanrı buyurmuşdu: "Adəm oğlu zamanəsinə qarşı etməklə məni özündən incik salır, çünki zaman daxilində hər işi görən mənəm, zamanı idarə edən mənəm, gecəni güncüzə çevirən mənəm ". Peyğəmbərimizin "mənim çəkdiyim əziyyətləri heç kim çəkməməmişdir" və "düşmənlərinizi dost tutmayın onlarla mehribanlıq etməyin..., sirtinizi onlara verməyin" vəsiyyətini yaddan çıxarmamalıyıq.

Onun "bir-birinizdən üz döndərməyin, bir-birinizə həsəd aparmayın, bir-birinizə kin bəsləməyin və əmr etməyin, qardaş olun" sözlərinin hikmətinə biganə qalmaq olmaz. Çünki "öz içərimizdən çıxmış adamlar tərəfindən idarə olunduğumuz" halda da müşkül işlərimizi məsləhətlə, ağılla, ümumi dil tapmaqla həll edə bilmiriksə, onda nə qədər kədərli səslənsə də, Peyğəmbərimizin buyurduğu kimi "yerin altı yerin üstündən daha layıqdır bizə!"

İtirdiklərimizi və səhvlərimizi unutmamaq, uğurlarımızı və qazandıqlarımızı yerə vurmamaq yolu ilə irəliləməyi bacarmağı, ümummilli nicatımız, bir dövlət kimi varlığımız naminə parçalanmaq meyllərindən kişi qeyrəti ilə əl çəkməyi, canımızızimalımızı Vətənimizin müdafiəsinə, habelə onun gələcək iqtisadi-sosial tərəqqisinə yönəltməyi bizdən azadlıq fədailərinin, torpaqlarımız uğrunda müharibə şəhidlərinin müqəddəs qanı tələb edir...

Allah cəmi şəhidlərimizə rəhmət eləsin!
Onların qəbirləri nurla dolsun!
Məğrur və ölməz ruhları şad olsun! Amin!

Hacı Qüdrət Əbdülsəlimzadə

"Azadlıq" radiosunun müxbirinə müsahibə vermək, şəxsən mənim üçün çox əhəmiyyətli idi. Çünki, 1990-cı ilin soyuqlu-şəxətli, yağışlı-dumanlı yanvarında, sovet imperiyası tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı vəhşiliklə törədilmiş qanlı faciəni bütün dünya

ictimaiyyətinə çatdıran məhz "Azadlıq" radiosunu, onun Azərbaycan redaksiyası olmuşdur.

Gec də olsa Sizin redaksiyanıza, başda Mirzə Xəzər qardaş olmaqla redaksiyanın bütün əməkdaşlarına şəhidləri dəfn etmiş ictimai komissiyanın üzvləri adından, şəhid ailələri adından, bütün el-obamız adından razılığımı bildirirəm!

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsi!
Onların müqəddəs qəbirləri nurla dolsun!
Məğrur və ölməz ruhları şad olsun!

Qanlı Yanvar faciəsinə siyasi-hüquqi qiymət verilməsini müzakirə edən Milli Məclisin yanvar ayının 18-də keçirilmiş və öz işini bu ayın 21-də davam etdirmiş iclasında, mən xalq tərəfindən yaradılmış şəhidləri dəfn edən ictimai dəfn komissiyasının sədri kimi əsas bir məsələ üzərində xüsusi dayanmışam.

Doğrudanmı, mərkəz, yəni Moskva tərəfindən soyuqqanlıqla düşünüüb hərtərəfli hazırlanmış və respublika rəhbərliyi tərəfindən müti itaətkarlıq nəticəsində təkə Bakıda deyil, bütün Azərbaycanda dinc əhaliyə qarşı həyata keçirilmiş hərbi təcavüz nəticəsində rəsmi qəbul edildiyi kimi 131 nəfər həlak olmuşdur?

Həmin hadisələrin iştirakçısı və şahidi kimi tam məs'uliyəti ilə bildirirəm ki, bütün Azərbaycanı bu və ya digər dərəcədə əhatə edən, lakin həqiqətən mə'nəvi-psixoloji cəhətdən milli-azadlıq, istiqlaliyyət uğrunda mübarizəyə başlamış çoxmillətli imperiyanın müxtəlif xalqlarını qorxutmaq üçün zərbə nöqtəsi kimi seçilmiş Bakı şəhərində, onun ətraf kəndlərində, həm də məmləkətimizdə 131 nəfər yox, xeyli çox adam həlak olmuşdur...

Əlbəttə, bir azərbaycanlı və insan kimi bu kədərli faktı söyləmək, onu etiraf etmək, təsdiqinə çalışmaq, şübhəsiz çətindir, ağırdır...

Lakin həqiqətə naminə, tarixi ibrət dərsləri naminə, şəhidlərimizin müqəddəs qanı və ölməz ruhları naminə bunu hökmən etmək lazımdır.

Qan yerda qalmamalı, cinayətkarlar tutduğu vəzifədən, ictimai-siyasi hərəkətdəki mövqeyindən, vaxtilə göstərdikləri xidmətlərdən, cəmiyyət həyatında oynadıqları rollardan asılı olmayaraq, öz layiqli cəzalarına çatmalıdırlar.

Hələk olanlar arasında azərbaycanlılarla yanaşı, yəhudilərin, rusların, tatarların, ləzgilərin də şəhidliyi sübut edir ki, bu cəza əməliyyatı bütün xalqa qarşı yönəldilmişdir.

Haqlı olaraq belə bir sual ortaya çıxa bilər ki, nə üçün ictimai dəfn komissiyası, yaxud başqaları susmuş, 2 ilə yaxın bu işlə məşğul olmuş deputat-istintaq komissiyasına məlumat verilməmiş, yaxud lazımı faktlər, sənədlər təqdim edilməmişdir?

Deyə bilərəm ki, ictimai dəfn komissiyası və onun ayrı-ayrı üzvləri, ictimai istintaq komissiyası, 20 Yanvar cəmiyyəti, müxtəlif zərər çəkmiş şəxslər, adi vətəndaşlar, hadisələrin canlı şahidləri mətbuat və kütləvi informasiya vasitələrində dəfələrlə müxtəlif şəkildə bildirmişlər ki, onlara məlum olan faktlar, daxil olan xəbərlər təsdiq edir: Qanlı Yanvar hadisələrində həlak olanların sayı xeyli çoxdur...

Bəs nə üçün bu xəbərdarlıq və mə'lumatlara diqqət yetirilməmiş, bəzən qulaqardına vurulmuş, bəzən də açıq təzyiç, guya kifayət qədər "dəlil-sübut" olmaması adı altında nəzərə alınmamışdır.

Məncə bu suallara yeni istintaq, bəzi keçmiş rəhbər işçilərin donmuş vicdanı, ayrı-ayrı adamların bildikləri faktları vətəndaş qeyrəti ilə açıqlamaları, cavab verməlidir.

"Azadlıq" radiosunun dünyada geniş dinləyici dairəsini əhatə etdiyini bilərək mən bu hadisələrin bilavasitə şahidi olmuş adamlara, bütün xalqımıza, həmvətənlərimizə, Qanlı Yanvar günlərində Azərbaycanda olmuş 80-dən artıq müxtəlif ölkənin mətbuat, habelə kütləvi mə'lumat vasitələrinin nümayəndələrinə müraciət edirəm ki, həlak olanlar haqqında bildikləri faktları Milli Məclisə çatdırsınlar.

Sonda onu qeyd etməyi vacib sayıram ki, hər bir şəhid ailəsi, indiyədək ölüsü yaxud dirisi mə'lum olmayan itgin düşənlərin qohum-əqrabası, bu günə kimi bədəninə güllə qəlpəsi qalmış yaralılar, nisgilli ata-analarımız, həsrətli qardaş-bacılarımız, o faciəli hadisələrin şahidi olmuş oğul-qızlarımız inanmalıdırlar ki, Qanlı Yanvarın sirtli pərdəsi nə qədər qaranlıq olsa da, həmin hadisələr tam aydınlaşdırılacaq, cinayətkarlar isə öz cəzalarına çatacaqlar.

Bunu haqq və ədalət, Allah və millət, qanun və insaf tələb edir.

*(Yanvar, 1994-cü il. Müsahibəni "Azadlıq" radiosunun müxbiri
Elçin Nəriman oğlu götürmüşdür)*

1995-ci il

AZADLIQ VƏ İSTİQLAL QURBANLARI...

UNUTMAQ CİNAYƏTDİR

20 Yanvar hadisəsi müstəqillik və azadlıq yoluna qədəm qoymuş respublikaların mərkəz tərəfindən zorakılıqla bu yoldan daşındırılması cəhdi kimi qiymətləndirilməlidir...

Bəzən belə bir sual meydana çıxır: "20 yanvardan keçmədən müstəqillik yoluna çıxmaq mümkün deyildimi?" Məncə, azadlıq qurbansız olmamalı, məhz belə bir nöqtədən keçməli idi.

(*"Zaman" qəzeti, 18 yanvar 1995-ci il*)

AZADLIQ VƏ İSTİQLAL QURBANLARI

Şəhidlik bir səadət ki, hər kəs ona çatma bilməz.

Şəhriyar

Faciəvi Qanlı Yanvar hadisələrindən 1.826 gün keçir...

Və bu gün də 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən şənbə gecəsi hadisələrinin olmaya biləcəyi ehtimalını irəli sürənlər, qoy o günləri bir daha xatırlasınlar, sonrakı prosesləri təhlil etsinlər. Şübhəsiz, gələcəkləri nəticə eyni olacaqdır: 20 Yanvar imperiyanın mərkəzində dəqiqliklə hazırladığı və yerlərdə "sapı özümüzdən baltaların" köməyi ilə həyata keçirdikləri zorakılıq siyasəti zəncirində qaçılmaz bir həlqə, alın yazısı, milli sınaq günü idi.

Alma-Ata, Tbilisi, Bakı şəhərlərində, Moldova, Ukrayna, Orta Asiya və başqa respublikalarda, son vaxtlarda isə Çeçenistanda müxtəlif formalarda cərəyan edən ibrətamiz dərsləri ilə seçilən, mənfur imperiya siyasətinin cybəcər mahiyyətinin çılgın təzahürləri, onun nəyin bahasına olursa olsun ağılıq iddialarını bərqərar etmək cəhdi idi. Doğrudur, dünənki asılı millət və xalqların mərkəzin hakimiyyətinə qarşı mübarizə yolu şəərəfli olduğu qədər də məşəqqətli əzablarla səciyyələnmişdir. Lakin günəşin doğması, fəsilərin dəyişməsi kimi asılı xalqların da intibahı, onların istiqlal yolunda irəliləyişi təbii tarixi bir prosesdir.

Azərbaycanda 80-ci illərin ikinci yarısından getdikcə genişlənən milli azadlıq hərəkatı 1989-cu ilin sonu, 1990-cı ilin əvvəllərində ən zirvə nöqtəsinə çatdıqda, mərkəz başqalarına

dərs vermək, habelə özünün yaşamaq hüququnu sübut etmək məqsədi ilə Bakıda Qanlı Yanvar hadisələrini törətdi.

Aşkar zorakılıq xətti, suveren respublikanın hüquqlarının kobudcasına pozulması, insan hüquqlarının tapdalanması, ümumbəşəri dəyərlərə xəyanət damğası kimi amillərin heç biri mərkəzi öz mənfur amirlik siyasətindən çəkilmədi. Torpağımızda qan töküldü, oğul və qızlarımız şəhid oldu, övladlarımız həbsxanalara salındı, lakin xalqın mətanətini qırmaq olmadı. Şəhid Ülvinin şair misraları o faciəli günlərin ümummilli e'tiraz amalı kimi səsləndi:

*Həyat üçün doğulmuşuq,
Vətən üçün ölməliyik!*

Qanlı Yanvarda 40 gün Azərbaycan xalqı öz şəhidlərinə yas saxladı, yüz minlərlə adam hər gün soyuqda-şaxtada, qardaya-ğışda, küləkdə-sazaqda onları ziyarət etməklə mübarizəsini davam etdirdiyini, yeni-yeni şəhidlər verməyə hazır olduğunu nümayiş etdirdi.

Lakin kədərli xatırlayıram ki, o dəhşətli günlərdə, göydə hərbi vertolyotların uçduğu, Səlyan kazarmalarından fasiləsiz atəş səslərinin eşidildiyi, Bakı limanında hərbi gəmilərin üzdüyü bir vaxtda, heç də hamı özündə vətəndaş qeyrəti, torpaq təəsübkeşliyi, kişilik tapıb imkan və bacarığı daxilində ümumi mübarizəyə qoşulmadı, müxtəlif bəhanələrlə aradan çıxmağa sə'y göstərdi, vahimə yaratmağa çalışdı, hətta nə qədər acınacaqlı olsa da satqınlıq etməkdən, düşmənlərimizin dəyirmanına su tökməkdən çəkinmədi.

Milli azadlıq və suveren hüquqlarımızın təsdiqi yolunda həlledici mərhələ sayılan Qanlı Yanvar hadisələrinin davamı, qondarma Qarabağ problemi ilə bağlı məcburi cəlb edildiyimiz müharibədə, torpaqlarımızın bütövlüyü uğrunda döyüş meydanlarında verdiyimiz qurbanlarda respublikamıza qarşı vaxtaşırı təşkil edilən siyasi terror və iqtisadi təxribatlarda iqtisadi blokada meyillərində, xarici qüvvələrin təhriki ilə daxili qarşudurma gərginləşdirmək cəhdlərində, bəzi yaxın-uzaq dövlətlərin düşmənçilik hərəkatlarında bu gün də özünü göstərməkdədir.

Deməli, istiqlal və milli azadlıq uğrunda mürəkkəb mübarizəmiz yeni bir mərhələdə daha sərt və kəskin vasitələrlə davam etməkdədir. Qanlı 20 Yanvar faciəsi şəhidlərinin nakam

ruhları, torpaqlarımızın toxunulmazlığı yolunda sipərə çevrilmiş əsgər məzarları, düşmən əlində əsir-yesir qalmış qız-gəlinlərimizin namusu, çadır düşərgələrindəki ata-analarımızın, bacı-qardaşlarımızın, oğul-qızlarımızın çətin güzəranı bizi qeyrətə, birliyə, sayıqlığa çağırır.

Başladığımız və hələlik yalnız müəyyən mərhələsini keçdiyimiz şəhid qanlı, torpaq itkili, böyük dağıntılı, əvəzsiz qurbanlı azadlıq mübarizəmizin son qələbəsi naminə biz daha böyük fədakarlıqlara, ciddi sınaqlara, ağır imtahanlara hökmən hazır olmalıyıq. Yalnız bu yolda irəliləyişimizlə biz demokratik bir cəmiyyətin üzvləri kimi şəhidlərimizi arzu və əməllərinə layiqliyimizi təsdiqləyə bilərik.

Allah cəmi şəhidlərimizə rəhmət eləsin!
Onların müqəddəs qəbirləri nurla dolsun!
Məğrur ruhları əbədi şad olsun!

*Hacı Qüdrət Əbdülsəlimzadə ("Azərbaycan" qəzeti, 20 yanvar
1995-ci il)*

1996-cı il

AZADLIQ ŞƏHİDLƏRİ

AZADLIQ ŞƏHİDLƏRİ

1990-cı ilin Qanlı Yanvar şənbə gecəsindən 6 il, yaxud 2.192 gün keçir...

Və o gecə hamımız üçün milli təəssübkeşlik, vicdan sınağı, vətəndaşlıq imtahanı oldu.

Bəlkə qərribə səslənsə də həmin hadisələrin gedişində insanlara, qonşulara, yaxın-uzaq ölkələrə elə bir aydınlıq me'yarları müəyyənləşdi ki, sonralar hansı bəzəkli libaslara bürünsək də, müxtəlif vəzifələrə yüksəlsək də, alovlu nitqlər söləsək də, gecikmiş bəyanatlarla özümüzə haqq qazandırsaq da, məhz o günlər bizim həqiqi mənliliyimizi bütün çalarları ilə sonadək aşkarladı... Bəli, bizi həm özümüzə, həm ətrafımızdakılara, həm də cəmiyyətin proseslərini idarə edə bilməyən "yuxarı" dairələrinə və köhnə qaydalarla yaşamaq istəməyən "aşağı" təbəqələrinə tanıtdı ki, "kim kimdir?!"

Bu mə'nada o gecə haralardasa gizlənənlər, çaşqınlıq yaradanlar, qarışıqlıq salanlar, "sapı özümüzdən olan" satqın vəzifə sahibləri, ölkədən qaçmağa hazırlaşanlar, sanki özlərinə haqq qazandıрмаğa çalışaraq, sübut etməyə cəhd göstərirlər ki, guya özümüzü bir qədər "təmkimli və ağıllı" aparsaydıq, Qanlı Yanvar faciəsi olmaya bilərdi...

Şübhəsiz, bu cür fikirləşənlər bağışlanmaz tarixi, ciddi siyasi, düşünülməmiş strateji və taktiki səhv edirlər. Keçmiş "şər imperiyasının" mənfur inzibati-əmr ağalığı sisteminə və Kremlin siyasət mətbəxinə az-çox bələd olanlar yaxşı dərk edirlər ki, xalqın özünü aparmasından, habelə kimin rəhbərlikdə əyləşməsindən asılı olmayaraq, törədilmiş cinayət qaçılmaz idi. Çünki sovet imperiyasının bir dövlət kimi çökdüyü, hakim partiyanın öz nüfuzunu itirdiyi vaxtda, ölkə güc və təhlükəsizlik orqanlarının tərtib etdikləri senari variantları üzrə idarə olunurdu.

Tarixi ardıcılıq və məntiqi mühakimə ilə yanaşsaq, ölkənin müxtəlif ərazilərində - Tbilisi, Vilnyus, Pribaltika, Moldova, Orta Asiya, Krımda cərəyan edən ictimai-siyasi hadisələr silsiləsində Bakı "mitinq və çıxışları" öz geosiyasi mövqeyi, hərbi-strateji əhəmiyyəti dini-mə'nəvi dəyərləri baxımından elə düşünülbqurulmuş "əsəb nöqtəsi" düyünü idi ki, imperiya onu açmaqda yox, dağıtmaqda maraqlı idi. Məhz bu mə'nada Bakıya Ordu yeridilməsi, xysusi qəddarlıqla əhaliyə divan tutulması,

şəhərin işıqlarının söndürülməsi, dini-millə qızırdırıcılıq ünsürlərinə imkan yaradılması, təcili yardım maşınlarına atəş açılması, xəstəxanalara hərbiçilərin müdaxiləsi, yolları bağlamaları, şəhər əhalisini aşkar hədə-qorxu altında saxlaması sübut edir ki, bu hərbi əməliyyat zəruri hökm xarakteri daşımışdı.

Küçələrə çıxmış yüz minlərlə adamın imperiyanın harın və yarısarxos əsgərlərinə qarşı qəti etirazını bildirən uşaqlı-qocalı, qadın-qızlı əliyalın xalqı atəşə tutan vəhşi bir ordunun işğalçı əməlləri, habelə bu əməliyyata başçılıq edənlərin amansızlığı sovet imperiyasının iç üzünü açdı. Qanlı Yanvar göstərdi ki, vaxtilə ucqarları öz müstəmləkəsi sayan çar Rusiyasının mürtəcə "parçala və ağalığı et" siyasəti ilə, "vahid sovet xalqı" anlayışını prinsipsiz alver alətinə çevirən, habelə milli siyasətin "həmişəlik ədalətli həllindən", onun nailiyyətlərindən dəm vuran kommunist rejiminin müxtəlif xalqlara, xüsusilə də müsəlman Şərqiinə qarşı münasibəti, Romanovlar sülaləsi dövründən başlayaraq, son 200 il ərzində forma etibarilə müəyyən dəyişikliklərə uğrasa da, mahiyyətcə dəyişməmişdir.

Lakin bu görünməmiş qəfil hücumdan sarsılan Azərbaycan xalqı sınımadı, ləyaqət və səbrlə öz şəhidlərini - azərbaycanlıları, rusları, tatarları, yəhudiləri, ləzgiləri Bakının ən uca zirvəsində böyük bir şəərəflə dəfn etməklə imperiya ideoloqlarının, habelə onların yerlərdəki nökrələrinin "islam təməlciliyi" barəsindəki fikirlərini darmadağın etdi.

O mürəkkəb vəziyyətdə bir sıra tanınmış ziyalılardan, ictimai-siyasi hərəkət nümayəndələrinin və din xadimlərinin dəfn komissiyası tərkibinə daxil olmaqdan boyun qaçırmaqlarına, müxtəlif səpgili tərribat addımlarına, fitnəkar çağırışlarına, fəvqəladə vəziyyətin yaratdığı çətinliklərə baxmayaraq, fəhlə və alim, jurnalist və din xadimi, müəllim və inşaatçının daxil olduğu 11 nəfərdən ibarət ictimai dəfn komis-siyası, xalqın məsləhətləri, habelə köməyi sayəsində 42 gün ərzində öz üzərinə düşən borcu məs'ulyyətlə yerinə yetirdi.

Həmin günlərdə soyuq və odlu silah təbiiqindən başlamış, böhtan və nəyin bahasına olursa-olsun qarışıqlıq yaratmaq cəhdlərinə baxmayaraq, yüz minlərlə adamın fasiləsiz axınla ziyarətə gəldiyi "Şəhidlər xiyabanı" ərazisində heç bir qanun pozuntusuna yol verilməməsi, razılaşdırılmış qaydalara hamılıqla ciddi riayət olunması, lazım gəldikdə göz yaşlarını qəlbinə axıdan

bir millətin öz ləyaqətini necə uca tutmaq bacarığının bütün dünya şahidi oldu.

Ümumiyyətlə tarixdə baş vermiş böyük siyasi-ictimai hadisələrin müəllifi də (yaradıcısı) və ifaçısı da (icraçısı) xalqın zü, onun müxtəlif təbəqələrinin nümayəndələri olur. Bu mə'nada Qanla Yanvar kütləvi e'tiraz dalğasının genişlənməsi, Bakı qırğını haqqında "Səhər" qəzeti əməkdaşlarının, bir sıra ictimai təşkilatların, ayrı-ayrı adamların dünyaya mə'lumat vermələri, din xadimlərinin xalqa dayaq olmaları, müxtəlif könüllü qrupların gizli vərəqə və çağırışlar yayması, fədakar inzibati orqan işçilərinin xalqı hərbcilər tərəfindən hazırlanan daha geniş miqyaslı cəza tədbirlərindən vaxtında xəbərdar etmələri, məktəblilərin yürüşləri, Abşeron kəndləri əhalisinin milyonlarla qəranfili küçələrə səpməsi, xarici jurnalistlərin ciddi maneələri aşaraq, buradakı hadisələr haqqında əsl həqiqəti dünya ictimaiyyətinə çatdırmaları insanı heyrətə gətirir. Öz vüsəti, genişliyi və məs'ulyyəti ilə səciyyələnən bu həmrə'ylik, vahid mövqe, vətəndaşlıq qeyrəti qarşısında baş əymək şərəfidir.

Yaşadığımız günlərin mürəkkəbliyi, düşdüyümüz vəziyyətin çətinliyi, rastlaşdığımız iqtisadi-sosial problemlərin kəskinliyi, daxili vəziyyətin qeyri-sabitliyi, xarici aləmlə münasibətlərin hələlik tam normal hala salınmaması, şübhəsiz bizi şəhidlərimizin uğrunda canlarından keçdikləri milli istiqlal, demokratik dəyişikliklər, iqtisadi islahatlar, tarixi sınaqlardan çıxmış mə'nəvi-əxlaqi dəyərlərə sədaqət yolundan döndərə bilməz.

Nakam şəhidlərimizin ölməz ruhu işğal olunmuş torpaqlarımızın qaytarılması, ərazimizin toxunulmazlığı, dirçəliş-yüksəliş pillələri ilə irəliləməyi, öz taleyinin sahibi olmuş Azərbaycan xalqının gələcək xoş gələcəyi naminə hər birimizin sə'y və qeyrətlə çalışmasını tələb edir.

Şəhidlərimizin qəhrəmanlıq mübarizəsi unudulmazdır!

Onların uğrunda qan tökdükləri torpaq müqəddəsdir!

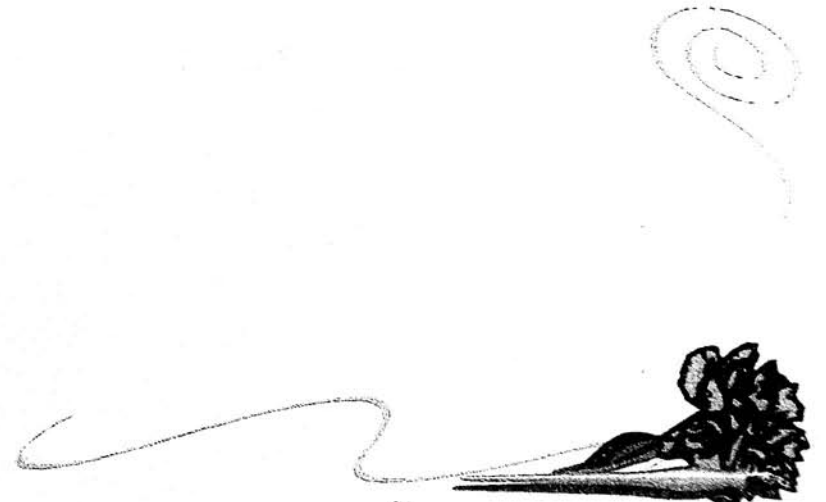
Torpaq uğrunda ölən varsa Vətəndir!

Allah bütün şəhidlərə rəhmət eləsin! Amin!

*("Xalq qəzeti" üçün hazırlanıb təqdim olunmuş,
çap edilməmiş yazıdan)*

1997-ci il

ŞƏHİDLƏRİN 7-Cİ İLİ

BÜTÜN ZİYARƏTƏ GƏLƏNLƏRƏ MÜRACİƏT EDİRƏM!

Bütün ziyarətə gələn ata-analara, bacı-qardaşlara, oğul-qızlarımıza müraciət edirəm!

Bu gün Qanlı Yanvar müsibətinin 7-ci ilində, azadlıq uğrunda şəhidlərimizin yaxından-uzaqdan ziyarətinə gəlmiş yüz minlərlə adamın hörmət, sayğı, inam axını bir daha sübut edir ki, onlar doğrudan da unudulmazdırlar..., ölməzdirlər..., qəhrəmandırlar.

Hec bir şübhə ola bilməz ki, 17 ildən, 47 ildən, 77 ildən və daha sonralar da bu faciənin ağrısı qəlbimizdən silinməyəcəkdir.

Gələcək nəsillər azadlıq və istiqlaliyyət yolunun qurbanlarını, mübarizlərini, cəfakəşlərini minnətdarlıqla yad edəcəklər.

Çünki, doğrudan da "torpaq uğrunda ölənlərsə Vətəndir!" və "qurbansız qələbə olmur".

Hamıdan xahiş edirik, şəhidlərin əziz xatirəsini yad etmək üçün "Şəhidlər Xiyabanı" ərazisində hərəkət bir anlığa dayandırılınsın... Sükut...

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin!

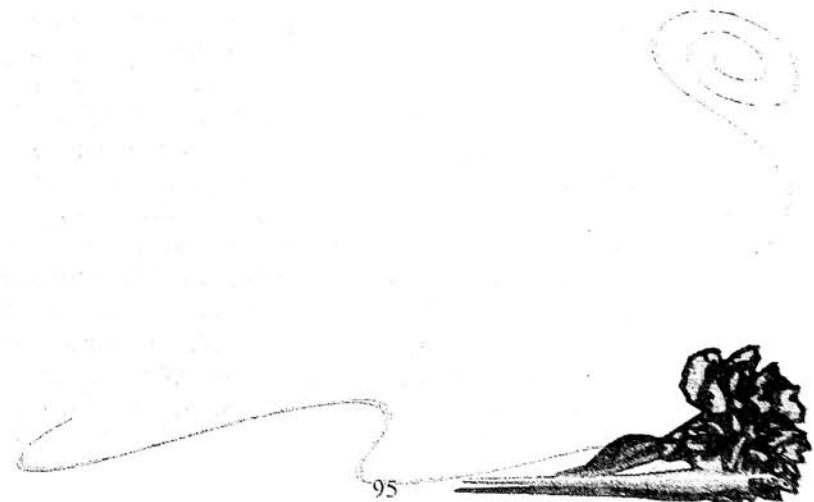
Ruhları şad olsun!

Qəbirləri nurla dolsun! Amin!

Ziyarətimiz davam edir.

1998-ci il

QANLI YANVAR HADİSƏLƏRİ VƏ DÜNYA İCTİMAİYYƏTİ

QANLI YANVAR HADİSƏLƏRİ VƏ DÜNYA İCTİMAİYYƏTİ

XX əsrin son onilliyində Azərbaycanda və onun mərkəzi Ba-kıda baş vermiş hadisələr bütün dünyanı sarsıtdı. Dərin ictimai-siyasi, iqtisadi-sosial və mə'nəvi-əxlaqi problemlərlə üzləşib böhran vəziyyəti keçirən "şər imperiyasının" öz ömrünü uzatmaq üçün hər cür fitnəkar cinayətlərə əl atmağa qadir olduğunu göstərdi.

Təkcə Qanlı Yanvar faciəsinin iştirakçısı və şahidi olanlar deyil, bütün dünya gördü ki, bolşevik rejiminin riyakar təbliğat vasitələrinin "yenilməz birlik", habelə "dostluq qalası" kimi qələmə verdikləri Sovet İttifaqı, zahirən qoxunc möhtəşəmlik tə'siri yaratsa da, əslində daxilən çürük, mə'nəviyyatca şikəst, inzibati-amirlik üsulları ilə idarə olunan, insanların düşüncə və işgüzar fəaliyyət sərbəstliyini bədnam "təhlükəsizlik orqanlarının" sört nəzarəti altında saxlayan hərbcı, zorakı, ədalətsiz bir quruluşdur.

Ölkənin digər respublikalarına, o cümlədən də Azərbaycana öz "ələltisi" və əlverişli xammal mənbəyi kimi baxan Moskva rəhbərliyi, bu strateji mövqeyi itirməmək naminə hər cür saxtakar bəyanatlara, hiyləgər əməliyyatlara, "islam təməlciliyi" iftiralılarına getməyə hazır olduğunu, lazım gəldikdə isə dinc əhaliyə qarşı silahlı ordu yeritməkdən çəkinmədiyini sübuta yetirdi.

Yanvar hadisələrinə məxfi hazırlıq xətti, onun törədilməsi gedişi və faciəli son nəticələri haqqında Moskva dünya ictimaiyyətinə riyakar mə'lumatlar verməsinə, habelə düşünülmüş surətdə çaşdırıcı materiallar yaymasına baxmayaraq, tezliklə hamı üçün aydın oldu ki, iflas ərəfəsini yaşayan "şər imperiyası" öz şərəfsiz ömrünü uzatmaq üçün hər cür rəzalətə əl atmağa hazırdır.

Tarixi müqayisələr risqli olub, baş verən proseslərin bütün cəhətlərinin üst-üstə düşməməsi ilə səciyyələnsə də, lakin hər halda keçmiş sovet rejiminin törətdiyi Qanlı Yanvar faciəsi ilə demokratik Rusiyanın neçə illərdir ki, Çeçenistanda apardığı "parçala və ağalığ et" imperiya siyasəti arasında, dinc əhaliyə qarşı "terrorist, bandit, üsyançı" axtarışı adı altında sərxoş və talançı hərbcilərin qəddarlıqla həyata keçirdikləri "insansız torpaq" soyqırımı strategiyası arasındakı müəyyən oxşarlığı görməmək mümkün deyildir.

Təsadüfi deyildir ki, o günlərdə "Nyu-York tayms" qəzeti yaz-mışdı: "Bakının işğalından sonra xalqını sevən hər bir azərbaycanlıda Moskvaya və Qorbaçova nifrət hissi oyanmışdır... Vaxtilə üzüyola bir müstəmləkə olan Azərbaycan indi öz suveren, demokratik hüquqlarını tələb edir. Bakıda satıcılardan tutmuş hakimiyyət nümayəndələrinə qədər demək olar hamı buna inanır ki, Moskva Azərbaycanın suveren hüquqlarını tələb etməsinin qarşısını almaq üçün Bakıya qoşun göndərdi"(18 fevral 1990-cı il). ABŞ-ın "Baltimor san" qəzeti yazmışdı: "Kremlin guya "millətçi üsyanı" yatırmaq üçün verdiyi qərar, Konstitusiyanı kobud surətlə pozmaq, eyni zamanda suveren respublikanın hüquqlarını tapdamaqdır" (23 yanvar 1990-cı il).

Mərkəzin Primakov, Girenko, Mixaylov kimi elçilərinin and-aman edərək, inandırmağa çalışdıqları "sakitləşdirici" çıxışlarına və heç bir zorakılığa yol verilməyəcəyinə dair vədlərə baxmayaraq, qorxunc Yazov (hərbi nazirlik), Kryuçkov (təhlükəsizlik nazirliyi), Bakatin (daxili işlər nazirliyi) üçlüyünün komandası altında zəhmli birləşmiş ordu hissələrinin çoxmillətli Bakı şəhərinə qəfil hücum zərbəsinin yaratdığı qanlı faciəni müstəqil mənbələrdən aldığı obyektiv mə'lumatlar əsasında şərh edən ingilis qəzeti "Qardian" yazmışdı: "Kremlin göstərişi ilə yanvarın 19-da Qızıl Ordunun Bakıya girməsi, böhranlı vəziyyəti sakitləşdirmək əvəzinə onu daha da gərginləşdirmişdir... Sovet rəhbəri Qorbaçov öz çıxışında göstərir ki, guya Azərbaycanda İslam Respublikası yaratmaq qərara alınmışdır, guya çevriliş hazırlanmış. Solvet rəhbəri bunu deyərəkən görəsən əlində tutarlı əsası varmı?" (22 yanvar 1990-cı il).

Keçmiş sovet rəhbərliyi, bütün millətlərə və xalqlara hörmət ruhunda ata-baba tərbiyəsi almış azərbaycanlıları "islam təməlciliyində" ittiham etmək böhtanlarına münasibət bildirən xarici mətbuat o vaxt müxtəlif materiallar çap etməklə, bu uydurmaların həqiqətdən nə qədər uzaq olduğunu təsdiqləmişdilər. Məsələn, Amerika mətbuatında "islam təməlciliyi" ilə bağlı "Nyu-York tayms" qəzeti müxbirinin sualına, şəhidlərin dəfnini təşkil etmiş, xalq tərəfindən yaradılaraq müdafiə olunmuş ictimai komissiyanın cavabında deyilmişdir ki, "Şəhidlər xiyabanı"nda azərbaycanlılarla bir yerdə ruslar, yəhudilər, tatarlar, ləzgilər də dəfn olunmuşlar. "Bizi islam

fundamentalizmində (təməçiliyində) günahlandırılar. Biz fundamentalist olsaydıq, yəhudiləri və rusları burada dəfn edərdikmi?" (22 yanvar 1990-cı il).

Təsadüfi deyildir ki, həmin günlərdə İranın dini lideri ayətulla Əli Xameneyi bildirmişdi ki, baş verən hadisələrin əsas səbəbi heç də milli zəmin deyildir. "70 ildən bəri Şimali Azərbaycanda yaşayan müsəlman qardaşlarımızın özünə, dininə qayıtməsi, şübhəsiz ruslara xoş gələ bilməz".

Türkiyənin Böyük Millət Məclisində çıxış edən ölkənin xarici işlər naziri Məs'ud Yılmaz demişdir ki, Bakıdakı yanvar hadisələri insan hüquqlarının pozulmasına gətirib çıxarmışdır və "vəziyyət o dərəcəyə çatmışdır ki, Sovet İttifaqı Azərbaycanı itirə bilər".

Həmin günlərdə Türkiyə Dini İşlər Nizirliyi rəhbərliyinin Bakıdakı qanlı hadisələrlə əlaqədar hazırladığı və ölkənin bütün məscidlərində oxunmuş bəyanatında deyilirdi: "Azərbaycanla aramızda din, qan, tarix və mədəniyyət yaxınlığı vardır. Azərbaycanlı qardaşlarımızın üzləşdiyi bu faciəyə türklərin biganəliyi, bizim özümüzlə biganəliyimiz olardı. Onların haqq səsinin susdurulmasına, qan qardaşlarımızın fəryadına, tökülən qanlarına necə biganə qalmaq olar? Ürəyimiz qan ağlayır. Bütün Türkiyə göz yaşları içindədir". ("Azadlıq" radiostansiyasının verilişlərindən, 21 yanvar 1990-cı il).

Qanlı-qadalı, soyuqlu-şaxtalı bir vaxtda dünya ictimaiyyətinə mə'lumat vermək üçün müxtəlif yollarla, bəzən hətta rəsmi qaydaları pozaraq Azərbaycana gizli gəldiklərindən ictimai dəfn komissiyasından kömək istəmiş xarici kütləvi informa-siya vasitələri nümayəndələrinin xidməti yüksək qiymətləndirilməlidir.

ABŞ, Kanada, İngiltərə, Yaponiya, Türkiyə, İran, Fransa, Misir, Hindistan, Çin, Macarıstan, Polşa, Çexoslovakiya, İtaliya, Almaniya kimi ümumiyyətlə 80-dən artıq ölkəni təmsil edən jurnalistlər yerli sakinlərlə söhbət və müsahibələrində özləri e'tiraf edirdilər ki, Bakıya gəlib çatana qədər onların baş vermiş hadisələrə münasibəti, fikirləri, düşüncələri birmə'nalı olmamışdı. Lakin öz gözləri ilə gördükləri, peşə təcrübələri, şəhid ailələri ilə görüşləri, adi adamlarla söhbətləri onları obyektiv surətdə tamamilə başqa məntiqi nəticələrə gətirib çıxarmışdı.

O günlərdə keçmiş İttifaqın və planetimizin müxtəlif yerlərindən gəlmiş jurnalistlərin əksəriyyəti Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş müsibəti: Səlyan kazarmasındakı qanlı hadisələri; Bakı limanındakı qarşıdurmanı; hərbiçilərin özbaşınalığı; yerli rəhbərliyin fəaliyyətini pisləmiş, milli dərdimizə şərik çıxmış, xalqımızın səbri, ləyaqəti və nəciibliyi önündə hörmətlə baş əymişlər... Latın Amerikasından gəlmiş və respublikamızda ilk dəfə olmuş bir jurnalist, ictimai dəfn komissiyası ilə söhbətində həmin yerlərin əhalisinə məxsus çilgünlüklə və qəzəblə e'tiraf etmişdi ki, Moskva tərəfindən yayılan mə'lumatlarla gördükləri, habelə bilavasitə şahidi olduqları arasındakı kəskin təzad onu bir insan kimi son dərəcə sarsıtmışdır.

Belə bir cəhətə də diqqəti cəlb etmək vacibdir ki, dünyanın müxtəlif mətbuat orqanları dünya ictimaiyyətinə Bakı faciəsində həlak olanların sayı haqqında daha obyektiv mə'lumatlar verməklə, Kremlin rəsmi qaydada yaydıqlarının doğru olmadığını göstərmişdi. Məsələn, "Baltimor san" qəzeti o günlərdə yazmışdı: "Moskvanın rəsmi mə'lumatlarında ölənlərin sayının 83 nəfər olduğu bildirilmişdir. Amma jurnalistlərin və yerli sakinlərin dediyinə görə həlak olanların sayı yüzlərlədir" (23 yanvar 1990-cı il).

Həqiqətən, sonrakı araşdırmalar həlak olanların sayının rəsmi surətdə 131 nəfər olduğunu müəyyən etsə də, lakin əslində nə qədər kədərli səslənsə belə, ürək ağrısı ilə deməliyik ki, Qanlı Yanvar faciəsi şəhidlərinin sayı xeyli çoxdur...

"Vaşinqton post" (23 yanvar 1990-cı il) qəzeti isə rəsmi dairələrin susmağa və təhrif etməyə çalışdıqları Bakıdakı Səlyan kazarmasındakı hərbiçilərin rus ordusuna müqaviməti haqqında yazmışdı: "...şəhərin mərkəzindəki hərbi hissələrin birində yüzlərlə azərbaycanlı və gürcü hərbiçiləri (habelə digər millətlərdən olanlar - Ə.Q.) qiyam qaldırmışlar. Sovet hökuməti isə Bakıdakı Səlyan kazarmasında gürcü və azərbaycanlı əs-gərlərlə hökumətə sadıq olan qoşun hissələri arasında atışma olduğu haqqındakı xəbərləri təkzib edir. Sovetlər bu qiyamçıları terrorçu adlandırmışdır."

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, Qanlı Yanvar faciəsi günlərində, müəyyən ölkələrin ayrı-ayrı dairələri, müxtəlif dövlətlərin rəsmi kütləvi informasiya vasitələri, habelə bir sıra

xəbər agentlikləri bu hadisələrə birtərəfli yanaşaraq, ictimaiyyətə obyektiv məlumat verməmişlər.

Bəziləri Qorbaçovun həyata keçirdiyi "yenidənqurma"nın müəyyən müqavimətlə qarşıladığını, təbii olaraq "qurbanlar tələb etdiyini" göstərirdilər. Bəziləri isə bu prosesləri milli münasibətlər və dini fərqlərlə bağlamağa çalışırdılar. Bəziləri də Qanlı Yanvar faciəsini türk-erməni toqquşması müstəvisində izah edərək, burada "sülhü bərqərar etmək üçün qüvvədən istifadə etmək" prinsipini irəli sürmüşdülər. (Bax: "Cümhu-riyyət" qəzeti, 1 mart 1990-cı il).

Lakin bu cür mövqelərin qərəzliyini və qeyri-obyektivliyini həyat sübut etdi.

Dünya ictimaiyyəti, hadisələrin sonrakı gedişində "tarixin səhvi" olan bu quruluşun süqutunun və ədalətin qurbanlar bahasına zəfər çalmasının şahidi oldu. Həyat sübut etdi ki, işğal və əsarət siyasəti ilə yaradılmış çoxmillətli imperiyanın tarixi həmişə olduğu kimi son nəticə e'tibarilə iflasa məhkumdur. Çünki başqalarına zülm edərək, amirlik ədaləti ilə yaşamaq istəyən bir iqtisadi sistem və onun "xalq adından" danışmağa cəhd göstərən harınlanmış çürük rəhbərliyi tez-gec hökmən "tarixin zibilliyinə" atılmalıdır.

Məsəl var, deyirlər dəniz suyunun dadını bilmək üçün onun bir damcısı da kifayətdir. Bu mə'nada çar mütləqiyyəti və bolşevik rejiminin Azərbaycandakı təxminən iki əsrə yaxın ağalığı, habelə indiki daxili-xarici siyasətimizdə elə naxışlar açmışdır ki, onu izah etməyə ehtiyac yoxdur. Şübhəsiz, bu vacib yaddaş səhifələri qonşu məmləkətlə kin-küdurət və nifrət toxumları səpmək, habelə milli ədavət yaratmaq üçün deyildir. Hər hansı bir millətdə "iki millət, iki mədəniyyət" olması reallığını unutmayan azərbaycanlılar, ayrı-ayrı adamların və partiyaların xoşagəlməz hərəkətlərini bütövlükdə xalqa şamil etmək "xəstəliyindən" həmişə uzaq olmuşlar.

Lakin 20 yanvar faciəsi yaşanmış bir tarix olduğundan, həmin hadisələrin ibrət dərsləri hökmən zəruridir. Çünki, gəlimgedimli və acılı-ağrılı dünyamızda hər bir millət tanınmalıdır ki, onun ümumbəşəri dirçəliş, tərəqqi, yüksəliş yolları ilə irəliləyişinin dostları kimdir, bu mütərəqqi meyllərə biganəlik göstərənlər kimlərdir, nəhayət həmin proseslərə qəti düşmən kəsilən qüvvələr hansılardır.

Ümumiyyətlə dövlətlərin qarşılıqlı əməkdaşlığına, yaxud rəqabətinə gedən yollar ilk növbədə onların milli mənafevləri müstəvisində kəşifdir. Azərbaycan Respublikasının milli dövlətçilik mənafevi prinsipləri isə sarsılmazdır: müstəqillik, suverenlik, təhlükəsizlik, ərazi toxunulmazlığı, daxili işlərə qarışmamaq, zorakılıq tətbiq etməmək, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq.

Qanlı Yanvardan 9 il, yəni 3.287 gün keçir..., hələ çox qərinələr ötcək..., əsrlər bir-birini əvəz edəcəkdir..., amma xalqımız bu faciəni unutmayacaqdır və bir millət kimi də unutmağa haqqı yoxdur.

Allah cəmi şəhidlərimizə rəhmət eləsin! Amin!

İctimai dəfn komissiyasının sədri Qüdrət Əbdülsəlimzadə

O GÜNLƏRİ XATIRLAYARKƏN...

(Şəhidlər xiyabanında müsahibə)

Sual: *Bayaqdan kənarında durub fikir verirəm... Sizə yaxınlaşdıb nəşə soruşur və uzaqlaşır, bə'ziləri söhbətləşir, dərddləşirlər. Mən özümün də şahidi olduğum Qanlı Yanvar günlərinə qayıdaraq, Sizin həmin hadisələr barəsində "Azadlıq" radiosu dinləyicilərinə mə'lumat verməyinizi istəyirəm.*

Cavab: 40 ildən çoxdur ki dəyişməz obyektivliyi, nüfuzu və ləyaqəti ilə tanınmış "Azadlıq" radiosuna müsahibə verməyi özümə borc bilirəm...

Vaxtilə rəhmətlik Elmira xanımla müxtəlif məsələlərə dair, Elçinlə xeyli söhbətlərimiz olub. O qanlı-qadalı günlərdə, qarışıqlıq, habelə mə'lumatsızlıq şəraitində "Azadlıq" radiosu dalğalarında Bakı faciəsi haqqında hər gün ətraflı mə'lumat verilmişdi. Xüsusilə Mirzə Xəzər qardaşımızın dərin kədəri, lakin Azərbaycan xalqının haqq işinə ümid dolu inamlı səsi, sanki qaranlıqları yaran nurlu bir işıq mənbəyi idi.

Xatırlayıram, həmin soyuq və küləkli yanvar-fevral günlərində fəvqəladə vəziyyətin hökm sürməsinə baxmayaraq, çox vaxt gecədən xeyli keçmiş, piyada, üstbaşım islanmış vəziyyətdə, şəhərin yarıqaranlıq küçələrindən keçib evə gəldikdə, narahatlığa baxmayaraq ilk söz-söhbət "Azadlıq" radiosunun verdiyi son mə'lumatlar barəsində olurdu. Getsin o günlər qayıtmasın... Qanlı Yanvar hadisələri ilə bağlı Azərbaycana müxtəlif ölkələrdən 80-ə yaxın kütləvi informasiya vasitəsinin nümayəndəsi, hətta bə'ziləri gizli yollarla gəlmiş və buradakı vəziyyət haqqında dünya ictimaiyyətinə mə'lumatlar çatdırmışlar.

Lakin heç bir mübaligəyə yol vermədən demək olar ki, "Azadlıq" radiosu həmin günlərdə millətimizin dayağı, xalqımızın haqq işinin əsl ifadəçisi və müdafiəçisi oldu.

Sual: *Dəfn komissiyasının gördüyü işlərin, yaratdığı qaydaların, ziyarətə gələnlərlə, habelə rəsmi hakimiyyət orqanları, xüsusilə də hərbcilərlə olan münasibətlərinin izah olunmasını istərdim.*

Cavab: Həmin qarışıq günlərdə, hakimiyyətsizlik şəraitində hərbcilərin "qanuniləşdirilmiş və rəsmiləşdirilmiş" qaydada hakimi mütləq olduqları Qanlı Yanvar hadisələrində kortəbii surətdə əhali arasından, müxtəlif peşə-sənət sahiblərindən

1999-cu il

O GÜNLƏRİ XATIRLAYARKƏN...

formalaşmış dəfn komissiyasının dayağı, arxası və məsləhətçisi xalqın özü, onun məsləhətləri, fikirləri, tələbləri olmuşdu...

Xatırlayırımsızsa, "Şəhidlər xiyabanı" ətrafında atas səsləri eşidilib, hərbiçilərin bu əraziyə girmək cəhdləri olub, qəsdən burada qarışıqlıq təşkil edilib, dəfn komissiyasına və onun ayrı-ayrı üzvlərinə qarşı böhtan xarakterli hərəkətlərə yol verilib, soyuq silah çıxarılıb, qumbara partlatmaq istəyiblər, fitnəkar şayələr yayıblar, aşkar-gizli hədə-qorxu səsləri eşidilib...

Lakin ən mürəkkəb və insanların əsəblərinin tarıma çəkildiyi, yeni faciələrin baş verə biləcəyi, hətta müəyyən qüvvələr tərəfindən həyata keçiriləcəyi tükəndən asılı olan anlarda, sanki İlahi bir qüvvə və başımız üzərində dolaşan Şəhidlərin ruhları köməyimizə çatmış, düşünülməmiş hərəkətlərin, yersiz çılgınlığın, fitnəkar əməliyyatların qarşısı bəzən özümüz də inanmadan səbr, ağıl, nəhayət sərt qətiyyət müstəvisində həll edilmişdir.

Xatırlayıram, yanvarın 20-21-də axşamlar hərbiçilər qəbir qazmağa mane oldular..., Dağüstü parka toplaşanların fəvqə'ada vəziyyətin tələblərini pozduqları üçün onların amansızlıqla, hətta üzvlərinə tankların yeridilərək cəzalandırılacaqlarını bildirdilər..., o qarışıq vəziyyətdə bir dəstə öyrədilmiş qrup Dağüstü parkdakı yekə heykəli bəsit üsullarla "dağıtmağa" səy göstərərək, öz hayküyələri ilə hərbiçilərin diqqətini buraya cəlb etməyə çalışırdılar..., dəfn komissiyasının dövlət təhlükəsizliyi orqanları ilə əlaqələri barəsində şayələr yayırdılar..., onun üzvlərini hüquqmühafizə orqanlarına çağıraraq hədələyirdilər.

Lakin bu deyilənlərə və açıqlanmaya layiq olmayan "fəaliyyət" növlərinə baxmayaraq, uşaqdan-böyüyədək əhalinin müxtəlif təbəqələrinin hərtərəfli köməyinə arxalanmış ictimai dəfn komissiyası öz üzvlərinə düşən məs'uliyətli vəzifəni çətinliklə də olsa yerinə yetirə bildi.

Qanlı Yanvar hadisələri hər birimiz üçün kim olduğumuzun məhək daşı rolunu oynadı, Azərbaycan xalqının çətin sınaqlar qarşısında birliyini, cəsarətini və əyilməzliyini sübut etdi. Həmin milli birliyə bugün də, sabah da ehtiyac vardır.

("Azadlıq" radiosunun əməkdaşı Zərxanım Əhmədova ilə müsahibədən)

2000-ci il

10 İLLİK YOLUN İLK 42 GÜNÜ...

10 İLLİK YOLUN İLK 42 GÜNÜ...

*Şahidəm, qan rəngli olsun kafənim,
Qoy belə bəzənsin bayramım mənim.*

Nizami

*Şir balası şahidlərin yeri boşdur,
Boş qalmasın...*

Şəhriyar

Qanlı Yanvar faciəsindən 3.652 gün keçir... Lakin o müsibətli və məşəqqətli günlərin şahidi olmuş adamlar üçün sanki vaxt dayanıb donmuş, yaddaşlarda elə tə'sirli izlər buraxmışdır ki, həmin qanlı hadisələrin acısını, sarsılmış inamın ümitsizliyini, haqq-ədalətin ayaqlar altında tapdandığını unutmaq müşkuldür.

Xatırlayıram, rəsmi məclislərdən birində 20 Yanvar hadisələrini faciə adlandırdıqda mənə irad tutdular ki, "bəlkə bu sözü heç işlətməyə..." Mən boğuc və kədərli səslə sakitcə dedim ki, bəs anaların fəryadını eşsə dirəyən, körpə balaları yetim qoyan, bacıları qardaşsız edən, nişanlı qızlara qara paltar geydirən o məş'um şənbə gecəsini necə adlandırasan? Həmü başını aşağı salıb susdu...

Əlbəttə, zaman-zaman müxtəlif cildlərdə peyda olub fərqli fikirlər söyləyən ayrı-ayrı şəxslər, soyuqqanlılıqla düşünüüb amansızlıqla həyata keçirilən həmin qəddarlığı səciyyələndirməkdə sərbəstdirlər. Lakin unutmaq olmaz ki, el gözü tərəzi, xalq hökmü həqiqətdir. Məktəbli uşaqdan başlamış ixtiyar qocaya qədər və milis işçisindən tutmuş kor əlilə kimi, təcili yardım məşinının həkimindən başlamış taksi sürücüsünə qədər və yangınsöndürəndən tutmuş, zəhmli hərbi zərbənin ilk qurbanları olmuş Abşeron kəndlərinin, habelə Sədərəkın, Neftçalanın, Gəncənin, Şəkinin, Lənkəranın sakinlərinə qədər yüzlərlə müxtəlif yaşlı dinc adama ölüm və şikəstlik gətirmiş yanvar hadisələrini Azərbaycan xalqı əbədilik belə damğalamışdır: Qanlı Faciə!

Uzaq İngiltərədə nəşr olunan "Qardian" qəzeti 22 yanvar 1990-cı il sayında Azərbaycanda və Bakıda baş verən hadisələrlə bağlı şəhərdə yazmışdı ki, bu islam dünyasına qarşı növbəti terrordur... "bu hərbi əməliyyatı əsassız bir qorxu və səksəkənin nəticəsi kimi yozmaq olar. Bakıya gəlincə ordunun şəhərə hücumu

zamanı günahsız adamların (cavanların, qadınların, uşaqların) vəhşicəsinə güllələnməsi, tankların özlərini onların altına atan cavanları basıb keçməsi, tonqallar ətrafında qızınan azərbaycanlıların üzünə hücumu keçərək, cəsədlərinin tanınmaz hala salınması bütün dünya ictimaiyyəti tərəfindən pislənməlidir..."

O qanlı-qadali günlər həm də nikbin bir faciə idi. Çünki, məhz Qanlı Yanvar hadisələri Azərbaycan xalqının milli azadlıq hərəkəti tarixində yeni bir mərhələnin başlanmasına təkan verdi. Yanvar faciəsi göstərdi ki, son 200 ilə yaxın bir dövr ərzində keçmiş çar Rusiyasının və bədnam bolşevik rejiminin "şər imperiyası" tərkibində müstəmləkə həddinə gətirilmiş bir məmləkəti artıq zorakı silah gücünə əsarətdə saxlamaq mümkün deyildir. Bu, 70 illik tarixi haqsızlıq və amansızlıqla, sürgünlər və qadağanlarla, saxtakarlıq və riyakarlıqla səciyyələnən fəvqəldövlətin labüd iflasının ilahi xəbərdarlığı idi.

"20 Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanında deyilir: "XX əsr tarixində totalitarizmin törətdiyi ən qanlı terror aktlarından biri olan 20 Yanvar faciəsində Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş cinayət, əslində bəşəriyyətə, humanizmə, insanlığa qarşı həyata keçirilmiş dəhşətli bir əməldir... Azərbaycan xalqı 20 Yanvarda hərbi, siyasi, mə'nəvi təcavüzə mə'ruz qalsa da, öz tarixi qəhrəmanlıq ən'ənələrinə sadıq olduğunu, Vətənin azadlığı və müstəqilliyi naminə ən ağır sınaqlara sinə gərmək, hətta şəhid vermək əzmini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. 1990-cı ilin Qanlı Yanvarında Azərbaycanın azadlığı və müstəqilliyi uğrunda şəhidlik zirvəsinə ucalmış Vətən övladları özlərinin fədakarlığı, şəhidliyi ilə xalqımızın qəhrəmanlıq sənaməsinə parlaq səhifə yazdılar". ("Azərbaycan" qəzeti, 17 dekabr 1999-cu il)

Yanvarın 20-də səhər tezdən keçmiş Mərkəzi Komitənin binası qarşısında toplanmış izdihamlı mitinqdə şəhidlərin dəfn edilməsi məsələsi qaldırıldıqda, onun təşkili ilə ciddi məşğul olmaq lazım gəldi. Rəsmi "hakimiyyətsizlik", fəvqə'adə vəziyyət, rus ordusunun ağalığı, xüsusi xidmət orqanlarının nəzarəti, psixoloji qorxu xofu şəraitində bunu həyata keçirmək olduqca çətin idi. Lakin müxtəlif vəzifə, səlahiyyət, peşə sahiblərinin bu tarixi sınaq məqamındakı milli qeyrət və vətəndaşlıq mövqeyi məsələsinin həllinə kömək etdi. Dəfn yeri haqqında müxtəlif

fikirlər irəli sürülüb müzakirə edilsə də, nəhayət Dağüsütü parkın ərazisi seçildi.

Dəfn komissiyasının tərkibinə gəldikdə, məsləhətləşmələr əsasında din xadimləri, ağsaqqallar və ziyalılardan ibarət bir qrup yaradılması razılaşırdı. Lakin sonra müxtəlif obyektiv və subyektiv səbəblər üzündən ictimai dəfn komissiyasının tərkibində dəyişikliklər oldu. Mitinqdə, könüllülərdən ibarət 120 nəfərlik köməkçilər dəstəsi yaradılaraq, Dağüsütü parka göndərildi. Günün ikinci yarısında və yanvar ayının 21-22-də şəhidlər üçün məzar qazılmasında bir neçə yüz adam iştirak edir, minlərlə adam yorulanları əvəz etmək üçün gözləyir, material gətirir, məsləhət verir, hər hansı bir tapşırığı yerinə yetirməyə hazır olduqlarını bildirir dilər.

İctimai dəfn komissiyasının məs'uliyətli tapşırıqları da, sət rəftarı da, konkret göstərişləri də, ciddi tələbkarlığı da müxtəlif yaş və peşə adamları tərəfindən xüsusi hörmətlə dinlənilərək düzgün başa düşüldüyünü, "müqəddəs borc" və "savab iş" kimi dəqiqliklə yerinə yetirildiyini heç cür unutmaq mümkün deyildir.

Tarixi yaddaş və ədalət naminə ictimai dəfn komissiyası üzvlərinin adını çəkməyi özümə borc bilirəm: Hacı Allahşükür Paşazadə, Azər Nəbiyev, Xəliyeddin Xəlilov, Bağır Bağırov, Rəhim Qasımov, Xalid Muxtarov, Nəriman Əliyev, Malik Mehdiyev, İsmayıl İncəli, İbrahim Əliyev.

Köməkçilər dəstəsinin gündəlik çətin və yorucu işinə isə böyük bacarıqla E'tibar və Rüstəm başçılıq etmişlər.

Komissiya və onun köməkçilər dəstəsi yanvar ayının 20-dən mart ayının 2-nədək, yəni 42 gün ərzində gecə-gündüz çalışaraq, bəzən təxribat hadisələrinin qarşısını almaq üçün "Şəhidlər xiyabanı"nda gecələyərək, xalqın müxtəlif ictimai təbəqələrinin yaxından köməyi ilə bu məs'uliyətli mərasimi şəhidlərimizin ucalığına layiq bir səviyyədə təşkil edə bildi. Bəli, fəvqəladə vəziyyətin hökm sürdüyü bir şəhərdə, hərbi vertolyotların gurultusu altında, Bakının müxtəlif yerlərindən eşidilən güllə səsləri şəraitində, qəsdən təşkil olunmuş fitnəkarlıq cəhdlərinə baxmayaraq, xalqımız öz azadlıq şəhidlərini son mənzilə yola saldılar... Bu ümumxalq izdihamı və mərkəzin zərəkətli siyasətinə qarşı nifrət dalğası, milli azadlıq hərəkatının gələcək firtınalarından xəbər verirdi. Təsadüfi deyildir ki, ABŞ-da nəşr olunan "Los-Anjeles tayms" qəzeti 1990-cı il 23 yanvar tarixli

sayında yazmışdı: "Yanvarın 20 və 21-də gündüz təşkil edilən yürüşlər və 22-də keçirilən kütləvi dəfn mərasimi hər cür mitinqləri qadağan edən fəvqəladə vəziyyətə qarşı açıqca meydan oxumaqdır."

Qeyd etməliyəm ki, yanvar ayının 20-dən başlayaraq, dəfn komissiyasının şəhidlərimiz üçün məzarlar qazdığı vaxtdan onun fəaliyyəti fəvqəladə vəziyyətin tələbləri ilə toqquşmuşdu. Hərbi komendantlıqla danışıqlarımıza baxmayaraq, bizə axşam işimizi davam etdirməyə imkan vermədilər, teleşirkətin həyatından hərbcilər vahimə yaratmaq üçün "Şəhidlər xiyabanı"na atəş açırdılar, Yasin oxuyanların və ucadan dua edənlərin ibadətlərinin onlara xoş gəlmədiyini müxtəlif nalayiq hərəkatları ilə bildirirdilər. Hərbcilər bəzən "Şəhidlər xiyabanı" ərazisinə girməyə çalışır, orada nə baş verdiyini və minlərlə adamın necə qayda-qanunla idarə olunduğunu, hər hansı bir "təxribatın" hazırlanıb-hazırlanmadığını öz gözləri ilə görmək istəyirdilər.

Lakin, biz buna yol vermir və onları başa salmağa çalışırıq ki, silahlı dəstənin "Şəhidlər xiyabanı"nda olması, əhali arasında düz başa düşülməz, habelə xoşagəlməz hadisələrlə nəticələnmə bilər. Burada nə baş verdiyi haqqında dəfn komissiyasından və müxtəlif ölkələrin jurnalistlərindən, o cümlədən rus müxbirlərindən məlumat ala bilərlər.

Bəzən hərbcilərlə "münasibətlərimiz və danışıqlarımız", necə deyərlər öz "son həddinə" yaxınlaşırdı, sanki hökmən nəşə yeni bir faciə olacağı tükdən asılı vəziyyətə çatırdı... Allah o anların məs'uliyətini, əzab və əsəb gərginliyini, ətrafdakıları və ziyarətə gəlmiş minlərlə adamı necə bir təhlükə gözlədiyi qorxusu narahatçılığını heç kəsə qismət etməsin... Şükür ki, hər şey salamatlıqla qurtarırdı, hərbcilər gedir, adamlar tədricən dağılır, dəfn komissiyasının üzvləri isə dinmədən siqaret yandırır, tapşırıq alaraq öz gündəlik işləri ilə məşğul olmağa gedirdilər...

Bu inam və təmkinli duruş, dəfn komissiyasının yox, onun arxasında sipər kimi dayanmış, baş verənləri yaxından-uzaqdan izləyən adamlarımızın xidməti idi. Dəfələrlə biz müxtəlif rütbəli və səviyyəli hərbcilərlə üz-üzə dayananda, onların qəzəbinə, nifrətinə, hırınlığına qarşı dərin kədər içərisində, ləyaqətlə cavab verərək, bütün məs'uliyəti öz üzərimizə götürdüyümüzü Qafqaz kişilərinə xas olan bir qətiyyətlə bildirdikdə, ilk növbədə

arxamızda sükut içərisində dağ kimi dayanmış, hər an müdafiəmizə hazır oğul-qızlarımıza arxalanırdıq.

Mütəşəkkil və hər an hərəkətə gəlmək işarəsi gözləyən xalq müqavimət seli qarşısında özünü itirən hərbiçilər ələcsiz qalaraq, əmr yerinə yetirən adamlar kimi soruşurdular: "Axı bizə kim təminat verə bilər ki, burada heç bir qanunsuz hadisə baş verməyəcəkdir?" Biz, dəfn komissiyası adından bildirdik ki, bütün məs'ulyyəti öz üzərimizə götürürük və hər cür söz-söhbətə son qoymaq üçün adımızı, soyadımızı, kim olduğumuzu yazıb verirdik. Sonra bizə xəbər çatdı ki, hərbi komendantlıqda dəfn komissiyasının tərkibi və fəaliyyəti barəsində hərbiçilərə raportları və "sapı özümüzədən" olan baltaların xəbərləri sayəsində müfəssəl məlumat vardır. Müxtəlif dairələr, "dost məsləhətlərindən" tutmuş telefon hədələrinə qədər, açıq hədə-qorxu işarələrindən başlamış cürbəcür nalayiq şantaj hərəkətləri ilə dəfn komissiyasının işinə mane olmağa, ayrı-ayrı komissiya üzvlərinə təsir gös-tərməyə, hətta onları həbs etməyə cəhd etmişdilər.

Komissiyaya xəbər çatdırılmışdı ki, onun işini xüsusi adamlar "Moskva" mehmanxanasının yuxarı mərtəbələrindən müntəzəm surətdə izləyirlər və orada snayperlər yerləşdirilmişdi. Müxtəlif mənbələr "Şəhidlər xiyabanı" və orada baş verən hadisələr haqqında mərkəzə vaxtaşırı məlumat göndərir və dəfnkomissiyasının fəvqəladə vəziyyətlə uyğunlaşmayan fəaliyyətini pisləsələr də, verdiyi sözə məs'ulyyətlə yanaşdığını düzgün "qiymətləndirirdilər". Sonralar öyrənmişik ki, 42 gün ərzində "Şəhidlər xiyabanı"nda əhalinin sərbəst surətdə toplaşib fikir mübadiləsi apardığı yeganə bir yer kimi baş vermiş hadisələr (tə'tillər keçirmək, xarici jurnalistlərə müsahibə vermək, xəstəxanalara baş çəkmək, e'tiraz müraciətlərinə imza toplamaq, orada gedən söhbətlər, çıxışlar, e'lanlar və s.) haqqında gündəlik məlumatlar toplanaraq hesabat hazırlanmış, rus dilinə tərcümə edilərək hərbi komendantlığa təqdim edilmişdir.

O çətin günlərdə sərt maneələri yararaq, öz talelərini təhlükə altında qoyub yaxın adamları və ailə üzvləri vasitəsiylə ictimai dəfn komissiyasına müəyyən zəruri məlumatlar, məsləhətlər, tövsiyələr göndərmiş rəsmi dövlət orqanlarının, xüsusilə hüquq-mühafizə idarələrinin namuslu əməkdaşlarının xidməti unudulmazdır.

Eyni zamanda 42 gün ərzində şəhərin küçələrini və "Şəhidlər xiyabanı"nu qırmızı qərənfillərə qarq edən Abşeron əhalisinin; öz hazırlıqlı dəstəsi ilə hər an köməyə gəlməyə hazır dayanmış Bakiatrafi köndlərin sadə avtobus sürücüsü Fərhadın, Bakı və Sumqayıt məktəblilərinin; taksi-motor parkları işçilərinin; məbel fabriki fəhlələrinin; Təzəpir və Göy Məscid din xadimlərinin; mədrəsə, ali və orta ixtisas məktəbləri tələbələrini; mərasimi yasin, mərsiyə oxumaq, dualar etmək, şe'rlər deməklə həm kövrəldən, həm təsəlli verən, həm də mübarizəyə səsləyən respublikanın müxtəlif bölgələrindən gəlmiş qardaş-bacılarımızın; yerli və müxtəlif xarici dövlətlərin kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinin fədakar sə'y-zəhmətləri qarşısında baş əyərək onların tarixi sınaq günlərində əsl vətəndaşlıq qeyrəti nümunəsi göstərdiklərini 10 ildən sonra da, habelə həmişə yadda saxlamaq zəruridir.

Xatırlayıram ki, şəhidlərimizin 40 günü mart ayının 1-2-sinə düşürdü. Ətraflı məsləhətlərdən sonra qərara alındı ki, bəzi işləri başa çatdırmaq üçün martın 2-si daha münasibdir. Həm də o gün Bakı qırğınına razılıq vermiş, sonralar isə bunun ciddi səhv olduğunu e'tiraf etmiş Qorbaçovun ad gününə düşürdü... Həmin gün xalqımız faciədən əyilmədiyini, verdiyi qurbanlardan qorxmadığını öz məğrurluq və milli həmrə'yliyi ilə mərkəzə sübut edərək, şəhidlərimizin qırx mərasimini yüksək mütəşəkkilliklə, həqiqətən onların nəci azadlıq ideyalarına, qəhrəmanlığına, ölməz ruhlarına layiq bir səviyyədə keçirdi.

Sübh açıldıqdan axşama qədər yüz minlərlə adam bütün şəhər boyu şəhidlərimizin həlak olduqları və qırmızı qərənfillərlə haşiyələnmiş müxtəlif yerləri yad edərək, hər tərəfdən "Şəhidlər xiyabanı" na ziyarətə gəlirdilər. Şəhərin küçələri boyunca düzülmüş saysız-hesabsız qərənfillər, əllərində şəhid şəkilləri tutmuş məktəblilər, qara bağlamış ana-bacılarımızın göz yaşları, hamılıqla riayət olunan müqəddəs bir qayda-qanun Yasin və dua sədaları, şəhid qəbirləri üstündə şö'lələnən titrək şam işıqları - Azərbaycan xalqının milli ləyaqətinin, mübariz ruhunun, azadlıq arzularının sədaqət rəmzinə çevrilərək, "qırmızı imperiyanın" vəhşi bir zorakılıqla öz amirliyini saxlamaq cəhdlərinə qarşı sonsuz nifrət hissini bariz ifadəsi idi.

Təəssüf ki, şəhidlərin qırx günü kimi ümummillə matəm mərasimində iştirak etməyərək, həmin faciəli anlarda xalq ilə bir

cərgədə durmağa kişiliyi çatmayan o vaxtkı respublika rəhbərliyi, başı vəzifə və kreslo tutmaq qayğılarına qarışmış adamlar, düşgün imperiya yaltaqları özlərini elə rüsvay edib gözdən saldılar ki, onların sonrakı and-amanları acı istehza və ikrah nifrəti doğururdu. "Şəhidlər xiyabanı"nda əbədi məş'əl yandırılması üçün ictimai dəfn komissiyasının böyük çətinliklə həyata keçirdiyi hazırlıq işlərini pozaraq, onun israrlı tələblərini get-gələ salıb, bu məsələni həll etməyə qadir olmayan ən yüksək rəsmi dairələr, qoy öz bədnam mövqeləri üçün əbədi xəcalət çəksinlər... və əmin olsunlar ki, bağışlayan uca Tanrı dərğahında, habelə ümumxalq yaddaş məhkəməsində belə günahların tövbəsi qəbul oluna bilməz.

Qanlı Yanvar günlərini yada saldıqca, o faciənin bu gün mubariz Çeçenistanın başına gətirilən dəhşətli müsibətlərlə səsleşdiyinin şahidi oluruq. İstər 20 Yanvar hadisələrində, istərsə də Qarabağ döyüşlərində çeçenlərin qeyrət-namus təəssübkeşliyi, bizimlə sıx həmrəylik əlaqələri və köməyi unudulmamalıdır. Əziz ramazan ayı günlərində oruc tutub namaz qılanların duaları içərisində eşitdiyim: "İlahi haqsansa Çeçenə kömək! İlahi, varsansa Çeçenə kömək!" yalvarış pıçılıtları, Qanlı Yanvar faciəsini yaşamış bir millətin narahat ürək çırpıntılarının ifadəsidir.

Müqəddəs "Qurani-Kərim"-in "şəhidlər ölmür..." kəlamlarının həqiqətinə sığınaraq kədərlə deyə bilərik ki, onların şəhidlik zirvəsinə və uca Tanrıya qovuşmasının onilliyində də başımız üzərində dolanan ruhları narahatdır. Parçalanmış Vətən dərdi, işğal olunmuş ata-baba yurdu, qaçqın və köçkünlərin qayğıları, əhalinin əksəriyyətinin yoxsulluq həddində güzəranı, Qafqazın başı üstünü almış qara bulutlar, yaxın-uzaq dövlətlərin mənəfe toqquşmaları, müxtəlif qüvvələrin daxili çəkişmələri məğrur şəhid ruhlarına vurulan elə ağır zərbələrdir ki, nisgili hamımızı göynətməli, dərindən düşündürməli və qət'i addımlar atmaq üçün ayıtmalıdır. Şairin xatırladığı kimi:

*Bu ölüm, bu qırğın dərs olsun bizə,
Deməyək boş yerə candan keçdilər.
Onlar şəhid olub millətimizə.
Qorxmamaq dərşini təlim keçdilər.
Gəlin ölçə bilək xeyri,ziyanı,*

*Bə'zən əvəzidir on qış bir yazın.
Bizim şəhidlərin müqəddəs qanı,
Bəlkə də behidir sabahımızın.*

(B.Vahabzadə)

Şübhəsiz və hökmən belədir! "Vətən üçün doğulanlar, torpaq üçün ölməyi" şərəf saydıqları kimi, Yurdun, Millətin, Gələcəyin naminə vahid mövqelərdə birləşməyi, ümumi təhlükə qarşısında parçalanmamağı, xırda ötəri hisslərdən uzaq olmağı bacarmalıdırlar.

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin...

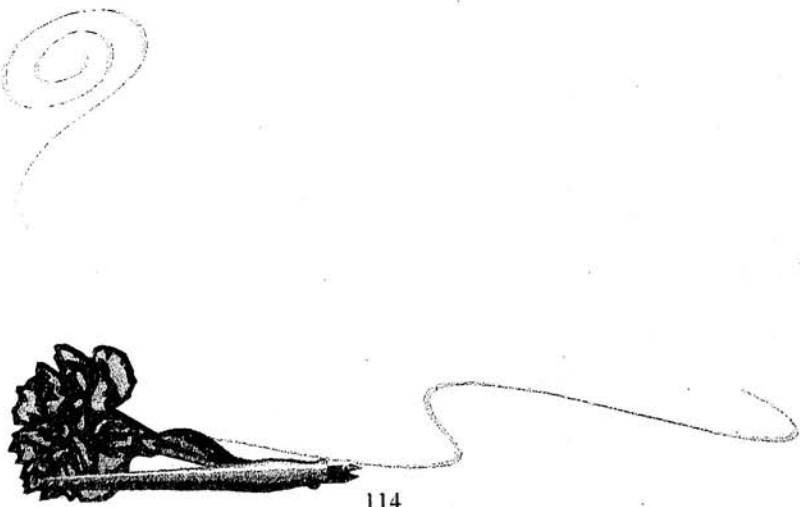
Onların ölməz və məğrur ruhları şad olsun...

Nakam qəbirləri nurla dolsun ... Amin!

*Hacı Qüdrət Əbdülsəlimzadə
("Azərbaycan" qəzeti, 7 yanvar 2000-ci il)*

2001-ci il

QANLI YANVARIN DƏRSLƏRİ...

QANLI YANVARIN DƏRSLƏRİ...

*Şəhid olanları heç də ölü zənn etmə.
(Qurani-Kərimin "Ali-İmran" surəsindən)*

*Şəhidlik bir səadət ki, hər kəs ona çata bilməz.
(Şəhriyar)*

Bəzən çox uzaq, bəzən də lap yaxın vaxtlarda baş vermiş, gah qorxulu yuxular, gah da sərt reallıq kimi xatırlanıb ibrət dərslərinin hərtərəfli dərk olunmasını tələb edən qanlı və faciəli 20 Yanvar hadisələrindən 11 il, yə'ni 4.018 gün keçir.

O dəhşətli şənbə gecəsində, axşam növbəsindəki işdən qayıdan qadın evinin yaxınlığında həlak olmuşsa, 6 yaşlı uşaq ürəyi şiddətli atışma gurultusu qorxusundan partlamışsa, körpəsini sakitləşdirmək üçün yatağından qalxmış gənc ana öz həyətlərində gülləyə tuş olmuşsa, təcili yardım maşınının həkimi və tibb bacısı qətlə yetirilmişsə, təyyarə limanına gedən sərnişin avtobusu və taksi maşını atəşə tutularaq yandırılmışsa, 74 yaşlı qadın mənzilinin mətbəxində hərbiçilərin haraya gəldi atdıqları güllələrdən keçinmişsə, ər-lə-qadın öz yatağında, kor əlil küçədə öldürülmüşsə, məktəbli, yanğınsöndürən, alim, milis işçisi, fəhlə, qulluqçu, sürücü, tələbə qəzəbli Ordunun qəfil zərbələrinin qurbanları olmuşlarsa, deməli *bizim hər birimiz şəhid ola bilədik*. Lakin təsadüfən şəhid olmadıq, *amma hər birimiz şəhidik*.

O soyuq şaxtalı, qanlı-qadalı günlərdə şəhidlərimizin dəfnində iştirak edən yüz minlərlə insan and içmişdi ki, xalqımız dinc əhaliyə qarşı çevrilmiş bu kütləvi qırğın cəza tədbirini heç vaxt unutmayacaqdır.

Təkcə Qanlı Yanvar faciəsinin iştirakçısı və şahidi olanlar deyil, bütün dünya gördü ki, bolşevik rejiminin riyakar təbliğat vasitələrinin "yenilməz birlik", habelə "dostluq qalası" kimi qələmə verdiyi Sovet İttifaqı, zahirən "güclü vəhdət" təsiri oyatsa da, əslində daxilən çürük, mə'nəvi dəyərlər baxımından şikəst, inzibati-amirlik üsulları ilə idarə olunan, düşüncə və fəaliyyət sərbəstliyini qorxu yolu ilə bədnam "təhlükəsizlik orqanlarının" nəzarətində saxlayan hərbi, zorakı, ədalətsiz bir quruluşdur.

Yanvar hadisələrinə məxli hazırlıq xətti, onun törədilməsi gedişi və faciəli son nəticələri haqqında Moskvanın dünya ictimaiyyətinə yalan məlumatlar verməsinə, habelə düşünülmüş surətdə çəşdirici materiallar yayılmasına baxmayaraq, tezliklə hamı üçün aydın oldu ki, iflas mərhələsini yaşayan "şər imperiyası" öz şəərəfsiz ömrünü uzatmaq üçün son nəfəsində hər cür rəzalətə əl atmağa hazırdır.

Azərbaycan xalqının müstəqillik uğrunda mübarizə tarixinə sınaq anları kimi əbədilik daxil olmuş 20 Yanvar faciəsi təkcə əvəzsiz itgilləri, nisgilləri, yaraları ilə deyil, həm də düşündürücü ibrət dərsləri ilə unudulmamalıdır.

İzdihamlı meydan mitinqləri, mübarizə siyasi şüarlar, haqlı sosial tələblər dənizinin dalğalarında coşub-daşan xalq, həmin gecəki gözənlilməz vəhşi hücumdan sonra bir anlığa sanki donub qaldı, nə edəcəyini, hansı yollarla gedəcəyini, kimlərə ümid bağlayacağını müəyyənləşdirməyə başladı.

Hakimiyyətsizlik, hərbi zorakılıq vahiməsi, fəvqəladə vəziyyətin məhdudiyətləri, demokratik qüvvələrin təqibi, kütləvi həbslər, fəsiləsiz atəş səsleri nəticəsində şok vəziyyətinə salınmış xalq, özündə daxili bir qüvvə taparaq səfərbər olundu, əzmlə ayağa qalxdı, səbrlə ölçüb-biçdi, milli dəyərlərimizə uyğun ləyaqətlə göz yaşlarını qəlbinə axıtma da, öz mənlilik qürurunu sındırmadı.

...Mübahisə və ciddi çətinliklərə baxmayaraq, qeyrətli kişilərin səyi sayəsində yarı rəsmi, yarı qeyri-rəsmi razılaşmalar yolu ilə Yanvar Şəhidləri üçün Bakı şəhərinin ən uca his-səsində əbədi məskən - ziyarət yeri seçildi.

Bir sıra tanınmış "hörmətli" adamların müxtəlif bəhanələrlə "diplomatik qaydada" boyun qaçırdıqları ictimai dəfn komissiyası, sırayı vətəndaşlardan ibarət xalq tərəfindən təşkil olunub formalaşdırılaraq, fəaliyyətə başladı...

Tanrı evi olan məscidlərimiz, şəhidləri haqq yeri sayılan müqəddəs torpağa tapşırmaq üçün din-şəriət qaydaları çərçivəsində vacib sayılan bütün tələbləri gecəni gündüzə qatararaq, ağlaya-ağlaya bir borc kimi yerinə yetirdilər...

"İslam təməlçiliyi" böhtanlarına və iftiralılarına cavab olaraq, xalqımız müxtəlif millətlərin nümayəndəsi azadlıq mübarizələrini doğma adamları kimi öz oğul-qızları ilə bir sırada, Şəhidlər Xiyabanında dəfn etdi...

Bakı kəndlərinin qeyrət kəraməti və həmrəylik köməyi sayəsində, sovet ordusunun hərbi müdaxiləsinin ilk qurbanları olmuş Abşeron əhalisi şəhərin qan axıdılmış küçələrini, meydanlarını, Şəhidlər Xiyabanına gedən bütün yolları, şəhid məzarlarını qırmızı qərənfillərlə qərş etdilər. Bu haqsız və ədalətsiz hücumla mə'ruz qalmış bir xalqın imperiya əsarətinə qarşı etiraz və kəskin nifrətinin ifadəsi, Qanlı Yanvar şəhidlərinin ölməz xatirəsinə dərin kədərin, onların mübarizə ideallarına əbədi sədaqətin rəmzi idi.

42 gün ərzində avtomat silahlardan atəşlər açılmasından başlamış fitnəkar təhqirlərə qədər, müxtəlif terrorçuluq əməllərindən tutmuş aşkar-gizli rəsmi hədə-qorxu cəhdlərinə kimi ciddi əngəlləri uca Tanrının nəzəri və camaatın köməyi ilə yüz minlərlə əsəbləri tarıma çəkilməmiş insanların iştirak etdiyi izdihamlı matəm məclisini, milli ənənələrimiz, habelə dini adətlərimiz əsasında keçirmək mümkün oldu.

Həmin dövrdə səhər tezdən ta axşama qədər, bəzən qaranlıq düşdükdə belə insanların ziyarətə axını vaxtı, "Şəhidlər Xiyabanı" ərazisində bir dəfə də olsun ciddi qanun pozuntusunun qeydə alınmaması, razılaşdırılmış nizamintizam qaydalarına hamılıqla riayət edilməsi nəinki çoxsaylı xarici kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrini, hətta qulluq göstərən respublika rəsmi dairələrini, xüsusilə də Bakıda "ağalığ" edən hərbiçilər generalları təəccüblü heyrətə salmışdı...

Bütün bu mürəkkəb və çoxcəhətli proseslərin kökündə, şübhəsiz Xalqın birliyi, Milli mənayəyə sədaqəti, Mübarizə, Azadlıq, Müstəqillik ideallarına sonsuz inam ümidi dururdu. Kaş ki, bizim günlərimizdə də daxili və xarici problemlərimizin ilkin əlacı sayılan həmin həmrəylik abı-havası, qarşılıqlı güzəştlər əsasında ümumi iqtisadi-sosial tərəqqi yolları axtarışı, müxtəlif siyasi partiya və ictimai hərəkatları vahid bir məqsəd ətrafında birləşdirərək, irəlilə doğru apara biləydi.

Təsədüfi deyildir ki, Qanlı Yanvar hadisələri vaxtı bu cəhətə diqqəti cəlb edən "Nyu-York tayms" qəzeti yazmışdı: "Bakının işğalından sonra xalqını sevən hər bir azərbaycanlıda Moskvaya və Qorbaçova qarşı nifrət hissi oyanmışdır... Vaxtilə üzüyola bir müstəmləkə olan Azərbaycan indi öz suveren və demokratik hüquqlarını tələb edir. Bakıda satıcılardan tutmuş hakimiyyət nümayəndələrinə qədər demək olar hamı buna inanır

ki, Moskva Azərbaycanın suveren hüquqlarını tələb etməsinin qarşısını almaq üçün Bakıya qoşun göndərdi". (18 fevral 1990-cı il) ABŞ-ın "Baltimor san" qəzeti isə öz səhifələrində təsdiqləmişdi: "Kremlin guya "millətçi üsyanı" yatırmaq üçün verdiyi qərar, Konstitusiyanı kobud surətdə pozmaq, eyni zamanda suveren respublikanın hüquqlarını tapdalamaqdır". (23 yanvar 1990-cı il)

O zaman mərkəzin Primakov, Girenko, Mixaylov kimi elçiləri və onların yerli dəmtutanlarının öz çıxış, habelə görüşlərində and-aman edərək, əhalini inandıрмаğa çalışdıqları "sakitləşdirici" mövqelərinə, heç bir zorakılığa yol verilməyəcəyinə dair "vədlərinə" baxmayaraq, qoxunc Yazov (hərbi nazirlik), hiyləgər Kryuçkov (təhlükəsizlik nazirliyi), amansız Bakatin (daxili işlər nazirliyi) üçlüyünün komandası altında, zəhimli birləşmiş ordu hissələrinin çoxmillətli Bakı şəhəri üzərinə hücum əməliyyatı həyata keçirildi.

Bu qəfil hərbi zərbənin yaratdığı qanlı faciələri müstəqil mənbələrdən aldığı obyektiv məlumatlar əsasında şərh edən ingilis qəzeti "Qardian" yazmışdı: "Kremlin göstərişi ilə yanvarın 19-da Qızıl Ordunun Bakıya girməsi, böhranlı vəziyyəti sakitləşdirmək əvəzinə, onu daha da gərginləşdirmişdir. Sovet rəhbəri Qorbaçov öz çıxışında göstərir ki, guya Azərbaycanda İslam Respublikası yaratmaq qərara alınmışdır, guya çevriliş hazırlanmış. Sovet rəhbəri bunu deyərkən, gərəsən əlində tutarlı əsası varmı?"

Bütün millətlərə və xalqlara hörmət ruhunda ata-baba tərbiyəsi almış azərbaycanlıları "islam təməlciliyində" ittiham edən keçmiş sovet rəhbərliyinin əsassız böhtanlarına obyektiv münasibət bildirən xarici mətbuat, bu uydurmaların həqiqətdən uzaq olduğunu göstərmişdilər. Məsələn, Amerika mətbuatında "islam təməlciliyi" ilə bağlı, "Nyu-York Tayms" qəzeti müxbirinin sualına, ictimai dəfn komissiyasının cavabında deyilmişdir ki, "Şəhidlər Xiyabanı"nda azərbaycanlılarla bir yerdə ruslar, yəhudilər, tatarlar, ləzgilər də dəfn olunmuşlar. "Bizi islam fundamentalizmində (təməlciliyində) günahlandırılar. Biz fundamentalist olsaydıq, yəhudiləri və rusları burada dəfn edərdikmi?" (22 yanvar 1990-cı il)

Doğrudan da əleyhidarlarımızın millətimizə qarşı fitnəkarlıqla uydurduqları "islam təməlciliyi" iddiaları müqəddəs torpaq və əbədi ziyarət yeri sayılan "Şəhidlər xiyabanı"nda

sıralanmış müxtəlif xalqlara, dinlərə, təriqətlərə mənsub adamların yanaşı məzarları üzərində axşamlar yandırılan şamların titrək şönləsində yanıb, sanki xəcalətdən külə dönürdü.

Xatırlamaq istərdim ki, o günlərdə müəyyən "çılğın ünsürlər" aşkar bacarmasalar da, daldə-bucaqda ictimai dəfn komissiyasının bu məsələdə mövqeyini qərəzkarlıqla şərh edərək, bizim doğru yol tutmağımıza işarə edir, onsuz da son dərəcə mürəkkəb olan şəraitdə bilərəkdənmi, yoxsa bilməyərəkdənmi qarışıqlıq salmaq istəyirdilər (?). "Sapı özümüzədən olan baltalar" problemi ilə dəfn komissiyası gündəlik fəaliyyəti dövründə dəfələrlə və müxtəlif vəziyyətlərdə rastlaşsa da, xalqın ümumi köməyi, xüsusilə o zamankı hüquq-mühafizə orqanlarında, hakimiyyət strukturunda işləyən qeyrətli oğul-qızlarımızın öz yaxın adamları vasitəsilə xəbərdarlıqları sayəsində baş verə biləcək hadisələrin (bəlkə də yeni faciələrin?) qarşısı alınmışdı.

Müdrək xalqımız bu cür fitnəkarlara çox sət cavab verərək, şəhidlərin ümumi bir məqsədin qurbanları olduğunu söyləyir və onların bir yerdə - "Şəhidlər Xiyabanı"nda torpağa tapşırılmaqlarına dair dəfn komissiyasının ümumxalq iradəsinin ifadəçisi kimi mövqeyini qətiyyətlə müdafiə edirdilər.

Bəzən mətbuat səhifələrində və kütləvi informasiya vasitələrində həmin günlərdə öz "xidmətlərini" xüsusi bir vurğu ilə "yada salan" müxtəlif adamların yazıları, müsahibələri, bəyanatlarına rast gəlinir.

Tarixi yaddaş və ədalət naminə yada salmaq lazım gəlir ki, Qanlı Yanvar faciəsindən sonra şəhidlərinin dəfninin təşkili, habelə sonrakı ən gərgin, olduqca məs'uliyətli, hətta təhlükəli 42 günün bütün ağırlığı - xalqın məsləhəti, seçimi, hökmü ilə yaradılaraq yalnız onun iradəsini, razılaşdırılmış mövqeyini təmkinlə yerinə yetirən ictimai dəfn komissiyasının üzərinə düşmüşdür.

Dəfn komissiyasının tərkibində din xadiminin, fəhlənin, inşaatçının, mühəndisin, jurnalistin, müəllimin, alimin olması, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrini təmsil edən ictimai bir qurum kimi öz işini səbrli ahəngdarlıq və ciddi dəqiqliklə həyata keçirməyə imkan vermişdi. Komissiyanın elin gözü qarşısındakı işini daim diqqətlə izləyərək, yeri gəldikcə öz işgüzar məsləhətlərini söyləyən adamlar onun fəaliyyətini böyendikləri kimi, fəvqəladə vəziyyət şəraitində hərbi qaydalarla idarə olunan

şəhərin komendantlığı, habelə asılı res-publika rəhbərliyi də xalqa arxalanan komissiyanın "səlahiyyət-lərinə" istər-istəməz dözümlülük göstərməyə məcbur olmuşdular.

Yanvar hadisələrindən xeyli sonra, o dövrdə hakimiyyətdə vəzifə tutanlardan biri danışdı ki, dəfn komissiyasının işini təkcə respublikanın müvafiq orqanları deyil, həm də mərkəz diqqətində saxlamışdı. "Şəhidlər Xiyabanı" yaxınlığındakı mehmanxananın üst mərtəbəsində yerləşən xüsusi "müşa-hidə nöqtəsindən", ətraf diqqətlə izlənilir və müəyyən obyektlər snayperlərin hədəfində saxlanılırdı. İctimai dəfn komissiyasının fəaliyyətini dayandırmaq və onun üzvlərini aradan götürmək haqqında müxtəlif variantlar irəli sürülmüşdü, hətta bu yolda müəyyən addımlar da atılmışdı. Lakin mərkəz və yerli hakimiyyət orqanları dəfn komissiyasına qarşı sərt inzibati addımların, habelə fitnəkarlıq hərəkətlərinin doğura biləcəyi mənfi nəticələri, "oturduqları binanın daşının daş üsrə qal-mayacağı" məsləhətinin məntiqini nəzərə alaraq, belə bir yoldan çəkinməyə məcbur olmuşlar.

Belə bir cəhət də unudulmamalıdır ki, dəfn komissiyasının üzvləri arasında Elmlər Akademiyasının, Universitet və digər ali məktəblərin nümayəndələrinin təmsil olunması, millətimizin ən ağır günlərində ziyalıların xalq hərəkətinin önündə getdiyinə əyani sübutdur. Bu mə'nada, bə'zən ziyalıların cəmiyyətin ictimai-siyasi hərəkətindən özlərini təcrid edib, "yaxalarını kənara çəkmələri" haqqındakı söz-söhbətlər həqiqətə uyğun deyildir.

Fövqəladə vəziyyət şəraitində "Şəhidlər Xiyabanı" xalqın sərbəst toplaşib fikir mübadiləsi apardığı yeganə nisbətən "təhlükəsiz" yer sayıldığından, dəfn komissiyasının apardığı düşünülmüş işlər (həbs olunanların azad edilməsi üçün kütləvi imza toplanması, yaralananlara kömək göstərilməsi, həlak olanlar haqqında mə'lumatların dəqiqləşdirilməsi, xəstələrə baş çəkilməsi zəruri xəbərlərin müxtəlif ünvanlara çatdırılması, yersiz şayələrin qarşısının alınması) hakim dairələrdə mənfi reaksiya doğurduğu kimi, real vəziyyəti ayıq qiymətləndirmək, yersiz hərəkət və qıcıqlandırıcı şüarlardan qaçmaq, şəhərin və respublikanın təsərrüfat həyatının pozulmasına yol verməmək, radikal addımlardan çəkinmək, hərbiçilərlə qarşıdurmaya getməmək xətti, təəssüf ki, bə'zi siyasi-ictimai hərəkət nümayəndələrinə o qədər də xoş gəlmirdi.

Məhz belə bir "ikitarəfli nəzarət" altında fəaliyyət göstərən dəfn komissiyası, xalqın ümumi dəstəyi və köməyi sayəsində dəyişkən mürəkkəb vəziyyəti, habelə ziddiyyətli prosesləri çətinliklə də olsa idarə etməyi bacarmışdı.

O ağır günlərdə Azərbaycanda baş vermiş faciəli hadisələr barəsində dünya ictimaiyyətinə düzgün mə'lumatlar çatdırılmasında müxtəlif müstəqil mənbələr, ayrı-ayrı adamlar, ictimai təşkilatlar, elmi dairələr, dini idarələr, "Şəhər" və "Fövqəladə vəziyyət" qəzetləri əsl vətənpərvərlik, qeyrət, kişilik nümunəsi göstərdilər.

Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadənin Qorbaçova ünvanlanmış kəskin məzmunlu məktubu, Heydər Əliyevin Moskvadakı Azərbaycan nümayəndəliyində e'tiraz bəyanatı, mərhum Tofiq İsmayilovun mərkəzi hakimiyyətə qarşı sərt ittihamları, mərhum jurnalist Elmira Əhmədovanın həyəcanlı yazı və reportajları, mərhum Xəlil Rza Ulutürkün alovlu çağırış şe'rləri, yazıçı Oljas Suleymenovun imperiya manqutlarını lə'nətləməsi, Mirzə Xəzərin "Azadlıq" radiosu dalğalarında kədər yanğısı, lakin mübarizə inamlı ümidli verilişlər silsiləsi, sadə fotoqraf Möhsünün ən təhlükəli yerlərdə əziyyətli sə'yələri, oğlu ilə birlikdə video çəkilişlər aparmış Arifin xidmətləri, kö-nüllü köməkçi dəstələri təşkil etmiş E'tibarın, Səfərin, Fərhadın, habelə bu dəstələrin İskəndər, Əbdül, Tahir, Mehran, Vaqif, Tofiq, Eldar, Cavanşir, Yaşar, Təvəkkül, İlham, Xəlil, Elşad kimi fədakar, təvazökar, sədaqətli üzvlərinin zəhmətləri elə tarixi yaddaş səhifələridir ki, millətimiz heç vaxt bu həqiqəti cəsarət məktəbi sınağının qeyrət dərslərini unutmamalıdır.

Çətin, soyuq-şaxtalı, qanlı-qadalı Yanvar hadisələri vaxtı dünya ictimaiyyətinə mə'lumat vermək üçün müxtəlif yollarla, bə'zən hətta rəsmi qaydaları pozaraq Azərbaycana gəlmiş və ictimai dəfn komissiyasına müraciət edərək ondan kömək istəmiş xarici kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinin əvəzsiz xidmətləri də yüksək qiymətləndirilməlidir.

ABŞ, Kanada, İngiltərə, Türkiyə, İran, Fransa, Yaponiya, Misir, Hindistan, Çin, Almaniya, Macarıstan, Polşa, Çexoslovakiya, İtaliya kimi ümumiyyətlə 80-dən artıq ölkəni təmsil edən jurnalistlər, ictimai dəfn komissiyasının üzvləri, şəhid ailələri, yaralananlar, yerli sakinlərlə ətraflı söhbətlərindən sonra e'tiraf edirdilər ki, Bakıya gələndə qədər onların Azərbaycanda baş

vermiş hadisələrə münasibətləri, fikirləri, düşüncələri birmənalı olmamışdır. Lakin burada öz gözləri ilə gördükləri, peşə təcrübələri, çoxsaylı görüşləri, sərbəst müsahibələri onları obyektiv surətdə tamamilə başqa məntiqi nəticələrə gətirib çıxarmışdı.

O günlərdə keçmiş İttifaqın və planetimizin müxtəlif yerlərindən gəlmiş jurnalistlərin əksəriyyəti Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş müsibəti, Solyan kazarmasındakı qanlı hadisələri, Bakı limanındakı gərgin qarşıdurmanı, hərbiçilərin özbaşınalığını, yerli rəhbərliyin fəaliyyətsizliyini pisləmiş, milli dərdimizə şərik çıxmış, xalqımızın səbri, ləyaqəti və nəciibliyi önündə hörmətlə baş əymişlər... Kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinin özləri də hərbiçilər tərəfindən dəfələrlə saxlanılmış, yoxlanılmış, təhqir olunmuş, hədələnməmiş, topladıqları materiallar əllərindən alınmış, həbs olunmuş, incidilmiş, hətta Pribaltikadan gəlmiş jurnalist qətlə yetirilərək, izi itirilmişdir...

Latın Amerikasından gəlmiş və respublikamızda ilk dəfə olmuş təcrübəli bir jurnalist ictimai dəfn komissiyasındakı görüşündə cənubi amerikalılara məxsus çılğınlıq və qəzəblə, hətta tərcüməçinin ehtiyatlandığı ifadələrlə sət şəkildə etiraf etmişdi ki, Moskva tərəfindən rəsmi surətdə yayılan məlumatlarla gördükləri, habelə bilavasitə şahidi olduqları arasındakı kəskin təzad onu bir insan kimi son dərəcədə sarsıtmışdır.

Təəssüf ki, bizim günlərimizdə də Qafqaz xalqlarına, o cümlədən Azərbaycana qarşı keçmiş münasibətlərin kölgəli cəhətləri özünü bəzən Dövlət Duması üzvlərinin ölçülüb-biçilməmiş çıxışlarında, mətbuat orqanlarının qızıqsıdırıcı-fitnəkar yazılarında, hərbiçilərin hədə-qorxu gələn müsahibələrində, rəsmi dairələrin burada "çəçen izləri" axtarmaq cəhdlərində, Rusiyanın müxtəlif yerlərində həmyerlilərimizə qarşı düşmənçilik hərəkətlərində, sərhəd zonaları və keçid məntəqələrində yaradılmış sün'i maneələrdə göstərir.

Şübhəsiz, bu məqamları xatırlamaqda məqsəd qonşu məm-ləkətlə aramızda kin-küdurət yaratmaq, tarixən formalaşmış çoxcəhətli münasibətlər sisteminə xələl gətirmək deyildir. Hər hansı bir millətdə "iki millət, iki mədəniyyət" olması reallığını unutmayan azərbaycanlılar, ayrı-ayrı liderlərin, partiya və ictimai hərəkət üzvlərinin, müxtəlif adamların sördü fikirlərini bütövlükdə ümumi xalqa şamil etmək "xəstəliyindən" həmişə uzaq olmuşlar.

Qonşu ilə xoş və mehriban münasibətlər yaradaraq, qarşılıqlı hörmət, müstəqillik, təhlükəsizlik, ərazi toxunulmazlığı, bir-birinin daxili işlərinə qarışmamaq, zorakılıq tətbiq etməmək, faydalı əməkdaşlıq xəttini daha da inkişaf etdirmək prinsipləri, həmişə Şərqdə yüksək qiymətləndirilmişdir.

Azərbaycanın uzun və əzəbli mübarizə yolları çoxsaylı qurbanlar, ağır itkilər, müqəddəs şəhid qanları ilə suvarılmışdır. İndiki azadlığımız, müstəqilliyimiz, suverenliyimiz dönməz bir tarixi proses olub ümumbəşəri dəyərlərə arxalandığından, onu istər hərbi bazalar, istərsə müvəqqəti ərazi itgisi, istərsə də iqtisadi cəza tədbirləri ilə hədələmək əbəsdir.

20 Yanvar və ondan sonra ötən günlərin ən böyük həqiqət və tarixi ibrət dərsi ondan ibarətdir ki, xalqımız XXI əsrə ümidlərlə qədəm qoyaraq mübariz şəhidlərin açdıqları müqəddəs azadlıq yolları ilə, qarşıya çıxan bütün maneələri aradan qaldıraraq inamla irəliləyəcəkdir.

Uca Tanrı və nakam şəhid ruhları bizə kömək olsun...
Amin!

Hacı Qüdrət Əbdülsəlimzadə
("Azərbaycan" qəzeti, 16 yanvar 2001-ci il)

QANLI YANVARIN QARANLIQ SƏHİFƏLƏRİ...

Zülm görmüş, döziüm görmüş bir Millətəm.
Musa Yaqub

2002-ci il

QANLI YANVARIN QARANLIQ SƏHİFƏLƏRİ...

Bəlkə də yanılıram, amma başqa cür düşünməyi bacarmıram. O müdhiş və dəhşətli, qanlı və faciəli şənbə gecəsi, onun ərəfəsi, habelə sonradan cəryan edən hadisələr burulğanı "kimin - kim" olduğunu elə açıqladı ki, sanki hər birimizə pozulmaz əbədi əyar, dəyər, qiymət möhürünü vurdu.

Bir qütbdə Xəlil Rza Ulutürk, İsmayıl Şıxlı, Bəxtiyar Vahabzadə cəsarəti; Hacı Allahşükür Paşazadə, Elmira xanım Qafarova kəsgin e'tirazi; Sabir Əhmədov, İskəndər Həmidov, Arif Məlikov kişiliyi; Tofiq İsmayılov, Vəli Məmmədov, Niyazi Qaraqaşlı mövqeyi; Qabil, Elçin, Anar sərəyadı; Mirzə Xəzər, Elmira xanım Əhmədova yanğısı; Abdulla İbrahimov, Tofiq Bağırov, İmam Mustafayev ağsaqqal məsləhətləri; "Səhər"; "Fövqəladə vəziyyət" qəzeti əməkdaşlarının vətəndaşlıq qeyrəti, milli şüurun oyanışının yeni mərhələsinin, qətiyyətin, təmkinliyin ifadəsi durudusa, digər tərəfdən "sapı özümüzdən" baltaların, neçə üzvlü satqınların, yalançı qəhrəmanların, qorxaq ziyahların, yaranmış vəziyyətdən "faydalanmaq" istəyən yaltaq simasızların ləyaqətsiz hərəkətləri ikrah hissi doğururdu.

Adi zəhmət adamının soyuq yağmurlu havada, üstü-başı palçıqlı, göz yaşlarını boğaraq dəfn mərasimində öz borcunu yerinə yetirdiyi vaxt, ali məktəb müəlliminin Bakı şəhər hərbi komendantlığı ilə "əməkdaşlıq" etməsi; gənclərin "Şəhidlər xiyabanı"nda gecələr gizli növbə çəkdiyi halda bəzi yaşlı adamların günün günorta çağı qərəzli niyyətlərlə qarışıqlıq yaratmaq cəhdləri; xalqın iradəsi ilə yaradılmış dəfn komissiyası üzvlərinə müxtəlif səviyyələrdə təsirlər göstərilməsi; xalqın matəm günlərində vəzifə uğrunda qayıdasız mübarizə aparılması; partiya biletlərini nümayişgənə yandırmış "üsyankarların" bir qədər sonra "tövbə edərək" xəlvətcə yenidən partiya sıralarına bərpa olunmaq canfəşanlılığı nə qədər təəssüf doğursa da, lakin sübut edir ki, doğrudan da hər hansı bir millətdə əslində iki millət, iki mədəniyyət, habelə ikili əxlaq-davranış qaydaları olmuşdur, vardır, görünür gələcəkdə də olacaqdır.

Qanlı Yanvar faciəsindən 12 il keçməsinə baxmayaraq, hələ də mərkəzdə soyuqqanlıqla düşünülərək, Azərbaycanda amansızlıqla həyata keçirilmiş həmin aşkar cəza əməliyyatlarının hazırlanması prosesi, reallaşdırılmış gedişi və ağır nəticələri müəyyən qaranlıq pərdəsi ilə örtülmüşdür. Baş vermiş hadisələrin mə'lum tərəfləri ilə yanaşı, elə açılmamış cəhətləri, ziddiyyətləri, məqamları vardır ki, bu gün də onları izah etmək çətindir.

...Xankəndində qanunsuz mitinqlərə rəvac verilməsi, Sumqayıt hadisələrinin planlaşdırılması, Naxçıvan ərazisində Azərbaycan - İran sərhəddinin pozulması faktları, Bakıda milli zəmində qarşıdurma və talanlar təşkil edilməsi, respublikanın müxtəlif regionlarında qarışıqlıq yaradılması cəhdləri, Azərbaycana qoşun yeridilməsinə tam hazırlıq ərəfəsində Bakıya göndərilmiş Primakov-Miyaxlov-Girenko qrupunun yerli əsəbələrin iştirakı ilə əhalini "heç bir təhlükə gözləmir" saxta andamanları, şəhərə gecəyarısı qəfil hərbi əməliyyatdan neçə saat sonra rəsmi surətdə fəvqəladə vəziyyət haqqında xəbərdarlıq olunması, dinc əhaliyə qarşı qadağan olunmuş silahlardan, güllələrdən istifadə edilməsi, xəstəxanalara, təcili yardım maşınlarına hərbiçilərin basqını, onların nizamsız atəşləri, qəza hadisələri törətmələri, Səlyan kazarmalarında vəhşilikləri, Bakı limanındakı görünməmiş zorakılıqları istər-istəməz kədərli düşüncələr yaradır, əsl həqiqətlərin üstündən hələ də sirrli bir pərdənin axıradək götürülmədiyindən xəbər verir.

Mə'lumdur ki, rəsmi dairələr Qanlı Yanvar hadisələrində 131 nəfərin, ictimai istintaq komissiyası 171 nəfərin, "20 Yanvar" cəmiyyəti 185 nəfərin həlak olması barəsində müxtəlif vaxtlarda fərqli mə'lumat yaymışlar. Ümumi fikrə görə bu hadisələrdə yaralananların sayı 800-1200, həbs olunanların və itgin düşənlərin sayı isə 1000 nəfəri ötmüşdür.

Keçmiş İttifaqın güc nazirlikləri başçılarından (Yazov, Bakatin, Kryuçkov) Moskvaya, ölkə rəhbərliyinə hazırladıqları xüsusi şifrə ilə verilmiş gizli hesabatda, Yanvar hadisələri ərəfəsi, gedişi və sonrakı günlərdə Azərbaycan ərazisində hər iki tərəfdən 4.000 (dörd min!?) nəfərə yaxın adamın həlak olduğu, yaralandığı, həbs edildiyi, itgin düşdüyü göstərilmişdi.

²⁰ январь фацисе күнләриндә республиканын һүгүг-мүһафизә органларында чалышпан вә кәләчәк вәзифә жүкәлишини, һабелә шәхси тәлҗини зәрбә алтыннда гоҗмагдан чәкиитмәзәрәк, өз аилә үзләрә, јахын адамлары наситәсизлә,

Etiraf etmək lazım gəlir ki, nə qədər ağır, necə kədərli, çox böyük məs'uliyət daşımaqdan asılı olmayaraq, deməliyi: hadisələrin cəryan etdiyi dövrdə həlak olanların, o cümlədən güllə yaralarından, zorakılıq hərəkətlərindən sonralar vəfat edənlərin ümumi sayı 131 deyil, təəssüf ki, xeyli çoxdur...

Təbii olaraq soruşula bilər ki, irəli sürülən mülahizələri təsdiq edə biləcək faktlar, materiallar, sənədlər, şahidlər varmıdır?

Həlak olanların qohum-aqrabaları və digər şahidlər ictimai dəfn komissiyasına yazılı, yaxud şifahi şəkildə bildirmişlər ki, onlar 322, 417, 526 nömrəli (litvalı jurnalist) meyitlərini şəxsən görmüşlər. Yaşlı bir qadın rəsmi toplantıda, yanvarın 20-də gəlininin öz şəxsi həyətlərində aldığı güllə yarısından xəstəxanada keçindiyini və onun 364 nömrə ilə qeyd olunduğu söylədikdə, həlak olanların sayını şişirtməməyə çağıran dövlət mə'muru söz tapmadı...

Qeyd etməyi özümə borc bilirəm ki, Səlyan kazarmaları adlanan ərazidə, guya burada snayperlər yerləşiblər bəhanəsi ilə (sonralar bunun tamamilə yalan olduğu və hərbiçilərin belə bir üsuldən istifadə etdikləri sübut olunmuşdur) kütləvi qırğın törədilmişdi. Burada hərbi xidmətdə olan müxtəlif millətlərə mənsub (azərbaycanlılar, ruslar, ləzgilər, gürcülər, ukraynalılar, çeçenlər, yəhudilər) əsgər və zabitlər birlikdə, çiyin-çiyinə son nəfəslərinə qədər vuruşmuş, təslim olmaq təklifini rədd etdikdən sonra hamısı məhv edilmiş, meyitlərin bir hissəsi yandırılmış, bir hissəsi oradakı köhnə quyulara atılmış, əksəriyyəti selefən kislərə salınaraq, xüsusi nəzarət altında Bakı limanında lövbər salmış hərbi gəmilərə daşınmışdı. Bakı limanı gəmi hey'ətlərindən bu dəhşətli mənzərini gizli surətdə şəxsən görənələr, habelə bunun qarşısını almaq istəyənlər olsa da, təəssüf ki, bunu bacarmamışlar.

Ordunun ilk zərbəsi ilə qarşılaşmış Bakı ətrafı kəndlərin sakinləri və Azərbaycanın Lənkəran, Neftçala, Gəncə, Şəki, Naxçıvan bölgəsi əhalisi arasında, habelə digər ərazilərdəki itkilərlə bağlı dəqiq hesablamalar aparılmışdır.

Eyni zamanda bu və ya digər xarakterli itgilər (Zığda yerləşən hərbi xəstəxanadakı meyitlər, Piriküşkül qəsəbəsində

мүхтәлиф јолларла ичтиман дәфн комиссијасына бир сыра зәрури еһтијат-хәбәрдарлығ мә'lуматлары көндәрмиш шәхсләрин хидмәтләрини миннәтдарлығла хатырларјарағ, онлара дәрин һөрмәтими билдирип, үрәкдән разышығ едирәм.

kütləvi dəfn yeri, bir sıra yataqxanalarda, "Gənclik" və "Xətai" metrosu ətrafında Əhmədli massivində) haqqında aldıkları, gördükləri, eşitdikləri faktları, ictimai dəfn komissiyasının üzvləri, elə Qanlı Yanvar faciəsinin ilk anlarında, 1990-cı il yanvarın 21-dən 22-nə keçən gecə, səhərə qədər atəş səsləri, habelə hərbiçilərin kobud hədələri altında keçən Ali Sovetin növbədənənar iclası iştirakçılarının nəzərinə, sonralar isə müxtəlif əlaqədar ünvanlara çatdırılmışdır.

Yeri gəlmişkən, ictimai dəfn komissiyası adından tərtib olunaraq, vaxtilə müvafiq orqanlara göndərilmiş aşağıdakı sənədi oxucuların diqqətinə çatdırmaq istəyirəm.

"Məlumat

Biz aşağıda imza edənlər, Qanlı 20 Yanvar faciəsi şəhidlərini dəfn edən ictimai komissiyanın üzvləri kimi şahid olduğumuz faktı istintaq orqanlarının nəzər-diqqətinə çatdırmaq istəyirik.

1990-cı il yanvar ayının axırlarında dəfn komissiyasına 2 nəfər şəhid qardaşın gətiriləcəyi barəsində xəbər verildi. Öyrəndik ki, Əhmədli yaşayış massivində yaşayan iki qardaşdan biri Azərbaycan Sənaye İnstitutunun (Azİİ) tələbəsi, digəri isə orta məktəb tələbəsidir. Bizə verilmiş mə'lumata görə onların ad və soyadları, habelə yaşadıkları ünvan belə idi.

1. Əhmədov Fərman, tələbə (1968-ci il)
2. Əhmədov Nəriman, şagird (1972-ci il)

Ünvan: Əhmədli qəsəbəsi, massiv B, ev 12, blok 9, mənzil 149.

Lakin bu iki şəhid qardaşı layiqincə dəfn etmək üçün komissiyanın bütün hazırlıq işləri görməsinə baxmayaraq, onları "Şəhidlər xiyabanı"na gətirmədilər... Səhəri gün özünü həmin ailənin qohumu kimi təqdim edən bir nəfər nisbətən yaşlı kişi yanımıza gəlib söylədi ki, müəyyən adamlar tez-gec "Şəhidlər xiyabanı"nın dağıdılacağını bildirərək, şəhid qardaşları xiyabanda deyil, köhnə Əhmədliyə qəbiristanlıqda dəfn etməyi onların ailəsini razı salmışdı.

Dəfn komissiyasının üzvləri başsağlığı verərək dedilər ki, Qanlı Yanvar faciəsi qurbanlarının "Şəhidlər Xiyabanı"nda dəfn olunması, xalqımıza qarşı törədilmiş cinayətə təcavüzün sübutu kimi çox vacib idi.

Həmin qardaşların adı, Qanlı Yanvar şəhidlərinin siyahısına düşməmişdir. Bu haqda dəfn komissiyasının üzvləri "Şəhidlər xiyabanı"ndakı çıxışlarında mə'lumat vermiş, mətbuatdakı yazılarında göstərmişlər.

İctimai dəfn komissiyası adından imzalar"

Dəfn komissiyasına müxtəlif yollarla daxil olmuş mə'lumatlar arasında Rafiq və Rəfail Ümid oğlu Orucov qardaşlarının 20 yanvar gecəsindən itgin düşərək tapılmamaları; tikiş fabrikindən gecə növbəsindən işdən qayıdan bir qadının "Olimp" mağazası yaxınlığında yerləşən telefon budkası yanında aldığı güllə yarasından keçinməsi; həyətləri gəzib süd satan yaşlı bir kişinin hərbiçilər tərəfindən öldürülməsi; Xətai rayonu ərazisində müxtəlif insan bədəni hissələrinin aşkar edilməsi; "Qırmızı Şərq" mehmanxanası yaxınlığında yaşlı rus ərəvadın yataqlarında aldıkları güllə atəşlərindən həlak olması haqqındakı xəbərlər müvafiq yerlərə çatdırılmışdı...

Belə bir fakt da unudulmamalıdır ki, ordu Bakı şəhərinə gecə yarısı daxil olan vaxt çox yerlərdə işıqlar söndürülmüş, qəsdən gərgin-psixoloji stres vəziyyəti yaradılmış, xüsusi tapşırıq almış müəyyən qruplar şüurlu surətdə qarışıqlıq yaratmış, əhali arasında vahimə qorxusu törətmiş, nizamsız atəşlə bir sıra haqq qazandırılması mümkün olmyan vəhşi cinayətlər edilmişdir. Adamlar hərbi texnikanın altında qalmış, onlara qarşı zorakılıq hərəkətlərinə yol verilmiş, günahsız adamlar həbs edilmiş, sərnəşin daşıyan avtobus və taksilərə atəş açılmışdı.

Nəticədə dinc əhali arasında küçələrdə, həyətlərdə, eyvanlarda, mətbəxdə, hətta yataqda yaralanan və öldürülənlər olmuşdur. Öz cinayətlərinin izini itirmək üçün hərbiçilər müxtəlif qeyriinsani üsullardan soyuqqanlı bir həyasızlıqla istifadə etmişlər. Şəhərin küçələrindən tapılmış müxtəlif bədən hissələri (əl, qol, ayaq, göz) yarı sərxoş, xüsusi hazırlıq keçmiş hərbiçilərin ilk dəstəsinin burada necə dəhşətli vəhşiliklər etdiyinə sübutdur...

Xatırlayıram ki, guya Bakıda "cəmiyyəti bir neçə nəfər təsadüfən həlak olmuşdur" istiqamətində öz təbliğat məşinını işə salmış mərkəz və onun yerli "sapı özümüzdən" baltaları, "Şəhidlər xiyabanı"nda ilk günlərdə 50 nəfərdən artıq qəhrəman

oğulqızlarımızın məzarlarından həqiqətən əməlləri üçün qorxuya düşdülər.

Əminəm ki, onlar "Şəhidlər xiyabanı"nın salınması və orada hakimiyyətlə bağlı olmayan bir qrup adamın müstəqil fəaliyyət göstərməsinin necə "ciddi səhv" olduğunu tezliklə tamamilə dərk etdilər...

Təsədüfi deyildir ki, 61-ci şəhid "Şəhidlər xiyabanı"nda dəfn edildikdən sonra, ictimai komissiya düşünülmüş qaydada təşkil olunmuş hakimiyyət təyziqinin müxtəlif müstəqil istiqamətləri ilə rastlaşdı.

Birinci istiqamət, "Şəhidlər xiyabanı" ərazisində fəaliyyət göstərmək tapşırığı almış yerli adamlardan ibarət ayrı-ayrı şəxslərin simasında xüsusi qrup idi. Onların içərisində ziyalı, inzibati-hüquq orqanlarının işçisi, dövlət mə'murları, gənclər var idi... Müşahidələrimiz göstərdi ki, onlar bir-birini "tanısalar" da, lakin ayrıca hərəkət edir, hətta bir-biri ilə ümumi qarışıqlıq yaratmaq və "fövqəladə vəziyyətin" tələbləri pozuntusu adı altında, "Şəhidlər xiyabanı"na hərbciləri cəlb etməyə can atırdılar...

Biz dəfələrlə təkbətək söhbətlərimizdə o adamlara təmkinlə başa salmağa çalışırdıq ki, millətin belə müsibətli günlərində onların hərəkətləri səhv və günahdır... Bu yoldan hökmən çəkinmək lazımdır ki, onlar gələcəkdə xalqımız və öz övladları, qohum-əqrabaları, dost-tanışları yanında xocalət çəkməsinlər... Şübhəsiz, bəzilərini inandırırıb, bu rüsvayçı yoldan çəkəndirmək mümkün olurdu... Lakin elələri ilə rastlaşdıq ki, dəfn komissiyasını "hakimiyyətlə əlaqədə", "təhlükəsizlik orqanları ilə əməkdaşlıqda", "başqa millətdən olanları burada basdırmaqda" təqsirləndirərək, öz pozucu əməllərini "Şəhidlər xiyabanı" ərazisinin başqa hissələrində, yaxud ondan kənarında davam etdirirdilər.

Dəfn komissiyası 42 gün ərzində ziyarətə gələnlərə müraciətlərində müxtəlif şayələrə uymamağa, hərbcilərlə qarşıdurma yaratmamağa, yersiz hərəkətlərə getməməyə, təmkin və milli ləyaqətimizi itirməməyə çağırırdı...

İkinci istiqamət, fəvqəladə vəziyyət şəraitində hərbcilərin sonsuz səlahiyyətləri dairəsində həyata keçirdikləri kobud zorakılıq və hədə-qorxu tədbirləri idi. Onlar Ali Sovetin deputatlarına iclasa toplandıqları üçün silahla, həbslə, təhqirlərlə

qarşıladıqları kimi, "Şəhidlər xiyabanı" ətrafında da müxtəlif nöqtələrdə ("Moskva" mehmanxanasının üst mərtəbələrində, Radio və Televiziya Komitəsinin ərazisində və sairə) yerləşərək hər şeyə nəzarət edir, hətta konkret hədəfləri snayper atəşi altında saxlayırdılar. Onlar ziyarətə gələnləri saxlayır, yoxlayır, lakin "Şəhidlər Xiyabanı" ərazisinə daxil olmaqdan bir növ çəkinirdilər.

Dəfələrlə ziyarətə gələnlərin böyük axınından "ehtiyatlanan" hərbcilər, silahlı dəstə ilə başda zabitləri olmaqla "Şəhidlər Xiyabanı"na girib vəziyyəti yoxlamağa, nəyi isə axtarmağa cəhd göstərmişdilər.

Lakin onların bu səyləri baş tutmamışdı. Dəfn komissiyası ziyarətə gələnlərə arxalanaraq, Şərq müdrikliyinə xas olan "diplomatik görüşlər" və Qafqaz adamlarına uyğun sərt qətiyyətlə hərbcilərin cəhdlərinin qarşısını ala bilmişdi... Tanrı özü şahiddir ki, həmin anların məs'uliyətini yaşamaq, yeni qırğın törətmək üçün qəsdən düşünülmüş gərginliyi aradan qaldırmaq, bəzən harınlaşmış və yarısərxoş küt silahlı dəstəni "Şəhidlər xiyabanı"ndan uzaqlaşdırmaq səyləri nə qədər ağır, çətin, habelə savab bir iş olmuşdu...

Üçüncü istiqamət, mərkəzi və yerli hakimiyyət orqanlarının əllərindəki təyziq vasitələri, mətbuat, televiziya, habelə müəyyən qrup adamların köməyi ilə 20 Yanvar faciəsi haqqında həqiqəti gizlətmək, real faktları təhrif etmək, komissiya üzvlərini müxtəlif inzibati dövlət orqanlarına çağırmaqla, "Şəhidlər xiyabanı"ndan kənarlaşdırmaq olmuşdu... Yanvar faciəsinin ilk günlərindən başlayaraq sonralar da davam etdirilmiş - dəfn üçün yer ayrılmasına mane olmaq, şəhidlərin izini itirmək, ictimai dəfn komissiyasını ləkələmək, müxtəlif fitnəkarlıq hərəkətləri, şəhidləri dəfn olunmuş ailələrə hədə-qorxu gəlmək, müxtəlif şayələr yaymaq, sün'i qarışıqlıq törətmək, hətta "sanitariya-gigiena normalarına riayət" adı altında "Şəhidlər xiyabanı"nı dağıtmaq, buradakı qəbirləri asfaltla örtmək xətti, - mərkəzin və imperiya manqurtlarının çirkin oyunlarının vahid silsiləsinin ayrı-ayrı həlqələri idi...

Bütün bunlarla yanaşı qeyd etməyi bircə bilirəm ki, mərkəzin və yerli buyuruqqualların lakeyliyinə, "sapı özümüzdən" olanların simasızlığına, hərbcilərin zorakı təhqirlərinə və silah oynatmalarına baxmayaraq, bütövlükdə hakimiyyət strukturları dəfn komissiyasının "idarəçiliyinə" dözməyə məcbur idilər. Çünki

onlar, qəflətən güclü bir ordunun vəhşi müdaxiləsinə məruz qalmış çoxmilyonlu bir xalqın qarşısına çıxıb onların dərdinə şərik olmaq, baş verənləri obyektiv təhlil etmək, bundan sonra bir millət kimi necə hərəkət etmək zəruri olduğunu aydınlaşdırmaq qeyrətindən, cəsarətindən, kişiliyindən məhrum idilər. Öz canlarının və umduqları vəzifələrin hərisliyi naminə onlar dəfn komissiyasının fəaliyyətinə qadağan qoya bilmirdilər. Belə bir addım, şübhəsiz ictimai-siyasi nəticələri tam bəlli olmayan yeni təhlükəli hadisələrin başlanğıcını təşkil edərdi. Təsadüfi deyildir ki, hakimiyyətdə olanlar öz aralarındakı söhbətlərində "dəfn komissiyasının fəaliyyətinə mane olmaq, yeni faciələr törədilməsinə gətirib çıxara bilər" fikrində olmuşlar.

1990-cı ilin Qanlı Yanvar hadisələri bizdən uzaqlaşdıqca, həmin günlərin hələ də qaranlıq qalmış cəhətlərinin açılmaması, onun ibrət dərslərindən düzgün nəticələr çıxarılmaması, milli taleyimizin həlledici anlarından "kimin kim olması" sualının tam aydınlaşdırılması, şübhəsiz bir azərbaycanlı və ölkə vətəndaşı kimi hamımızın qəlbini incidir, daxilən rahatlıq tapmağa imkan vermir. Çünki unudulmaz Şəhriyarın dediyi kimi:

*Cəza vermədikcə cinayətə,
Yaxşı adamlar da düşür pis yola.*

Görünür son sözü o zaman yazmaq mümkündür ki, Qanlı Yanvar faciəsini doğuran şərait, bu hadisələrin obyektiv-subyektiv səbəbləri, onun mahiyyəti, gedişi, nəticələri tarixi ardıcillıq prinsipləri ilə araşdırılaraq düzgün qiymətləndirilsin.

Təəssüf ki, hələlik bunu etmək çətindir... Doğrudur, bu istiqamətdə müxtəlif addımlar atılmış, bir sıra məqamlar aydınlaşdırılmış, müəyyən ümumi razılaşdırıcı mövqelər əldə edilmişdir. Lakin Qanlı Yanvar faciəsinin hələ də sona qədər aydınlaşdırılmamış qaranlıq səhifələri, açılmamış düşünləri, deyilməmiş sirləri qalmaqdadır...

Sovet İttifaqı kimi nəhəng bir imperiyanın dağılması ərəfəsində baş vermiş bu faciəli hadisələrdə mərkəzin rolu, ayrı-ayrı adamların məs'ulyyəti, müxtəlif qurumların fəaliyyəti, daxili və xarici amillərin nisbəti, müxtəlif qüvvələrin hakimiyyət maraqları kimi qarşılıqlı əlaqələr sistemində cəryan edən mürəkkəb proseslərin elmi-nəzəri, habelə siyasi-ictimai baxımdan əsaslı surətdə araşdırıldığını iddia etmək olmaz!

Qanlı Yanvar hadisələrinə birtərəfli qaydada - mərkəz - respublika, iqtidar - müxalifət, dəyişən müxtəlif rəhbərlik - kütlə, ayrı-ayrı siyasi partiyalar ictimai hərəkətlər müstəvisində deyil, ümumi milli oyanış, azadlıq uğrunda mübarizə mərhələləri, cəmiyyət həyatında baş vermiş inqilabi dəyişikliklər zərurətinin dərk edilməsi, habelə acılışırınli həyata keçirilməsinin son nəticələri, ibrət dərsləri gələcək perspektivləri baxımından obyektiv qiymət vermək lazımdır.

Qanlı Yanvar günlərində, avtomat atəşləri və hərbi vertolyotların gurultusu altında davam edən fəvqəladə vəziyyət şəraitində, əsl qeyrət və vətəndaşlıq nümunəsi göstərərək, həlak olmuş müxtəlif millətlərə mənsub oğul-qızlarımızın adlarını öz səhifələrində çap etmiş unudulmaz "Səhər" qəzeti yazmışdı:

"Bu siyahıda adları yazılanlar 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-sinə keçən gecə və sonrakı günlərdə faciəli surətdə həlak olan şəhidlərdir. Onların bəzisinin balaları başsız qalıb, bəzisi atasalarının gözlərini yaşlı qoyub. Elələri var ki, həmin günə qədər oturduğu partadakı yeri boş qalacaq. Əyninə gəlinlik paltarını geyinmək əvəzinə kəfənə bürünən bir qıza, dünyadan nakam gedən, bəzakli xonçası bəy evinə yox, son mənzilə üz tutan

nakam bir gəncə necə yanmayasan...Xatırlayın! Bu günahsız oğulları, qızları zaman-zaman xatırlayın. Heç vaxt unutmayın..."

("Səhər"qəzeti, 3 fevral 1990-cı il)

Yox, xalqımız heç vaxt Qanlı Yanvarı və onun mübariz şəhidlərini unutmayacaqdır, çünki həmin gecə bizim hər birimiz şəhid ola bilərdik.

Müdrük xalqımız nikbin faciəyə çevrilərək, milləti azadlıq uğrunda mübarizəyə səsləmiş Qanlı Yanvarın dərslərini unutmadan, "Torpaq uğrunda ölənlərsə Vətəndir!" inamına qapınaraq, həmişə öz bayatılarını həzin-həzin oxuyacaqdır:

*Şəhidəm, sönmərəm bil,
Torpağa dönmərəm bil,
Ürəklərdə yaşaram,
Canlıyam, ölmərəm bil.*

*Bakını qiblə tanı,
Ziyarət et buranı,
Ziyarətgah yaratdı
Tökülən şəhid qanı.*

*Ölənlərin yox sanı,
Axdı şəhidlər qanı,
Qoy bizə bir dərs olsun
Dostu, düşməni tanı!*

Müqəddəs şəhid qanı ilə suvarılmış müstəqil Azərbaycan Respublikasının XXI əsrdə şərəfli, lakin çətin iqtisadi-sosial inkişaf və mə'nəvi-əxlaqi dəyərlərimizə qayıdış prosesi davam edir. Bu yolda zəngin tariximiz istiqamət göstərənimiz, görüb-götürdüklerimiz ibrət dərsləri köməyimiz, nakam şəhid ruhları xeyir-duaçımız olsun. Amin!

MÜNDƏRİCAT:

1	Ön söz	3
2	Faciə və sınaq günləri	6
3	Əbədi kədərimizin bir ili	22
4	Şəhid ucalığı	46
5	Qəddimiz əylsə də, vüqarımızı sındırmamışıq	63
6	Yanvar dağı, millət sınağı	76
7	Azadlıq və istiqlal qurbanları	85
8	Azadlıq şəhidləri.	89
9	Şəhidlərin 7-ci ili	93
10	Qanlı Yanvar hadisələri və dünya ictimaiyyəti	95
11	O günləri xatırlayarkən	102
12	10 illik yolun ilk 42 günü	105
13	Qanlı Yanvarın dərsləri	114
14	Qanlı Yanvarın qaranlıq səhifələri	124
15	Son söz	133

$$\frac{2002}{35}$$